

HET RIJK ONDER DAK

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de rijksoverheid op het beleidsterrein van de rijkshuisvesting over de jaren 1945-1994, en in het bijzonder de Rijksgebouwendienst (1922-1994)

PIVOT-rapport nr. 45 .

HET RIJK ONDER DAK

Een institutioneel onderzoek naar het handelen van de rijksoverheid op het beleidsterrein van de rijkshuisvesting over de jaren 1945-1994, en in het bijzonder de Rijksgebouwendienst (1922-1994)

PIVOT-rapport nr. 45 .

Dit rapport is een gezamenlijke uitgave van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer.
&
Rijksarchiefdienst/PIVOT
Ministerie van OCW.

's-Gravenhage, 1997

Tekst: Dr. J.A.A. Bervoets
Vormgeving: Rijksarchiefdienst/PIVOT
Illustraties: W.D. Küller
Druk: Drukkerij Enroprint BV

ISSN: 0928-0448
ISBN: 90-74442-52-8

[copyright teken] Rijksarchiefdienst PIVOT. Niets uit deze uitgave mag worden veeelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de Rijksarchiefdienst/PIVOT.

INHOUDSOPGAVE

TERREIN.	8
BESCHRIJVING VAN HET BELEIDSTERREIN.	10
JURIDISCH KADER	11
ORGANISATORISCH KADER.	14
ACTOREN	21
HANDELINGENLIJST	23
Deel I: Rijkshuisvesting in het algemeen.	23
1.1. Kaderstellend	23
1.1.1. Beleidsvoorbereiding	23
1.1.2. Regels en bevoegdheden.	26
1.1.3. planning	30
1.2. Uitvoerend.	32
1.2.1. Adviezen.	32
1.2.1.1. Door de Rgd	32
1.2.1.2. Door de SERO	34
1.2.2. Beheer van rijkseigendommen.	35
1.2.2.1. Door de Rgd	35
1.2.2.2. Door de minister van Defensie	38
1.2.2.3. Door de minister van Buitenlandse Zaken	40
1.2.3. Huur	41
1.2.3.1. Door de Rgd	41
1.2.3.2. Door de minister van Buitenlandse Zaken ten behoeve van buitenlandse posten.	43
1.2.4. Bouwwerkzaamheden.	44
1.2.4.1. Door de Rgd.	44
1.2.4.2. Door de minister van Defensie.	46
1.2.4.3. Door de minister van Buitenlandse Zaken	47
1.2.5. Onderhoudswerkzaamheden	49
1.2.5.1 Door de Rgd	49
1.2.5.2. Door de minister van Defensie	54
1.2.5.3. Door de minister van Buitenlandse Zaken.	56
1.2.6. Inrichting.	57
1.2.7. Huisvesting personeel.	59
1.2.8. Energiebesparing.	60
1.2.9. Bevordering van kunst in rijksgebouwen.	62
Deel II: De situatie binnen de Rgd na 1989	65
2.1. Kaderstellende handelingen	65
2.1.1. Beleidsvoorbereiding	65
2.1.2. Regels en bevoegdheden	68
2.1.3. Technisch instrumentarium.	70
2.1.4. Planning.	74
2.1.4.1. Meerjarenplanning rijkshuisvesting.	74
2.1.5. Opzet van de administratie.	79
2.2. Uitvoeringshandelingen.	80
2.2.1. Adviezen.	80
2.2.2. Administratie.	82
2.2.3. Regulier vastgoedbeheer	84
2.2.3.1. Verkrijging en vervreemding.	84
2.2.3.2. Onderhoud van gebouwen, terreinen en kantoren.	86
2.2.3.3. Monumenten.	89
2.2.3.4 Verhuren en ter beschikking stellen aan derden	91
2.2.4. huur	92

2.2.5. Huisvestingsprojecten.	93
2.2.6. Bijzondere voorzieningen op basis van speciale regelingen.	94
2.2.7. Percentageregeling beeldende kunst.	98
2.2.8. Voorlichting.	100
BIJLAGE I: BOUWACTIVITEITEN IN HET ALGEMEEN.	101
Bijlage II: ACTIVITEITEN VERRICHT IN VERBAND MET DE UITVOERING VAN EEN BOUWPROJECT.	105
BIJLAGE III: PROJECTMATIG UITGEVOERDE HUISVESTINGSACTIVITEITEN VOLGENS DE METHODE PROJECT MANAGEMENT 1989.	110
BRONNEN EN LITERATUUR	122
LIJST VAN GEÏNTERVIEWDE PERSONEN.	126

PROJECT INVOERING VERKORTING OVERBRENGINGSTERMIJN

Voor u ligt het rapport waarin de uitkomsten van een onderzoek, gehouden in het kader van het Project Invoering Verkorting Overbrengingstermijn (PIVOT), zijn weergegeven. PIVOT is een project-organisatie die in mei 1991 door de Algemene Rijksarchivaris in het leven is geroepen. De aanleiding daarvoor vormde de (voorgenomen) verkorting van de overbrengingstermijn conform de nieuwe Archiefwet van vijftig naar twintig jaar. Vanuit het oogpunt van democratisering van het openbaar bestuur moet deze termijnverkorting positief worden beoordeeld. Immers, eerder overgedragen archieven worden ook eerder volledig toegankelijk voor het publiek. Voor de Rijksarchiefdienst betekent deze termijnverkorting echter dat, wanneer er geen maatregelen worden genomen, zij overstroomd wordt met archiefmateriaal. De neerslag van dertig jaar overheids-handelen zou bij de invoering van de nieuwe wet in een korte periode moeten worden overgebracht naar de depots van de archiefdiensten. Voor de centrale rijksorganen wordt de omvang van deze stroom van gegevensbestanden geschat op ongeveer 600 strekkende kilometer over de periode 1943-1973 en over de periode 1973-1990 op nog eens eenzelfde hoeveelheid. Omdat een dergelijke hoeveelheid archiefmateriaal niet beheersbaar, noch hanteerbaar is en de opslag ervan te kostbaar, heeft de Rijksarchiefdienst in het kader van PIVOT tezamen met de verschillende Hoge Colleges van Staat en de ministeries maatregelen getroffen om deze vloed te kanaliseren.

Bij het uitvoeren van deze inhaaloperatie moesten reeds bestaande problemen bij de archiefzorg van de rijksoverheid in versneld tempo worden opgelost. Onder de Archiefwet 1962 zijn grote achterstanden ontstaan in het selecteren van naoorlogs archiefmateriaal en in het overbrengen van archief van vóór 1940 naar de Rijksarchiefdienst. In inspectierapporten van de Rijksarchiefdienst werd daar al op gewezen, maar door het rapport 'Archiefbeheer en -behoud bij het Rijk' dat de Algemene Rekenkamer in 1988 uitbracht, is dit probleem pas in zijn volle omvang tot politiek Den Haag doorgedrongen.

PIVOT is mogelijk geworden door de inzet van extra financiële middelen die de minister van WVC in 1991 heeft toegezegd: fl. 17 miljoen over een periode van tien jaar (de looptijd van het project). Daarnaast zetten de ministeries en de Hoge Colleges van Staat, verantwoordelijk voor selectie en overdracht van hun archieven, elk eigen middelen in om deze operatie mogelijk te maken. Afspraken daarover zijn vastgelegd in convenanten die de verschillende secretarissen-generaal of vertegenwoordigers van de Hoge Colleges van Staat met de Algemene Rijksarchivaris hebben gesloten.

1. De uitgangspunten van PIVOT

Om de hierboven beschreven papiervloed op een verantwoorde manier te kunnen beperken heeft PIVOT een nieuw selectie-instrument ontworpen. De traditionele selectiemethoden zijn voor een operatie van deze omvang niet toereikend: zij zijn te arbeidsintensief en dus te kostbaar waarbij de basis van de gevoerde selectie niet altijd duidelijk is geformuleerd. Bij de traditionele selectie worden als criteria gebruikt: de inhoudelijke of informatieve waarde van documenten en de plaats die zij innemen in het geheel van een dossier, een archief of verzameling archieven. Aangezien men bij die manier van selecteren geen model hanteert waarmee men de context van de gegevens in kaart kan brengen, kan men aan de gegevens op zich moeilijk een waarde toekennen. De functie van de gegevens is in dat geval niet te achterhalen. Het gevolg hiervan is een subjectieve selectie omdat iedereen die selecteert een eigen interpretatie aan de gegevens geeft.

PIVOT gaat ervan uit dat de selectie moet worden uitgevoerd vanuit het gezichtspunt van het overheidsorgaan of de organen die deze documenten in het kader van hun taak en het daaruit voortvloeiende handelen hebben ontvangen of geproduceerd: niet de informatiewaarde van documenten maar de waardebeoordeling van handelingen van overheidsorganen staat centraal. Met de gegevensbestanden die naar de Rijksarchiefdienst worden overgebracht moet het handelen van de overheid in relatie tot haar omgeving op hoofdlijnen te reconstrueren zijn. Daarbij wil PIVOT met het resultaat van de selectie op basis van deze doelstelling bronnen voor de kennis van en het inzicht in de Nederlandse samenleving (en cultuur) veiligstellen voor blijvende bewaring.

De methode om dit te bereiken is de methode institutioneel onderzoek van PIVOT. Deze methode is in de afgelopen jaren ontwikkeld aan de hand van praktijkervaringen en nieuwe, theoretische inzichten uit binnen- en buitenland. Via wet- en regelgeving en andere bestuurlijk-organisatorische bronnen wordt nagegaan welke handelingen overheidsorganen verrichten. Op basis van de handelingen kan achterhaald worden welke neerslag er in principe zou *moeten* zijn. Met andere woorden, de selectie zal niet meer plaatsvinden op basis van het archiefstuk zelf, maar op basis van de handeling. Handelingen worden gewaardeerd in het kader van de context.

Uiteindelijk zal PIVOT de overbrenging van het geselecteerde materiaal naar de depots van de Rijksarchiefdienst begeleiden. De rijksorganen zijn zelf verantwoordelijk voor de fysieke selectie en bewerking die de archieven en andere gegevensbestanden moeten

ondergaan om ze geschikt te maken voor overdracht. Desgewenst zal PIVOT hen daarbij adviseren. Richtsnoer voor de bewerking na het institutioneel onderzoek en de institutionele selectie vormen de door de Permanente Commissie Documentaire Informatievoorziening (PCDIN) in september 1991 aanvaarde 'Normen voor goede en geordende staat' (zie hiervoor ook de PIVOT-brochure 'Om de kwaliteit van het behoud: normen 'goede en geordende staat' (Rijksarchiefdienst/PIVOT, 's-Gravenhage 1993).

2. Het institutioneel onderzoek

Om het voor de selectie noodzakelijke inzicht te krijgen in het handelen van de overheidsorganen is PIVOT institutionele onderzoeken gestart bij de verschillende ministeries. De onderzoekers worden door PIVOT zelf en door de verschillende ministeries ingezet. Zij nemen gezamenlijk ongeveer 130 onderzoeksgebieden of beleidsterreinen voor hun rekening. Per beleidsterrein beschrijft de onderzoeker de historische ontwikkeling van dat beleidsterrein als context van de handelingen die er sinds 1940 zijn verricht. De onderzoeksperiode verschilt per beleidsterrein, maar bestrijkt in het algemeen de periode 1940 tot heden.

Uitgangspunt bij de onderzoeken vormt de Methode van Institutioneel Onderzoek (MIO), neergelegd in de brochure 'Handelend optreden' (PIVOT-brochure, 's-Gravenhage 1994). De resultaten van een institutioneel onderzoek worden beschreven in een Rapport Institutioneel Onderzoek (RIO). Een RIO is de contextbeschrijving van een beleidsterrein waarop overheidsorganen handelend optreden en omvat:

1. een historische schets van het beleidsterrein waarop het onderzoek betrekking heeft, inclusief:
  - de doelstellingen van de overheid op het beleidsterrein;
  - de overheidsorganen en overige actoren;
  - de onderlinge relaties tussen de actoren;
  - de beleidsinstrumenten;
  - een beschrijving van het taakgebied waartoe het beleidsterrein behoort.

2. een overzicht van de handelingen die overheidsorganen verrichten of hebben verricht, inclusief:
  - de looptijd van elke handeling (begin- en einddatum);
  - de grondslag (bron) van elke handeling;
  - het produkt van de handeling (indien bekend).

Zo mogelijk worden de handelingen thematisch of procedureel geordend, waardoor men de handelingen in hun context kan zien. Een belangrijk begrip in het institutioneel onderzoek vormt de 'handeling'. Een handeling is een complex van activiteiten, gericht op het totstandbrengen van een produkt, dat een actor verricht ter vervulling van een taak of op grond van een bevoegdheid. Aangezien we niet alleen willen beschrijven wat de overheid moet doen maar ook wat zij daadwerkelijk doet, gebruiken we als bron voor het beschrijven van het handelen niet alleen officiële wet- en regelgeving en de daaruit voortvloeiende algemene maatregelen van bestuur, koninklijke besluiten, ministeriële regelingen en beschikkingen zoals instellings-, opheffings- en organisatiebesluiten als onderzoeksbron, maar ook jaarverslagen en jaaroverzichten, staatsalmanakken, memories van toelichting op de rijksbegroting en op bovengenoemde wetten, beleidsnota's, archieven en literatuur. Daarnaast vormen interviews met beleidsmedewerkers en andere deskundigen - in en buiten de overheid- op het beleidsterrein een bron van informatie.

Naast het begrip 'handeling' neemt het begrip 'actor' in het institutioneel onderzoek een belangrijke plaats in. 'Actor' volgens de PIVOT-methode wordt gedefinieerd als "een overheidsorgaan of een particuliere organisatie of persoon die een rol speelt op een beleidsterrein". Strekten de PIVOT-onderzoeken zich tot 1995 uit tot de handelingen van overheidsorganen in de strikte zin van het woord, in de Archiefwet 1995 wordt, gebaseerd op de Algemene wet bestuursrecht, onder 'overheidsorgaan' verstaan "organen van overheidsinstellingen, verenigingen en vennootschappen die, ook voor zover zij niet krachtens publiekrecht zijn ingesteld, toch met openbaar gezag zijn bekleed of waaraan toch één of meer overheidstaken zijn opgedragen en de daarvoor benodigde publiekrechtelijke bevoegdheden zijn toegekend". Het begrip 'overheidsorgaan' is hiermee aanzienlijk verbreed.

In de onderzoeksrapporten worden de handelingen van particuliere instellingen niet opgenomen. Wel wordt hun rol op het beleidsterrein beschreven. Op grond van het acquisitieprofiel van het Algemeen Rijksarchief wordt bepaald of de archieven van particuliere instellingen voor overbrenging in aanmerking komen.

3. De toepassingsmogelijkheden

De resultaten van het institutioneel onderzoek, neergelegd in het RIO, worden daarna verwerkt in een wettelijk voorgeschreven selectie-instrument: de selectielijst, in PIVOT-terminen het "basis selectiedocument" (BSD). De selectielijst is een lijst van handelingen die elk voorzien zijn van de waardering 'bewaren' of 'vernietigen'. De selectielijst volgt uit de beschrijving van het RIO. In overleg met de betreffende instelling(en) wordt aan de hand van deze selectielijst bezien welke gegevensbestanden voor 'de eeuwigheid' geselecteerd moeten worden en uiteindelijk overgebracht worden aan de Rijksarchiefdienst. De ontwerp selectielijst wordt ter inzage gelegd bij verscheidene instanties en de zorgdrager(s) bied(t)(en) de ontwerp-selectielijst aan aan de minister van OCenW. De definitieve selectielijst wordt vastgesteld door de zorgdrager(s) in kwestie en de minister/staatssecretaris van OCenW.

Wanneer de inhaaloperatie eenmaal voltooid is, zijn we er nog niet. In de toekomst moet worden voorkomen dat nieuwe achterstanden ontstaan bij selectie en overbrenging van gegevensbestanden. Om de toepassingsmogelijkheden van het institutioneel onderzoek ook voor de toekomst te kunnen garanderen, is het daarom noodzakelijk om ontwikkelingen in taken, handelingen en organisatie van de overheid, alsmede de grondslag van die taken en handelingen bij te houden. De verantwoordelijkheid hiervoor ligt bij de zorgdragers. Het RIO en het BSD kunnen gebruikt worden als basis voor de ontwikkeling van een structureel documentair informatieplan teneinde het beheer van de gegevensbestanden die de Rijksarchiefdienst na 20 jaar verwerft en het beheer van de gegevensbestanden bij de verantwoordelijke organen zelf te verbeteren.

Zo kan in samenwerking met de betreffende organen worden voorkomen, dat zich in de toekomst nieuwe, onbeheersbare stuwmeren van archief en andere gegevensbestanden zullen vormen.

4. Volumevermindering archieven en vergroting opslagcapaciteit

Ook op deze terreinen is PIVOT werkzaam. Volumevermindering kan voor bepaalde archieven worden bereikt door middel van substitutie: het overzetten van de informatie op een andere drager, bijvoorbeeld microfilm, microfiches en in de toekomst wellicht beeldplaat. Inmiddels kon uitbreiding van de opslagcapaciteit met ca. 25 km. van bestaande depots in het Algemeen Rijksarchief worden gerealiseerd door de installatie van verrijdbare stellingen (compactus).

Gewapend met de opgedane ervaring zal PIVOT ook over deze kwesties de rijksorganen kunnen adviseren, die daarmee bij het moderne gegevensbeheer weer hun voordeel kunnen doen.

Algemeen Rijkarchief/PIVOT/Den Haag, september 1996.

VERANTWOORDING

Ontstaansgeschiedenis van het rapport.

In 1996 werd het RIO met betrekking tot het beleidsterrein Rijkshuisvesting voltooid. Het rapport bevat een beschrijving van de handelingen van de rijksoverheid op het beleidsterrein rijkshuisvesting. Deze lijst kan in beginsel alle handelingen op het gebied van bouwkundige voorzieningen ten behoeve van het Rijk bevatten, maar in de praktijk is gebleken dat er met name door de Rijksgebouwendienst, het ministerie van Defensie en het ministerie van Buitenlandse Zaken een bewust beleid is gevoerd met een specifieke interne organisatie. De procedures die door deze organisaties werden gevoerd zijn niet zelden informeel. Zij zijn voornamelijk gebaseerd op of afgeleid van de regelgeving binnen de Rijksgebouwendienst op grond van vooroorlogse instructies. Een en ander kwam naar voren tijdens het overleg met de ambtenaren en de voormalige ambtenaren van de Rgd en de andere ministeries, die ook betrokken zullen zijn bij de opstelling van het BSD.

Uit het bovenstaande blijkt welk een schat aan informatie de samensteller kreeg bij de beschrijving van de historische ontwikkeling van het rijkshuisvestingsbeleid. Er zijn dus gegronde redenen voor erkentelijkheid aan alle gesprekspartners die aan dit rapport hun bijdrage hebben geleverd! Een lijst van geïnterviewde personen is aan dit RIO toegevoegd. Verder zijn veel gegevens ontleend aan de door de Rgd uitgegeven monografie *De rijksbouwmeesters*, die vlak voor de totstandkoming van dit RIO in 1995 verscheen.

Enkele van de geïnterviewden hebben de tekst naderhand kritisch doorgelezen, hetgeen ertoe bijdroeg dat de processen nog helderder konden worden geformuleerd en enkele fouten konden worden vermeden. In dit verband wil de samensteller, die overigens zelf verantwoordelijk is voor de tekst, zijn bijzondere dank uitbrengen aan Corjan van der Peet, wiens inzet voor de geschiedschrijving van de rijkshuisvesting bijzonder waardevol is geweest. Ook droegen de opmerkingen van de medewerkers van het Semistatisch Archief van de Dienst Documentaire Informatie bij tot de kwaliteit van dit rapport als communicatiesysteem. Uit het samenwerkingsverband dat tijdens de totstandkoming van dit rapport is ontstaan kan een grondslag worden gelegd voor het selectie-overleg dat op dit rapport zal volgen.

Toelichting op het rapport

Het rapport bevat een hoofdstuksgewijze indeling van handelingen in hun onderlinge context en in de context van het beleidsterrein. Voorzover het de Rijksgebouwendienst betreft wordt de periode 1922 tot 1994 omschreven, de handelingen van de overige ministeries beslaan de periode vanaf 1945. De reden hiervan is dat de RGD nog over ongeselecteerde archieven vanaf 1922 moet beschikken zonder dat er een dekkende selectielijst is vastgesteld. De handelingen zijn gekoppeld aan een actor, die voorkomt in een achter deze inleiding toegevoegde lijst van actoren. Voorts zijn ze, waar mogelijk, gekoppeld aan een bron. In beginsel zou deze bron de wettelijke of administratieve regel moeten zijn die als grondslag voor deze handeling dient. Dit leidt echter tot problemen:

- Verschillende algemene handelingen als het voorbereiden van wetten - in dit geval AMVB's - of het opstellen van beleidsnota's hebben geen specifieke bepalingen waarnaar kan worden gerefereerd.
- De bouwdiensten kennen verschillende procedures die voortkomen uit de bouwpraktijk of uit interne richtlijnen die niet officieel in regels zijn vastgelegd. Voor de oorlog zijn deze procedures achteraf in een vademecum gecodificeerd, maar de zegslieden die na de oorlog bij de Rgd werkzaam zijn geweest, herinnerden zich deze geschreven richtlijnen niet en beriepe zich op de bestaande cultuur.

Voor de bouwwerkzaamheden van het ministerie van Buitenlandse Zaken en van Defensie bestaat geen formele regelgeving waarnaar kan worden verwezen. Elders in deze inleiding zal worden uiteengezet dat de praktijk van de Rgd - als gecodificeerd in het Besluit Rijksgebouwendienst 1952 - tot richtlijn diende, maar dat is nergens formeel vastgesteld. Bij het Ministerie van Buitenlandse Zaken konden een aantal handelingen aan een recent opgestelde "procedurelijst" en een eigen concept-orderingsplan van het archief worden ontleend; Er komen dus veel handelingen voor zonder formele grondslag, die naar analogie van de handelingenlijst van de Rgd zijn beschreven. Ook in dit geval komt er geen bronverwijzing voor. Indien de bron een zegsman bij een interview is, wordt slechts melding gemaakt van het feit dat er sprake is van een interview. Een lijst van zegslieden is achterin dit werk opgenomen.

Daarnaast kan het voorkomen dat als bron wordt genoemd een citaat uit de secundaire literatuur. Hiervoor wordt gerefereerd naar een boektitel en het verschijningsjaar van het werk. De literatuurlijst, onderverdeeld in officiële stukken en secundaire bronnen, is chronologisch en niet alfabetisch ingericht; de boektitels - niet de auteurs - dienen als referentiepunt. Ook wordt verwezen naar voor het onderzoek gehouden interviews.

De periode van de handelingen is begrensd vanaf een beginjaar tot het moment waarop de procedure door de invoering van (nieuwe) regelgeving zijn geldigheid verloor. Wanneer de procedure na 1994 nog geldig was - en in de meeste gevallen duurt die geldigheid nog voort op het moment waarop dit RIO verschijnt - vindt men bij de periodisering een beginjaar en een doorlopende streep. Vanaf 1989 wijzigen de procedures bij de Rijksgebouwendienst ingrijpend. Deze procedures, nader beschreven in de inleiding, verschillen van de werkwijze bij de andere departementale diensten, die op de oude voet zijn voortgegaan. Daarom is er vanaf 1989 een onderscheid tussen de Rgd en deze diensten, hetgeen zijn weerslag heeft in de hoofdstukindeling.

Aan de handelingen zijn waar nodig opmerkingen toegevoegd ter verduidelijking van de procedures, en voorbeelden van de producten - in de vorm van een besluit of een eindrapport - waartoe de handeling heeft geleid.

INLEIDING

AFBAKENING VAN HET BELEIDSTERREIN.

Huisvesting van het rijk zou men kunnen definiëren als: "de ingebruikgeving en het technisch beheer van gebouwen, werken en daarbij behorende terreinen" voor de Hoge Colleges van Staat, de departementen van algemeen bestuur en de daaronder vallende diensten. Deze definitie is ontleend aan art. 1c van het Koninklijk Besluit van 14 juli 1989, Stb. 320 (Besluit Rijkshuisvesting). Maar dit KB heeft, evenals de daaraan voorafgaande, slechts betrekking op de zorg van het ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer op dit beleidsterrein. Er zijn echter ook andere zorgdragers, die echter nagenoeg volgens dezelfde procedures werken. Huisvesting is een voorwaarde waardoor alle instellingen van de rijksoverheid - de wetgevende, uitvoerende en rechterlijke macht - hun werkzaamheden kunnen verrichten

Tot eventuele zorgdragers voor rijkshuisvesting kunnen worden gerekend:

- De minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, die zijn bevoegdheden mandateert aan de Rijksgebouwendienst (Rgd); deze dienst neemt, zoals uit het bovenstaande blijkt, het leeuwendeel van het beleidsterrein in beslag.
- De minister van Defensie, die de huisvesting van militaire organen mandateert aan het wapen der Genie en vanaf 1950 aan de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen. De civiele gebouwen van het ministerie vallen echter onder de zorg van de Rijksgebouwendienst;
- De minister van Buitenlandse Zaken, die voor de huisvesting van zijn buitenlandse posten een eigen Dienst Gebouwen heeft opgericht;
- De minister van Verkeer en Waterstaat, waaronder directies ressorteerden als de Dienst Zuiderzeewerken.
- De minister van Landbouw als beheerder van gebouwen van Staatsbosbeheer en van verschillende inrichtingen van landbouwonderwijs en -ontwikkeling.
- De minister, belast met welzijn, die sedert de repatriëring vanuit Nederlandsch-Indië optrad als beheerder van opvangcentra voor vreemdelingen (het vooroorlogse opvangcentrum voor joden in Westerbork werd in opdracht van het Ministerie van Binnenlandse Zaken door de Rgd gebouwd).

Bij de uitvoering van deze taken treedt de Rijksbouwmeester als functionaris van de Rgd niet zelden als adviseur op.

Diit onderzoek is chronologisch afgebakend van 1922 tot 1994 voorzover het de Rgd betreft. Voor de overige zorgdragers geldt het jaar 1945 als beginperiode. De reden hiervan is dat de Rgd nog niet-overgedragen en deels ongeschoonde archiefstukken bezit uit de periode vanaf zijn oprichting.

Het beleidsterrein kent raakvlakken die elkaar dreigen te overlappen. Het dient te worden onderscheiden van:

- Bevordering van de bouwnijverheid in het algemeen al dan niet in het kader van de volkshuisvesting. De minister van VROM heeft zich actief bezig gehouden met informatie over de stand van de kennis op het gebied van de bouwtechniek; hierbij was onder meer de Directie Coördinatie Bouwbeleid betrokken.
- Bevordering van de bouwkunst, in samenwerking met de minister belast met Cultuurbeleid. Tot 1991 was hiermee de directie Coördinatie Bouwbeleid belast, na 1991 de Rijksbouwmeester.
- Bijdragen tot de ruimtelijke ordening. Blijkens de Nota Architectuurbeleid impliceert de bevordering van de architectuur ook de bevordering van de stedenbouw. Het gaat hierbij niet meer alleen om argumenten die moeten worden aangevoerd om een project van het Rijk erkend te laten worden door een gemeentelijke schoonheidscommissie, maar om kwaliteitsbevordering van de stedenbouw als zodanig.
- Vestingbouw en voorzieningen voor militaire operatiën, zoals de ontmanteling van de IJssellinie, van fortificatiën (bv. de Atlantik-wal), de gordel geleide-wapens in de Bondsrepubliek Duitsland, de basis voor Amerikaanse kruisraketten in Woensdrecht, de acquisitie van oefenterreinen

Hierdoor kan het voorkomen dat de Rijksbouwmeester namens de minister handelingen verricht die niet onder het beleidsterrein Rijkshuisvesting vallen. Deze handelingen zullen worden beschreven in rapporten die betrekking hebben op de beleidsterreinen volkshuisvesting, cultuurbeleid en ruimtelijke ordening. Alleen wanneer argumenten met betrekking tot de bouwtechniek, de esthetica of de ruimtelijke ordening als rechtvaardiging van het rijkshuisvestingsbeleid dienen, zullen de gegevens betreffende die beleidsterreinen worden beschouwd als onderdeel van de handelingen in het beleidsterrein rijkshuisvesting. Een voorbeeld hiervan zijn de discussies over het mecenaat die zouden kunnen ontstaan als gevolg van de percentageregeling beeldende kunst.

In dit rapport zullen niet alle zorgdragers aan de orde komen, omdat hun handelingen in het kader van andere specifieke beleidsterreinen zijn beschreven. De lezer wordt hierbij verwezen naar de volgende rapporten institutioneel onderzoek:

- Voor bouwwerkzaamheden ten behoeve van de dienst van het Loodswezen
- Voor bouwwerkzaamheden van de Dienst Zuiderzeewerken en de Dienst IJsselmeerpolders zie: PIVOT-rapport nr, 28: *Waterstaat*.
- Voor bouwwerkzaamheden ten behoeve van het landbouwonderwijs en de bevordering van de landbouwontwikkeling.
- Voor bouwwerkzaamheden ten behoeve van Staatsbosbeheer zie he PIVOT-rapport nr. ..., *Natuurbeheer*.
- Over bouwwerkzaamheden ten behoeve van de posterijen, die overigens onder de zorg van de Rgd vielen, wordt door de KPN een apart onderzoek verricht.
- Over bouw- en advieswerkzaamheden voor het Staatsmijnbedrijf zijn gegevens onderzocht in de archieven die reeds zijn overgedragen aan het Algemeen Rijksarchief, het rijksarchief in Limburg of het Sociaal-Historisch Centrum aldaar.

BESCHRIJVING VAN HET BELEIDSTERREIN.

Huisvesting laat zich in verschillende aspecten onderverdelen:

- 1 Het scheppen van huisvestingsruimte door het laten bouwen of huren van objecten;
- 2 Het beheren en in stand houden van huisvestingsruimte door onderhoud en exploitatie van deze objecten.
- 3 Het adviseren over gebouwen van organen die door het Rijk worden gesubsidieerd.
- 4 Het adviseren over huisvestingsaangelegenheden in het algemeen en incidenteel aan particulieren

Daarnaast heeft het rijk nog het beheer van de koninklijke paleizen en van enkele monumenten die niet als huisvesting dienen. Deze monumenten dienen als object van cultureel erfgoed blijvend te worden bewaard en in stand gehouden.

Het Rijk heeft ook een taakopvatting op esthetisch gebied. Reeds in de vorige eeuw had een referendaris, belast met het rijksbouwbeleid zich als voortrekker op het gebied van architectuur en toegepaste kunst gepresenteerd. De architecten van de Rgd hebben deze opvatting steeds gedeeld, hetgeen soms tot uiting komt in toespraken en publicaties. Na 1945 werd door het management de draad opnieuw opgenomen, zij het aanvankelijk behoedzaam. Als voorbeeld hiervan dient de invoering van een procentageregeling in 1951, waar werd vastgesteld dat een deel van de bouwkosten van daartoe aangewezen projecten aan "decoratieve aankleding" moest worden besteed. Thans is het op grond van deze procentageregeling regel dat er in een bouwproject van het rijk een kunstwerk wordt geïntegreerd

Vanaf 1989 houdt de regering zich bezig met het planmatig formuleren van beleid ten aanzien van de rijkshuisvesting. Zij ontwerpt planningsinstrumenten en stelt normen op bouwtechnisch en esthetisch terrein. Onder deze planning behoort ook de voorbereiding en de uitwerking van de allocatie van huisvesting naar de ministeries. Deze allocatiesystematiek loopt parallel met de cyclus van de rijksbegroting en wordt in nauwe samenwerking met de rijksbegroting uitgewerkt. In de *Nota Architectuurbeleid* van 1990 was al gesteld dat in de beleidsuitvoering "de specialismen architectuur, stedenbouw, beeldende kunst en monumentenzorg [waren] vertegenwoordigd".

Het rijkshuisvestingsbeleid is vanaf de instelling van het eerste kabinet-Lubbers in 1982 beïnvloed door het streven van de regering naar grotere zelfstandigheid en privatisering van uitvoerende werkzaamheden. De rijkshuisvesting dient producten te leveren die als voorbeeld dienen voor een goede verhouding in kosten en kwaliteit, duurzaam bouwen, toepassing van milieu-aspecten en kantoorinnovatie. Door het propageren van betere kwaliteit hoopt het rijk producten aan te leveren die inspelen op de markteconomie.

Deze producten zijn voornamelijk nevenproducten, die behoren bij het geven van opdrachten, de planning en de sturing van de rijkshuisvesting. Het zijn instrumenten van planmatige sturing van de huisvesting, van registratie van behoeftenonderzoek en voorraadbeheer (verbetering van onderhoud en exploitatie). Tegelijk gebruikt het ministerie dit instrumentarium als zijn eigen werktuigen. Zij worden afgestemd in samenhang met zijn beleid ten aanzien van de ruimtelijke ordening, het milieu, de architectuur en stedenbouw. Bovendien heeft het rijk blijkens de nationale milieubeleidsplannen vanaf 1985 een voorbeeldfunctie op het gebied van milieubeheer.

Zoals verderop zal worden uiteengezet houden verschillende zorgdragers zich in meer of mindere mate bezig met het beleidsterrein rijkshuisvesting. Tot het beleid behoort dan ook de regeling van de onderlinge bevoegdheden door planning, afstemming van het budget en het maken van afspraken ten aanzien van de uitvoering van het beleid.

Het beleidsterrein rijkshuisvesting heeft gezien het bovenstaande in de periode waarover dit RIO gaat raakpunten gehad met:

- Het kunst- en cultuurbeleid, in het bijzonder de monumentenzorg, de bouwkunst en de toegepaste kunst;
- Het volkshuisvestingsbeleid, in het bijzonder de bevordering van de bouwnijverheid en de stedenbouw;
- De ruimtelijke ordening.

Verder is de rijkshuisvesting betrokken bij de uitvoering van voorschriften op het gebied van arbeidsomstandigheden en milieubeheer, waarbij het rijk een voorbeeldfunctie heeft. Door uitwisseling van gegevens koppelen de beleidsfunctionarissen op het gebied van volks- en rijkshuisvesting de effecten van de beleidsinstrumenten op het terrein van milieubeheer terug naar hun ontwerpers. Met name op het gebied van duurzaam bouwen en energiebesparing bestaat er een samenhangend verband.

Militaire bouw kan bovendien een infrastructurele functie hebben voor militaire operaties. Daarom kan de rijkshuisvesting bij het ministerie van Defensie een raakpunt hebben met verdedigingsoperaties; hetzelfde geldt voor objecten van civiele verdediging als schuilkelders e.d.

JURIDISCH KADER.

De rijkshuisvesting speelt zich vooral in de privaatrechtelijke sfeer af. In 1972 kenschetste het hoofd van de afdeling Juridische Zaken van één van de diensten die daarmee belast was, de Rijksgebouwendienst, de rechtspositie van zijn instelling als volgt:

"De bijzondere plaats welke de Rijksgebouwendienst in de rijksoverheid inneemt, verdient [...] enige nadere toelichting. Enerzijds heeft de dienst [...] bepaalde bevoegdheden ten opzichte van de andere rijksdiensten, anderzijds mist hij de aan de uitoefening van de overheidsmacht verbonden bevoegdheid tot 'het geven van de burgers bindende regels'. Integendeel, aan het maatschappelijk verkeer neemt de dienst deel 'op de voet van een particulier' [...]"

De diensten, belast met rijkshuisvesting, hebben dus als taak de zorg en het beheer van gebouwen en terreinen. Wanneer zij afzien van het beheer, worden de onroerende goederen overgedragen aan de dienst der Domeinen die belast is met de verkoop daarvan. De zorgtaken van de in 1922-1924 opgerichte dienst waren nader omschreven in de koninklijke besluiten van 1878, 1880, 1910, 1920 die aan de bouwdiensten van het ministerie van Binnenlandse Zaken, afdeling Waterstaat en Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen en aan dat van Justitie het beheer van de daaronder ressorterende gebouwen opdroegen. Het KB van 29 juli 1922, dat centralisatie van de rijksgebouwen beoogt, gaf aan dat de gecentraliseerde dienst belast was met de zorgtaken die in de daarin aangehaalde oudere KB's waren vastgelegd. De nadere regelgeving gold slechts de ambtelijke organisatie van de dienst; hoe de zorg werd geëffectueerd, werd tot aan de Tweede Wereldoorlog in interne instructies aan de verantwoordelijke ambtenaren vastgelegd.

De regelgeving van de zorg van de Rijksgebouwendienst is voor het eerst formeel vastgelegd in het Koninklijk Besluit van 20 augustus 1952, Stb. 449. Hierin staat ook voor het eerst expliciet aangegeven welke gebouwen onder de zorg van de Rgd komen te vallen en welke niet. De werking van dit KB gaat echter verder, omdat de andere diensten, die volgens interne voorschriften van hun ministeries werken, hun taakstelling eveneens van dit KB afleiden. Veel informele afspraken lopen in dit geval ook parallel met de instructies die de rijksbouwmeester en zijn opzichters formeel tijdens hun aanstelling overhandigd werden.

De Rijksgebouwendienst verrichtte werkzaamheden voor alle ministeries, ook voor departementen die zelf bouwdiensten onder zich hadden, zoals Defensie en Buitenlandse Zaken. Daarom had hij ook de bevoegdheid om regels te stellen ten aanzien van de instandhouding van de door hem geleverde gebouwen. De regelgeving is vooral gericht op het rijksoverheidsapparaat zelf en kan door de Staten-Generaal worden getoetst. Naarmate de werkzaamheden zich meer verleggen naar beleidsvorming neemt ook de regelgeving toe en maakt de formele wetgever meer gebruik van dit toetsingsrecht: de recentste meerjarenplannen en bouwplannen zijn kamerstukken. Toch wil de Rgd het liefst "van regels naar voorbeelden".

Een om formele redenen merkwaardig voorschrift, de percentageregeling beeldende kunst, is echter gegrondvest op een informele, door de Ministerraad vastgestelde gedragslijn van de Rijksgebouwendienst uit 1951. De regeling wordt beschermd door de begrotingswet; de verantwoordelijke minister kan de begrotingspost voor kunsttoepassing bij rijksgebouwen alleen schrappen als het parlement hiervoor toestemming verleent.

De diensten, belast met rijkshuisvesting, verrichten hoofdzakelijk feitelijke handelingen, waarvan de eventuele rechtsgevolgen voor de burger langs civielrechtelijke weg dienen te worden getoetst. De Algemene Wet Bestuursrecht dient hiertoe sedert 1 januari 1994 als richtlijn. Verder worden hun werkzaamheden ingeperkt door de bevoegdheden, die door de wet aan de gemeentebesturen waren toegekend: via de Woningwet, de Hinderwet, vanaf 1993 opgenomen in de Wet Milieubeheer, en de Wet Ruimtelijke Ordening met de daaraan gekoppelde bouwbesluiten. Ook is vanaf 1994 de Wet Bodembescherming van toepassing bij de voorbereiding van bouwwerkzaamheden. De rijksgebouwen vielen ook onder de regelingen van het besluit van 30 december 1924 (Stb. 620) tot uitvoering van de Wet van 13 januari 1923, Stb. 9, ter voorkoming van brandgevaar voor gebouwen en getimmerten, dat de verplichting van enkele vergunningen en vrijstellingen oplegde bij de uitvoering van rijksgebouwen. Op grond van al die voorschriften zijn de diensten genoodzaakt om bij de voorbereiding van elk bouwproject regelingen te treffen met de gemeentebesturen of provinciale instanties die op het gebied van ruimtelijke ordening beschikkingsbevoegdheid hebben. Daarnaast schrijft de Wet op de Arbeidsomstandigheden (ARBO-wet) richtlijnen voor op het gebied van veiligheid, gezondheid en welzijn.

Voor de aanbesteding van concrete bouwopdrachten bestaan er algemene regels, vastgesteld door categoriale instellingen als de Bond van Nederlandse Architecten van de Koninklijke Maatschappij tot Bevordering der Bouwkunst en de Vereniging Grootbedrijf Bouwnijverheid en zijn voorgangers. Voor de toepassing daarvan heeft de Comptabiliteitswet voorschriften vastgesteld, in 1973 vervangen door een apart Koninklijk Besluit inzake openbare aanbestedingen conform Europese richtlijnen, die er vooral op gericht zijn om de vrije mededinging bij aanbesteding te waarborgen. Wijzigingen van die richtlijnen, zoals zeer ingrijpende in 1995, noodzakende

minister deze voorschriften regelmatig te herzien.

ORGANISATORISCH KADER.

Bij Koninklijk Besluit van 29 juli 1922 werden enkele bouwbureaus van de ministeries van Justitie, Waterstaat (Landsgebouwendienst 1e en 2e district), Marine-bouwwerken en het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen (de referendaris van Kunsten en Wetenschappen) onder een nieuwe afdeling Rijksgebouwen van het ministerie van Financiën geplaatst. Deze samenvoeging hield een begin van nadere centralisatie van deze diensten in. De nieuwe afdeling, die per 1 augustus in werking trad, werd belast met "[...] de zorg voor de Rijksgebouwen hier te lande", met name "de bemoeienissen inzake aankoop, huur, stichting, verbouwing, onderhoud of eerste inrichting." De oprichting was een bezuinigingsoperatie, die eerst werd voltooid toen in 1924 ook de gebouwen van de rijksmusea (OK & W) daaraan werden toegevoegd; tot dan toe ressorteerden ze onder een afzonderlijk Bureau Onderwijsgebouwen bij het Ministerie van Financien. Vanaf 1 januari 1924 functioneerde bij de Rgd een bouwbureau, waarvan de status bij Koninklijk Besluit van 28 juni 1924 (Stb. 392) werd vastgesteld.

Toen in 1924 het eerste organisatiebesluit van kracht werd, formuleerde de eerste directeur-generaal van de Rgd, J.C.E. baron van Lynden, zijn beleid aldus: "Mijn eerste taak is niet het bouwen, doch door verschuiving en kleine voorziening [...] aan de behoefte zoo efficiënt en zuinig mogelijke wijze te voldoen." Een en ander staat haaks op de sedert het eind van de vorige eeuw gepredikte opvattingen over de noodzakelijke representativiteit van het overheidsgebouw. In de praktijk betekende dit onder meer dat overheidsbureau's in panden werden gevestigd die thans als cultuurmonument kunnen worden beschouwd.

De organisatie van de Rgd werd van 1922 tot 1945 geleid door een hoofd, nadien door een Directeur-Generaal. Daaronder ressorteerde de Rijksbouwmeester. Oorspronkelijk werd deze centralisatie van de leiding gezien als een middel tot bezuiniging, waarbij het vullen van reeds bestaande of gehuurde kantoorruimten prioriteit kreeg boven bouwwerkzaamheden. Na 1945 speelde de Rijksbouwmeester een belangrijke rol, tot 1957 als architect van rijksgebouwen, maar in diezelfde tijd en later ook als adviseur op het gebied van architectuur, monumentenzorg en kunst. Vooral in deze laatste positie heeft hij altijd een vrije en vooraanstaande, soms sturende rol gespeeld. Vanaf 1989 had hij de formele bevoegdheid om over alle onderwerpen van rijkshuisvesting, ook over die welke niet onder de Rgd ressorteerden, te adviseren.

Onder de zorg van de Rgd vallen onder meer:

- de huisvesting van alle ministeries en de buitendiensten in Nederland,
- de gerechtshoven en kantongerechten,
- de gevangenissen en jeugdinstellingen.
- de landelijke politiediensten
- de rijksmusea, ook na hun privatisering
- de rijksarchieven
- de koninklijke paleizen die rijkseigendom waren.
- de door het rijk beheerde 'monumenten zonder rijkshuisvestingsfunctie', ook wel gedefinieerd als 'monumenten met erfgoedwaarde', die formeel onder beheer vallen van het ministerie, belast met het cultuurbeleid.
- de in het kader van de civiele verdediging en de bescherming van nationaal cultuurgoed opgerichte schuilkelders en noodzetels voor het regeringsapparaat.

Daarnaast heeft de Rgd in het verleden ook in ieder geval bemoeienis gehad met:

- de huisvesting van de Posterijen, telefonie en telegrafie (vanaf 1951 trad een decentralisatieproces in en werd de zorg geleidelijk aan overgenomen door het Ministerie van Verkeer en Waterstaat, Bij de verzelfstandiging van de PTT werd de zorg volledig afgestoten; enkele lopende projecten nog tot 1996 uitgevoerd)
- de huisvesting van de provinciale instellingen. Hierover heeft de Rgd nog incidenteel een adviesfunctie. Deze functie is sedert de invoering van de nieuwe provinciewet in 1992 uiterst miniem geworden.
- de huisvesting van crisiscontrole-instellingen en de rijksbureaus voor distributie (tot ca. 1950)
- de raden van arbeid.
- de rijkspolitie tot de opheffing van de organisatie in 1993,
- de psychiatrische instellingen
- de opvangcentra voor vreemdelingen, met name vóór de Tweede Wereldoorlog.
- de marine-etablisementen, met uitzondering van de gebouwen op Fort Erfprins in Den Helder, de vliegvelden De Kooij en Valkenburg, en het Marine Electric en Optisch Bedrijf te Wassenaar, die onder de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen

- (DGWT) vielen. In de periode 1985-1986 worden alle onder de krijgsmacht vallende marine-etablisementen aan de DGWT overgedragen. Voor Marine zelf was de Directie Materieel, later Gebouwen en Terreinen (Afgekort als: Bouter) in ieder geval met het beheer belast.
- enkele ambtswoningen van functionarissen in dienst van het ministerie belast met verkeer en waterstaat, zoals veerhuizen, tolhuizen e.d.
  - de rijkscholen, tot ca. 1990 en de rijksuniversiteiten. In 1961 kregen de universiteiten een eigen rechtspersoonlijkheid met de bevoegdheid hun eigen gebouwen te beheren. In de praktijk verricht de Rgd thans nog werkzaamheden voor de rijksuniversiteit in Leiden.
  - de landbouwhogeschool, later landbouwuniversiteit van Wageningen en de rijkslandbouwscholen. Ook na de verzelfstandiging van de landbouwhogeschool in 1981 zijn er tot 1996 incidentele contracten blijven voortbestaan.
  - de gebouwen voor zendinstallaties voor de radio, geëxploiteerd door de NoZeMa. Een voorbeeld is de zendmast van Radio Kootwijk.
  - de arbeidsbureaus, formeel tot 1996.
  - de gebouwen voor de (burgerlijke) bezettingsautoriteiten tijdens de Tweede Wereldoorlog, totdat deze een nieuwe bestemming hadden gevonden. Hieronder viel o.m. de latere Julianakazerne, die oorspronkelijk bestemd was voor de *Ordnungspolizei*. Informeel was de Rgd ook betrokken bij de bouw van militaire objecten, zowel voor de Duitse bezetter als voor de Nederlandse krijgsmacht (tot 1946).
  - onder bovenstaande categorie vielen ook de inrichtingen voor tijdelijke huisvesting en kampen, die tijdens de Tweede Wereldoorlog door de bezetter onder de zorg van de Rgd waren gesteld, zoals de werkkampen die onder de toenmalige staatssecretaris van Sociale Zaken of de Nederlandse Arbeidsdienst vielen. Deze kampen en voorzieningen werden na de Tweede Wereldoorlog overgenomen en soms hergebruikt door het Bureau Legering van de Rgd.
  - De Koninklijke Marechaussee, 1940-1945.
  - de organisatie van verplaatsings- en herplaatsingsactiviteiten van de rijksoverheid in de periode 1942-1950 door het Bureau Afvoer/Aanvoer Rijks-Apparaat BARA.

Wanneer gebouwen niet onder de zorg van de ministeries komen, maar door deze ministeries worden gesubsidieerd, treedt de Rijksgebouwendienst vaak als adviseur op met betrekking tot de bouwtechnische kwaliteit, de functionaliteit, het kostenbeheer en de architectuur. Uit een nota van de minister van Financiën aan de minister van Buitenlandse Zaken van 25 augustus 1924, Centrale Thesaurie & Rijksgebouwen nr. 79, blijkt, dat de Rgd aanvankelijk vooral van advies wilde dienen "opdat er geen noodeloze kosten, als welke zijn verbonden aan het vragen van particuliere adviezen, zullen worden gemaakt". Na de Tweede Wereldoorlog bouwde de Rgd zijn deskundigheid verder uit en paste hij zijn specialisaties toe. De Rgd trad op als adviseur inzake de bouw van:

- Scholen, waarvan de bouw door het rijk moest worden goedgekeurd, in het bijzonder kweekscholen, nijverheidsscholen en hogere-burgerscholen.
- Krankzinnigeninrichtingen en verpleeghuizen
- Gebouwen van posten van de Nederlandse vertegenwoordiging in het buitenland en van Nederlandse wetenschappelijke instellingen aldaar.

Deze gebouwen vielen vóór de oprichting van de Rgd onder de zorg van de ministeriële rijksbouwkundigen voor de gebouwen van onderwijs en van justitie. Vanaf 1952 functioneerde er een Adviescentrum, dat verplichte adviezen gaf over de bouw van door vakministers beheerde of gesubsidieerde instellingen.

Bij Koninklijk Besluit van 6 december 1945, Stb. F167, ging de Rgd over naar het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw en werd de rijkshuisvesting weer onderdeel van een geïntegreerd bouwbeleid. Het ministerie droeg achtereenvolgens de benamingen van: Wederopbouw en Volkshuisvesting (1947-1956), Volkshuisvesting en Bouwnijverheid (1956-1965) Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening (1965-1982) en Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (1982-heden). Het hoofd van de Rgd kreeg vanaf 1945 de titel Directeur-Generaal.

De gebouwen, werken en terreinen van het ministerie van Oorlog werden beheerd door de dienst der Genie. Op 15 mei 1946 vaardigde de minister van Oorlog een legerorder uit (LO 1946, nr. 368) waarin hij nadrukkelijk de bevoegdheid stelde dat werkzaamheden aan gebouwen uitsluitend werden uitgevoerd door of vanwege de Dienst der Genie. Daarnaast werden de militaire autoriteiten erop gewezen dat de bevoegdheid tot het huren of vorderen van gebouwen rust bij diezelfde Dienst der Genie (LO 1946, nr. 55 en nr. 449). In een beschikking van het ministerie van Oorlog van 18 juli 1949 (LO 1949, nr. 64) werd krachtens een instructie van de inspecteur der Genie formeel vastgesteld dat hij belast was met het beheer en het onderhoud van "alle gebouwen werken en terreinen.". Onder deze

werken vallen ook monumentale objecten als het kasteel van de Nassau's te Breda, waarin de Koninklijke Militaire Akademie gevestigd is.

Tot 1952 was de Rgd voornamelijk belast met uitvoeringswerkzaamheden van bestellingen van de verschillende ministeries. Toen had de dienst geen eigen begroting; de uitvoeringswerkzaamheden van de dienst werden op de posten van de opdracht gevende ministeries gesteld. De dienst stelde in overleg met de ministers prioriteiten vast, die ze in de begrotingen van de ministeries verwerkten. Vanaf 1952 had de Rgd een begrotingspost op het Ministerie van Wederopbouw en Volkshuisvesting en zijn rechtsoptvolgers. Onder de sinds 1 juni 1949 weer ingestelde Inspectie der Genie, die rechtstreeks onder de bevelen van de Chef der Generale Staf (CGS) stond, ressorteerden de secties Dienst der Genie en Genie Troepen. De eerstgenoemde functioneerde tevens als een afdeling van het Ministerie van Oorlog (Afdeling K1) en was belast met het beheer en onderhoud van alle gebouwen, werken en terreinen van het Ministerie van Oorlog. De inspecteur was dus tevens hoofd van de Afdeling K1. Per 1 november 1952 werd de sectie Dienst der Genie of Afdeling K1 het Directoraat Gebouwen, Werken en Terreinen, welke rechtstreeks verantwoording verschuldigd was aan de minister. De Inspectie der Genie bleef, samen met de sectie Genie Troepen onder de CGS ressorteren. Aldus werden de algemeen-bouwkundige taken ook functioneel onderscheiden van de militaire genietaken, zoals verdedigingswerken. Binnen de Dienst der Genie en het directoraat fungeerden in de loop der tijd een wisselend aantal gespecialiseerde onderdelen of afdelingen. Tot op de dag van vandaag is het Directoraat, thans Dienst Gebouwen Werken en Terreinen (DGWT) de voornaamste uitvoerder van gebouwen voor gebruik door de defensie-organisatie. Bij uitzondering werden bouwprojecten uitbesteed aan burgerarchitecten. Een van de voornaamste is het kantorencomplex bij de Frederikkazerne in Den Haag, dat ontworpen is door het architectenbureau Bleeker. @Sinds kort is DGWT intern verzelfstandigd en functioneert nu ook zelfs als in te huren partner voor derden.

De Rgd heeft lange tijd een vaste organisatiestructuur gehad. Vanaf het begin van zijn werkzaamheden in 1924 ressorteerden onder het hoofd een afdeling Nieuwbouw (onder leiding van de rijksbouwmeester) en een afdeling Onderhouds- en Uitbreidingswerkzaamheden. De laatste afdeling was belast met het regulier onderhoud en met bouwwerkzaamheden tot een vastgesteld maximum bedrag. De enige organisatorische toevoeging is - na de opheffing van het bureau Legering - het bureau Beveiliging, dat zich gedurende de Koude Oorlog bezig hield met noodvoorzieningen voor de rijksoverheid. Medewerkers van dit - inmiddels niet meer als zodanig bestaande - bureau werken thans samen met de afdeling Crisismanagement van het Directoraat-Generaal Milieubeheer.

De taakverdeling tussen de bureaus belast met bouw en onderhoud zijn slechts in hoofdlijnen vast te stellen. Bouwwerkzaamheden, waaronder dus ook verbouwingen en renovaties, bleven globaal onder de Rijksbouwmeester vallen. De rijksbouwmeester stelde de ontwerpen en bestekken vast; maar de directeur-generaal moest ze, omdat ze nu eenmaal op bestelling van de vakminister geschieden, goedkeuren. Ter ondersteuning van de Rijksbouwmeester functioneerde een technisch bureau, dat in 1953 werd gevormd tot een Afdeling Constructie en Elektrotechniek. Dit bureau had tot taak de technische berekeningen te maken voor de ontwerpen van de bouwtekeningen. De uitvoering van de bouw geschiedde door opzichters, die vooral tot taak hadden de administratie goed te beheren en de rekeningen te controleren. Meestal was de architect na het sluiten van het aannemingscontract niet bij de financiële afdoening van de administratie betrokken. Ook het Bureau Onderhoud verrichtte (kleine) nieuwbouwwerkzaamheden. De uitvoering van deze werken geschiedde over het algemeen districtsgewijs door een wisselend aantal districtsbureaus en dienstkringen. Vanaf 1957 werden deze districten en dienstkringen ingedeeld onder regionale directieuren. Deze situatie heeft in ieder geval tot 1957 voortgeduurd.

Onafhankelijk van dit gebeuren functioneerde er vanaf 1952 een Adviescentrum, dat verplicht van advies diende bij de bouw van door de vakministers gesubsidieerde instellingen. Op grond van schriftelijk vastgelegde afspraken met het ministerie van Buitenlandse Zaken verleende de Rijksgebouwendienst "technische hulp" bij de bouw en inrichting van buitenlandse posten (voorstel van de minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting van 4 mei 1954, D.G. no. 10970). Niet zelden betekende een en ander dat de hulpverleners bij enkele bouwprojecten zelf als architect optraden; in dat geval handelden zij in opdracht van de gebruiker. Het Adviescentrum bemiddelde ook bij onenigheden binnen de dienst. In 1957 werden de regionale directies ingesteld. Deze waren in ieder geval belast met het onderhoud, de exploitatievoorzieningen en de verbouwing van de rijksgebouwen in hun district. Daarnaast waren zij betrokken bij het onderzoek en de voorbereiding van huisvestingsbeslissingen en het onderhandelen inzake huurovereenkomsten. Maar zij zijn tot op de dag van vandaag ook regelmatig bij nieuwbouw betrokken geweest. Dit geschiedt met name wanneer het om kleine en middelgrote projecten gaat, maar binnen het financiële kader waarin zij mochten opereren slaagden zij er soms in ook grote projecten uit te voeren en trokken zij zelf daarvoor particuliere architecten aan. De rijksbouwmeester diende hen hierbij van advies.

De rijksgebouwendienst evolueerde van zelf bouwende tot een huisvestende dienst die de uitvoering aan particulieren over laat. Vanaf 1949 werden - als gevolg van het personeelstekort bij de eigen dienst, en aanvankelijk als tijdelijke oplossing - door rijksbouwmeester Friedhoff particuliere architecten ingeschakeld. De functie van rijksbouwmeester ontwikkelde zich na zijn vertrek in 1957 definitief van uitvoerend architect tot coördinator van grote architectonische projecten, tot adviseur met betrekking tot architectonische ontwerpen en tot stimulator van de bouwkunst. In 1955 was 50% van de nieuwbouwwerken uitbesteed, in 1994 is dat ruim 80%. Omdat de dienst zelf vaardigheid met betrekking tot het architectonische werk wilde behouden, zijn ook heden ten dage enkele huisvestingsprojecten nog gebaseerd op eigen ontwerpen van de dienst. Vanaf 1981 is het monumentenbeheer van de Rgd een directe verantwoordelijkheid van de Rijksbouwmeester. Vanaf 1992 formuleert hij het architectuurbeleid van het Rijk.

Vanaf 1969 veranderde de organisatie van de Rgd. De afdeling Nieuwbouw werd gereorganiseerd en omgevormd in de afdeling Bouw, die de voornaamste planning en sturing van de bouwwerkzaamheden coördineerde. Ook de technische afdelingen, belast met ontwerpen en advisering van installaties werden erin opgenomen. Een van de onderafdelingen was het Bureau Bijzondere Projecten, met een eigen directeur, dat zich richtte op "de ontwikkeling van zeer grote en bijzondere projecten in de Haagse agglomeratie en met de ontwikkeling van automatiserings- en mechaniseringsprojecten van de dienst," ofwel een aantal door de directeur-generaal aangewezen opdrachten. De afdeling Constructies bleef voortbestaan met een eigen directie. Mogelijk markeerde de reorganisatie van 1971 het begin van een vorm van projectmanagement. In ieder geval moest de organisatie, gehoor gevend aan de toenmalige politieke druk voor een zuiniger overheidsbeheer, ruimte bieden voor een uitvoeringsprogramma op basis van collegiaal beraad, waarbij - terwille van de financiële controle - ook de minister van Financiën moest worden toegelaten. In 1980 werd deze vorm onder invloed van organisatieadviesbureaus als Twijnstra en Gudde nader uitgewerkt. Het Bureau Bijzondere Projecten had volgens de Staatsalmanak van dat jaar als taak o.m. het "tot ontwikkeling brengen van een integraal management-systeem [...]". Elke uitvoerende handeling, waarvoor geld was gealloceerd en die tot een concreet huisvestingsresultaat kon leiden, werd in beginsel als project geregistreerd. De planning en de beleidsvoorbereiding werden als niet-projectmatige arbeid beschouwd en de verantwoordelijkheid hiervan werd aan één directoraat toegewezen. Tegelijkertijd bemoeide een afdeling Planning zich met de inpassing van deze projecten in het budget. Wellicht werd er vanaf toen een begin gemaakt met de urgentieplanning van projecten op langere termijn en met de relatievorming met de ministeries als klanten. Tot 1989 werden projecten echter door verschillende afdelingen van de Rgd uitgevoerd zonder dat er één aanspreekbare verantwoordelijke bestond: de voorbereidingsfase (het "huisvestingsdeel") geschiedde door de regionale directies, de bouw (ontwerp en uitvoering) door een eigen rijksarchitect of een door de rijksbouwmeester voorgestelde architect in particuliere dienst. Vanaf 1985 werd projectmanagement bewust toegepast voor voorzieningen die een bepaald bedrag te boven gingen; de leiding kwam te berusten bij een bouwcoördinator, die als projectbegeleider de budgettaire touwtjes in handen diende te houden.

Vanaf 1981 begon het bezuinigingsbeleid van de regering zijn tol te eisen van de Rgd. De organisatie bleef niet buiten de de heroverwegingsoperatie; In 1985-1987 vonden er reorganisaties plaats, die "versterking van de beleidsvorming" ten doel hadden. Het aantal uitvoerende functionarissen werd sterk ingekrompen. De Rgd ontwikkelde zich als gevolg van deze heroriëntatie tot het "huisvestingsgeweten van het rijksbeleid", o.m. als coördinator van de huisvestingsbudgettering van het gehele Rijk. In 1988 stelde de minister van VROM daartoe een eerste Rijkshuisvestingsplan op. In 1989 presenteerde de minister een nota, waarin hij definitief de afstoting van nagenoeg alle ontwerpwerk door het Rijk aankondigde. Vanaf dat moment werd het instrumentarium ontwikkeld, dat in 1987 zijn eindvorm kreeg in de Methode Project Management. De voorbereidingsfase van een project werd bewust gefaseerd en elke fase diende te worden afgesloten met een document, waarin de laatste uitgangspunten en de te verwachten activiteiten van de volgende fase werden vastgesteld. De bouwcoördinator, nu projectmanager of projectverantwoordelijke genoemd, kreeg meer zeggenschap over het project en werd van de beginfase af als produktverantwoordelijke aangewezen. Anders dan voorheen fungeerde hij als opdrachtgever van de rijksarchitect.

De taakverschuivingen van de Rgd kregen hun weerspiegeling in de structuur van de dienst. Er ontstond een nieuwe functionele verdeling, die ook ingrijpende gevolgen had voor het gegevensbeheer. In hoofdlijnen komt die verdeling op het volgende neer: naast de algemene leiding (thans: het bureau van de Directeur-Generaal) en de facilitaire en personele voorzieningen (thans: Directie Intern Beleid) ontstonden er vijf taakafdelingen op centraal niveau:

- De voorbereiding van planningsinstrumentaria en huisvestingsnormen. Dit houdt in: de ontwikkeling van instrumentaria op het gebied van voorwaarden voor goede huisvesting, toepassing van regels, berekeningen van kosten, toepassingen van kantoorefficiëntie e.d. Van belang is de ontwikkeling van een planningsmethodiek door middel van vaste stramien als sectoranalyses, urgentiemethoden e.d. Deze werkzaamheden worden momenteel verricht door de Directie Huisvestingsbeleid; ontstaan in 1993, is zij grotendeels opgebouwd uit elementen van de tot dan toe bestaande directie DAO

(Advisering, [normering] en Onderzoek) waarin ook het Adviescentrum was opgenomen. Verder geeft zij nog de door subsidieregulering voorgeschreven externe adviezen, waarvan de meeste regels met ingang van 1 januari 1996 zijn afgeschaft.

- De leiding over omvangrijke en complexe huisvestingsprojecten. De sturing van projectverantwoordelijken geschiedt door de directie Projectmanagement, sedert 1995 DPP.
- De financiële coördinatie en het accountmanagement. Dit betekent de inpassing en het onderhoud van de projecten in het kader van de rijksbegroting en van de projecten en de regeling van de allocatie van de projecten en andere werkzaamheden aan de objecten. Voor de nadere uitwerking van de plantoepassing met de departementen werd een systeem van accountmanaging ingevoerd. Hiermee was de Directie Financiële Zaken, vanaf 1993 de Directie Planning en Financiën belast; voor de contacten met de gebruikers over de afstemming van deze planning werd in 1995 de directie Accountmanagement opgericht.
- De technische ondersteuning en advisering. Naast technisch ontwikkelingsonderzoek in het algemeen betekent dit ook de toetsing soms ook nadere berekening en uitwerking van ingekomen ontwerpen. Aan de hand van haar ervaringen met ontwerp en techniek ontwikkelt de Rgd een eigen toegepaste deskundigheid, die zijn afspiegeling vindt in een daarvoor geoutilleerde afdeling: thans de Directie Ontwerp en Techniek.
- De leiding over architectonische uitvoering. Hieronder valt tevens de toepassing van de procentageregeling beeldende kunst en het algemene architectuurbeleid. Dit is zoals vanouds de taak van de Rijksbouwmeester en het Bureau Rijksbouwmeester: als deelnemer aan projecten, als adviseur van de minister en de DG op het gebied van architectuur en stedenbouw en monumentenzorg.

In 1990 werd een begin gemaakt met de opheffing van de districtbureau's. De taken in de regio werden nu door of in opdracht van de zes regionale directies uitgevoerd. Hun werkzaamheden worden weerspiegeld in hun eigen interne organisatiestructuur. Ofschoon er regionale verschillen zijn, komt de taakverdeling in het algemeen op het volgende neer:

- *Huisvestingsbeleid*: informatie en contacten met de te huisvesten klanten, de departementen en buitendiensten (sectoren). De bureaus, die daarmee zijn belast controleren het onderhoud en de exploitatievoorzieningen en voeren het regelmatige beleidsoverleg, dat resulteert in jaarlijkse accountplannen. De werkzaamheden bestaan verder uit het opstellen van sectoranalyses, de vaststelling van de huisvestingsbehoefte en de urgentie. Wanneer er behoefte is aan een huisvestingsproject van omvangrijke verplaatsing, onderhoud of nieuwbouw, stellen zij het projectvoorstel op.
- *Projectmanagement*: de uitwerking en uitvoering van de projectvoorstellen. Wat niet in projectvoorstellen voorkomt, is regulier onderhoud, en wordt door een andere afdeling uitgevoerd.
- *Vastgoedbeheer*: het reguliere beheer van de objecten van de Rgd voorzover er niet door projecten wordt ingegrepen. Te denken valt aan:
  - * Administratie van de eigendoms- en huurcontracten; contacten met de verhuurders over de uitvoering van de huurcontracten en over eventueel met de verhuurder te treffen voorzieningen.
  - * Regulier onderhoud van de eigendommen, al dan niet op contract. Inspectie van de gebouwen in verband met onderhoud.

Vaak is er een afdeling of zijn er binnen die taakonderdelen organisatie-eenheden, belast met technische advisering, die adviezen uitbrengt, wanneer dat voor de afdoening van de andere taken nodig is. In het bijzonder gaat het om:

- De advisering bij de afdoening van onderhoud en exploitatievoorzieningen en van kleine projecten, voorgesteld door de afdeling huisvesting, waarvoor geen projectmanager nodig is.
- De toetsing van uitbesteed werk, zoals ontwerpen, bestekken, begrotingen van projectontwikkelaars
- De toetsing van de uitvoering van onderhoudsopdrachten.

In het managementteam zit de architect en zijn apparaat, die in toenemende mate betrokken is bij de advisering van het regionale beleid op het gebied van architectuur en stedenbouw. De regionale architect voert regelmatig overleg met de rijksbouwmeester en zijn collegae over het te voeren architectuurbeleid.

Vanaf 1995 beschikt de Rgd over een zelfstandige begroting. Deze begroting wordt echter per departement gecompartmenteerd. In deze begroting wordt ook de allocatie- en planningsprocedure toegelicht. Doordat er in het budget van de Rgd wordt bezuinigd en de ministeries meer in hun budgettaire posten gaan schuiven, kan het gebeuren dat rijkshuisvestingsprojecten door de ministeries zelf worden gefinancierd. Dit heeft als gevolg dat de departementen andere prioriteiten kunnen gaan stellen dan oorspronkelijk in de planning is opgenomen. In de begroting voor 1995 is voorzien dat de Rijksgebouwendienst zijn adviesfunctie voor door andere ministeries gesubsidieerde gebouwen zal afstoten.

Onafhankelijk van de Rgd heeft het ministerie van Buitenlandse Zaken de zorg voor de huisvesting van zijn diplomatieke vertegenwoordiging in het buitenland behouden. De werkzaamheden worden uitgevoerd door de Dienst Gebouwen Buitenland (DGB), die vanaf 1950 ressorteerde onder het Directoraat Buitenlandse Dienst. De dienst had van meet af aan als taak de "aankoop, huur, inrichting en onderhoud van ambassade-, legatie- en consulaatsgebouwen in het buitenland."

De Rgd geeft bij de totstandkoming van de bouwprojecten van de DGB nog adviezen. Tot 1967 gingen deze adviezen zover dat de Rgd uitvoerende werkzaamheden verrichte bij de bouw van gebouwen voor buitenlandse posten, maar sedertdien doet de DGB dit werk zelf. Ze heeft een eigen opzet van de door haar beheerde bouwprojecten en stelt daarvoor zelfstandig procedures vast.

ACTOREN

De hierna genoemde actoren verrichten allen handelingen op het beleidsterrein Rijkshuisvesting. Enkele hier vermelde actoren zijn echter niet opgevoerd in de handelingenlijst. Dat zijn de Ministerraad en de Hogere Colleges van Staat, waarvan het gegevensbeheer op een afzonderlijke plaats zal worden beschreven. Ook zijn er enkele actoren genoemd, waarvan de handelingen reeds in andere rapporten institutioneel onderzoek zijn beschreven (zie hiervoor p. [9])

Beleidsbepalende en uitvoerende instanties

De Kroon:

Als benoemingsinstantie van de rijksbouwmeester.

De Ministerraad

Als opsteller van het rijkshuisvestingsplan en de meerjarenplannen op het gebied van rijkshuisvesting.

De Tweede Kamer der Staten-Generaal

Als de instantie die de huisvestingsplannen moet goedkeuren.

De minister,

Ministerie van Financiën, 1922-1945

Minister van Openbare Werken en Wederopbouw, 1945-1947

Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting, 1947-1954

Minister van Volkshuisvesting en Bouwnijverheid, 1956-1965

Minister van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening, 1965-1982

Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, 1982-

De Commissie van Advies voor Beveiliging van Overheidsgebouwen.

De minister van Buitenlandse Zaken: Dienst Gebouwen Buitenland. 1945-

De diplomatieke vertegenwoordiger. als gebruiker.

De minister van Oorlog/Defensie, 1945-

- (Sectie) Dienst der Genie, afdeling Koninklijke Landmacht, Centraal Bouwburo, 1946-1952.

-Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen, 1952-

De minister van Marine, 1945-1959.

-Vlagofficier Materieel. 1945-1976

-Directoraat Materieel, -Afdeling/ bureau Gebouwen en Terreinen (Bouter) 1976-

-Dienst Loodswezen. 1945-1980

De Luchtstrijdkrachten/Koninklijke Luchtmacht

-Technische Dienst Vliegvelden van het Militair Gezag, 1944-1945.

-Bureau Aanleg Beheer en Onderhoud Vliegvelden (BABOV) van de dienst der Genie, 1945-

De minister van Verkeer en Waterstaat

-Dienst Loodswezen .1980-

De minister, belast met Welzijn.

als beheerder van gebouwen voor noodvoorzieningen, voedselreserves, de opvang van repatrianten, vreemdelingen en vluchtelingen.

De minister van Financiën. 1922-

- om toestemming aan budgethouder en als controlerende instantie

- de dienst der Domeinen, als verkoper van eigendommen.

Laatstgenoemde instantie is reeds behandeld in het Rapport Institutioneel Onderzoek *Zakelijk bekeken*.

De Stuurgroep Energiebesparing Rijksoverheid SERO, 1978-

- Als uitvoerder van subsidieregelingen van de minister van EZ voor energiebesparende projecten.

Rechtsvoorganger: Interdepartementale Commissie Energiebesparing Overheids Gebouwen (ICEG). De voorzitter van de SERO werd geleverd door de minister van Economische Zaken, de leden bestonden uit vertegenwoordigers van de ministers van VROM, Defensie, Onderwijs en Wetenschappen en Financiën.

Gebruikers

N.B. De hieronder beschreven instellingen zijn instellingen die over gegevens beschikken met betrekking tot hun eigen huisvesting. De handelingen die in dit rio zijn beschreven, worden aangestuurd door de actoren, die als beleidsbepalend en uitvoerend staan aangegeven.

Het Koninklijk Huis, als gebruiker van koninklijke paleizen.

De Hoge Colleges van Staat, incl. het Kabinet van de Koningin

De vakminister, wiens instellingen moeten worden gehuisvest (ook wel: de gebruiker).

Hieronder ressorteren: eigen huisvestingsdiensten, accountvertegenwoordigers, hoofden interne dienst of facilitaire zaken e.d.

De Rechterlijke Macht.

Advies vragende particuliere en (semi)-overheidsinstellingen, die door vakministers worden gesubsidieerd.

Dat zijn:

Instellingen van onderwijs: rijkshogereburgerscholen, rijkshavo's, nijverheidsscholen, universiteiten, academische ziekenhuizen.

Instellingen van landbouw: landbouwscholen, landbouwproefstations.

Instellingen vallend onder de gezondheidszorg

Instellingen vallend onder de kindbescherming

Verzelfstandigde en geprivatiseerde instellingen

Door het rijk ondersteunde kerkelijke instellingen: moskeeën, Molukse kerken.

HANDELINGENLIJST

Deel I: Rijkshuisvesting in het algemeen.

Deze afdeling heeft betrekking op handelingen van de Rgd vanaf zijn oprichting in 1922 tot de invoering van de Methode Project Management in 1989 en van de overige organen die bij de rijkshuisvesting betrokken zijn over de periode 1945-1994. Aan de Rgd in de periode 1989-1994 is een aparte hoofdrubriek gewijd, omdat de sturingsinstrumenten van de Methode Project Management de vormingsprocessen van de gegevens op ingrijpende wijze hebben veranderd.

1.1. Kaderstellend

1.1. 1. Beleidsvoorbereiding

Inleiding

Ook al is de Rgd eerst vanaf 1989 formeel het centrum voor het geplande rijkshuisvestingsbeleid, ook voordien is er aan beleidsvoorbereiding gedaan. In 1969 werd er een afdeling Beleidsvorming opgericht met als doel beleidsplannen op te stellen. In 1981 werd dit het stafbureau Beleid en Planning, die de leiding voerde over een Project Beleidsanalyse Huisvesting Rijksapparaat (BAHR). Deze projectinstelling verrichtte eerst deelonderzoeken bij de vakminister (sectoranalyse) en stelde in 1985 een integrale beleidsnota op.

Deze beleidsnota's hebben betrekking op:

- Planning van de rijkshuisvesting
- Normering van de rijkshuisvesting
- Toepassing van wettelijke voorschriften waaraan rijkshuisvesting dient te voldoen.

In 1985 richtte de minister samen met de minister van Financiën een stuurgroep op die de Rgd moest adviseren inzake een systeem van kostenbeheersing. Tegelijkertijd adviseerde een door de minister van Economische Zaken ingestelde stuurgroep op het gebied van energiebesparing zowel de Rijksgebouwendienst als de gebruikers.

In 1988 diende de Rgd het eerste rijkshuisvestingsplan in, waarin het rijkshuisvestingsbeleid voor het eerst aan de Staten-Generaal werd voorgelegd.

Vanaf 1989 is de formulering van het huisvestingsbeleid ook organisatorisch strikt gescheiden van de uitvoering. Een afzonderlijk bureau stelt instrumenten van beleidsbepaling op, waarbij het een visie ontwikkelt over het huisvestingsbeleid. In overeenstemming met de denkbeelden van P. Winsemius formaliseert de minister een gefaseerde beleidscyclus die bestaat uit:

- Beleidsonderbouwend onderzoek;
- Formulering van beleidsvoorstellen;
- Beleidsbesluiten;
- Implementatie;
- Evaluatie.

Als onderwerpen van beleid worden onder meer gezien:

- Vastgoedbeleid (onderhoud en exploitatie)
- Vraagontwikkeling (markt)
- Inkoopbeleid en allocatiebeleid (gekoppeld aan de structuur van het budget)
- De invloed van het algemene regeringsbeleid en de politiek

Beleidsvoorstellen worden sedert de reorganisatie die in 1989 was voltooid ontwikkeld door de Directeur Huisvestingsbeleid en het bureau van de Directeur-Generaal, waar zij nader worden uitgewerkt. De hoofdzaken van het beleid worden om de vier jaar in een Rijkshuisvestingsplan vastgelegd, dat door de Ministerraad wordt vastgesteld en voorgelegd aan de Staten-Generaal. Onder invloed van diezelfde Staten-Generaal heeft de Rgd een speerpuntenbeleid geformuleerd voor politiek belangrijk geachte huisvestingsprojecten, zoals bijvoorbeeld het gevangenissenbeleid. Over de uitvoering van die speerpunten geeft de minister op verzoek van de Staten-Generaal aparte verslagen.

Ook andere ministeries, belast met eigen huisvestingsdiensten, kunnen in beginsel beleidsplannen opstellen voorzover het om hun eigen bemoeienis gaat.

Op het gebied van de architectonische vormgeving vindt regelmatig intern overleg plaats tussen de Rijksbouwmeester en de regionale architecten. Hierdoor worden structurele overlegorganen gevormd als het Regulier overleg regionale architecten, Regulier overleg centrale architecten en het Functioneel overleg architecten.

Handelingen

- 1 Actor : de minister, de vakminister
Handeling: Het vaststellen van beleidsstandpunten ten aanzien van de rijkshuisvesting.
Bron : Voorstel voor de organisatie en formatie van de hoofdafdeling Huisvestingsbeleid 1985.Art. 8, lid 1, Besluit Rgd
Periode : 1922-1989
Produkt: nota's als:
Koersplan, 1987.
Strategisch plan, 1987
Nota privatisering ontwerpcapaciteit Directie Bouw Rgd, Kamerstukken II 1988/1989, 21 007.
Onderzoeksbeleidsplan "Rijkshuisvesting op goede gronden". 1995.
Structuurnota militaire terreinen.
Meerjaarlijkse bouwprogramma's
- 2 Actor : de minister, de vakminister
Handeling: Het beantwoorden van kamervragen inzake rijkshuisvesting.
Bron :
Periode : 1922-
- 3 Actor : de minister, de vakminister
Handeling: Het houden van interviews, redevoeringen en het afleggen van openbare verklaringen inzake rijkshuisvesting.
Bron :
Periode : 1922-
Opmerkingen : Hieronder vallen ook interviews en redevoeringen van door de minister aangestelde bouwmeesters en architecten die hun visie geven over architectuur.
- 4 Actor : de minister, de minister van Economische Zaken
Handeling: Het instellen van interdepartementale adviesorganen op het gebied van rijkshuisvesting.
Bron : *De rijksbouwmeesters*, 1995.
Periode : 1979-
Opmerkingen:
- Voorbeelden zijn:
De stuurgroep Energiebesparingsproject Rijksoverheid, ingesteld 1979
De stuurgroep Utiliteitsbouw Rijksoverheid. 1985-1987.
- 5 Actor : de Commissie van Advies voor Beveiliging van Overheidsgebouwen
Handeling: Het adviseren van de minister inzake veiligheidsmiddelen in overheidsgebouwen.
Bron : Art. 2, lid 2, sub a, Besluit 1952, Stb. 449
Periode : 1952-ca. 1960.
- 6 Actor : de minister
Handeling: Het voeren van periodiek overleg met particuliere organisaties van belanghebbenden.
Bron : *Ruimte voor architectuur*. 1991
Periode : 1945-
Opmerkingen:

- De praktijk, beschreven in de Nota Architectuurbeleid moet reeds eerder hebben plaatsgevonden, omdat zij verbonden is aan projectmatige bouwplanning en de uitbesteding van de bouw aan architecten.
Voorbeelden van die organisaties zijn
Vereniging van Nederlandse Projectontwikkelingsmaatschappijen (NEPROM)
Vereniging Grootbedrijf Bouwnijverheid (VG-Bouw)
Orde van Nederlandse Raadgevende Ingenieurs (ONRI)
Vereniging van Architecten en Bouwkundige Ingenieurs (VABI)
Centrum voor Uitvoerend Research en Regelgeving (CUR)

1.1.2. Regels en bevoegdheden.

Inleiding

Tot 1952 golden voor de Rijksgebouwendienst de bij Koninklijk Besluit 1924, Stb. 392, vastgestelde voorschriften, die later met de ministeriële circulaires en instructies zijn opgenomen in de Verzamelde bepalingen Rijksgebouwendienst, 's-Gravenhage 1936. De rangen en functies van elk personeelslid waren daarin vastgelegd en konden slechts bij KB gewijzigd worden. Hetgeen dan ook in 1928, 1929 en 1931 is gebeurd.

In 1952 verscheen een nieuw besluit, dat de minister de vrijheid gaf om interne regels te stellen over de organisatie van de Rgd. Deze regels konden betrekking hebben op:

- De organisatie van de rijkshuisvesting
- De toekenning van gelden voor bouw en onderhoud van rijksgebouwen
- Bouw- en onderhoud van rijksgebouwen.

De toenmalige minister van Oorlog beschouwde de taakomschrijving van de Rgd eveneens als een taakstelling voor de gebouwen, die blijkens art. 3 van dat besluit niet onder de Rgd vielen, maar als gebouwen voor de landsverdediging golden. Dat was onder meer de huisvesting van alle organen en diensten van de toenmalige ministeries van Oorlog en Marine, behoudens die van bureaus gevestigd buiten militaire inrichtingen.

Niet geregeld was de bevoegdheid van de Rgd en van de andere bouwdiensten om een eigen beleidsplanning te formuleren. Niettemin werd er in 1985 een stuurgroep benoemd die zich bezig hield met de kostenbeheersing. Om aan de beleidsplanning een wettelijke basis te geven, werd ook het Besluit Rgd herzien.

De minister heeft de bevoegdheid om de zorg voor de huisvesting van een dienst geheel of gedeeltelijk over te dragen aan de vakminister of de dienst zelf. Deze overdracht dient te geschieden in overleg met de minister van Financiën en de vakminister. In de praktijk is dit o.m. met het Staatsbedrijf der PTT gebeurd

Verder heeft hij de bevoegdheid om interne regels vast te stellen in de vorm van:

- Aanwijzingen aan ambtenaren, geformuleerd in hun instructies
- Voorschriften ter uitvoering van wet- en regelgeving

Vanaf 1985 ontwikkelt de Rgd ook een stelsel van normen en kengetallen die als richtlijn kunnen dienen: "Het stelsel van normen zal bestaan uit investeringsnormen, beheersnormen, her-/desinvesteringsnormen." De minister wil dan over deze normen rapporteren aan de ministerraad.

Handelingen

7 Actor : de minister
Handeling: Het bij amvb vaststellen van regels inzake het rijkshuisvestingsbeleid.
Bron :
Periode : 1922-

-Produkten:

Besluit van 20 augustus 1952, houdende regelen betreffende de zorg voor de huisvesting van de Hoge Colleges van Staat, de departementen van algemeen bestuur en de daaronder ressorterende organen, bedrijven en diensten van het Rijk. Stb. 449.

Besluit Rijksgebouwendienst 1989.

8 Actor : de minister
Handeling: Het stellen van interne regels voor de organisatie van de Rgd.
Bron : -
Periode : 1922-

- Produkten: voorbeelden zijn

Vestiging van regionale directies in 1957.

Besluit van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening van 2 juli 1973, nr. 0702338, houdende instelling van een directieraad.

Instelling van een Adviesgroep Beeldende Kunst ABK, 1977.

Richtlijn Inrichting en Technisch Beheer van de Rijksgebouwendienst nr 4.4.1. 13 oktober 1987.
Methode Project Management. Mei 1988
Reorganisatierapporten. 1983-1989.
Z.g. "Instructie 4.4.1"

- 9 Actor : de minister van Defensie.
Handeling: Het vaststellen van instructies en richtlijnen ten aanzien van de zorg voor gebouwen, werken en terreinen..
Bron : *300 jaar bouwen voor de landsverdediging*.1988.
Periode : 1945-

Opmerkingen:

- Produkten:
Herstel der taakstelling van de dienst der genie, 22 juni 1945.
Besluit van de minister van Oorlog van 1 november 1952

- 10 Actor : de minister
Handeling: Het opstellen van regels omtrent de uitvoering van huisvestingswerkzaamheden.
Bron : Art. 2, lid 2 sub a, Besluit Stb. 1952, 449.
Periode : 1922-

-Produkten: voorbeelden zijn

Koninklijke besluiten houdende aanwijzing van gevallen, waarin mag worden afgezien van openbare aanbestedingen voor bedragen hoger dan 2500,--.

Handleiding inzake onderhoud kunsttoepassingen (Rgd/ABK van 23 september 1987)

Standaardbeheersplan.

Uniforme inspectiemethoden en standaardvoorschriften voor het onderhoud van gebouwen.

Kwaliteitsnormen rijkshuisvesting, milieuriichtlijnen en preferenties. 1992.

-Standaardbestekken

-Standaard Huurvoorwaarden Rijksgebouwendienst.

-Energie Efficiency Programma Rijksgebouwen.

Modellen bouwprocesbesluit: model veiligheids- en gezondheidsplan.

Gedraglijnen inzake bodemverontreiniging in staatseigendommen. 1994.

- 11 Actor : de minister van defensie
Handeling: Het opstellen van regels omtrent de uitvoering van huisvestingswerkzaamheden.
Bron : Art. 2, lid 2 sub a, Besluit Stb. 1952, 449.
Periode : 1952-

Opmerkingen:

- Produkt bijvoorbeeld:
Aanvullende Bepalingen voor de Dienst der Genie (ABG), 1950
Algemene Voorwaarden voor de uitvoering van werken voor de Dienst der Genie. (AVG) 1968

- 12 Actor : de minister, de minister belast met cultuurbeleid.
Handeling: Het voorbereiden van financiële regelingen voor de verfraaiing van rijksgebouwen.
Bron : *Kunstopdrachten van de Rijksgebouwendienst*, 1995.
Periode : 1945-

Opmerkingen:

Hieronder wordt tevens verstaan: evaluatie en het reageren op kritiek inzake het uitvoeringsbeleid. Na 1977 is de minister, belast met cultuurbeleid niet meer bij de voorbereiding van deze regeling betrokken.

- Produkten zijn bijvoorbeeld:
Percentageregeling beeldende kunst. 1951.
Procedures voor de uitwerking van de percentageregeling beeldende kunst. 1976-1977.

- 13 Actor : de minister
 Handeling: Het geheel of gedeeltelijk overdragen van de zorg voor de huisvesting aan een vakminister
 Bron : Art. 3,lid 2, Besluit Stb. 1952, 449.
 Periode : 1952-

Opmerkingen:

- Produkten: Overeenkomsten en model-overeenkomsten als:
 Overeenkomst met het Staatsbedrijf der PTT inzake de huur en andere zaken met betrekking tot hun gebouwen. Deze regeling werd in 1965 en in 1970 herzien en uitgebreid.
 Overeenkomst met de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen naar aanleiding van de verzelfstandiging van universiteiten.
 Overeenkomst met de minister, belast met Welzijn.
 Regelingen in het kader van herzieningen van het overheidsmanagement sedert 1982. Het gaat hier om deregulering, het streven naar "zelfbeheer", contractmanagement e.d.

- 14 Actor : de minister van Financiën
 Handeling: Het instemmen met de gehele of gedeeltelijke overdracht van de zorg voor de huisvesting door de rgd aan een vakminister
 Bron : Art. 3,lid 2, Besluit Stb. 1952, 449.
 Periode : 1952-

- 15 Actor : de minister
 Handeling: Het vaststellen van instructies voor ambtenaren.
 Bron : Organisatiebesluit van den Rijksgebouwendienst 1924.
 Periode : 1924-1981.

Produkten: voorbeelden zijn

Instructie voor de Rijksbouwmeester,
 Instructie voor de hoofden van nieuw geïnstalleerde bureaus.
 Instructie voor de hoofden van districten en dienstkringen.

- 16 Actor : de minister
 Handeling: Het geven van voorschriften inzake bouw- en onderhoudswerkzaamheden aan gebouwen.
 Bron : Steenhouderswet, Veiligheidswet, Bouwprocessenbesluit Arbeidsomstandighedenwet, Comptabiliteitswet
 Periode : 1922-1989.

Produkten: publikaties als:

Algemene technische bepalingen voor de uitvoering van werken in beton ATBB. 1977.
Handboek Brandpreventieve Voorzieningen. [jaarlijks]
Standaardbestek voor onderhoud van installaties in noodzetels (SBIN). 1984.

- 17 Actor : de minister
 Handeling: Het vaststellen van normen en kengetallen voor de eisen voor rijksgebouwen.
 Bron : Interview
 Periode : 1979-
 Produkt: Rapporten en publikaties als:
Zonwering van gebouwen. Aanbevelingen en richtlijnen voor de toepassing van zonwering. 21 mei 1981.
Polyurethaan dak-spraysysteem. Voorlopige kwaliteitseisen en verwerkingsvoorschriften. 11 november 1983.
Ruimtenormen voor administratieve diensten met meer dan 600 medewerkers, Kamerstukken II 1984/85, nr, 18 600.
 Energiebesparingsprogramma's Non Profit, FREGO
 Methode budgetteren rijksgebouwen. 1989.

- 18 Actor : de minister
 Handeling: Het verzoeken aan de minister van Financiën om instemming met vormen van huurkoop- of lease-

contracten van de Rijksgebouwendienst.
Bron : Art. 1, lid 2 sub b, KB en art. 2, lid 2, van 20 augustus 1952, 449
Periode : 1982-1989.

Opmerkingen:

Deze verzoeken werden mede voorbereid en geëvalueerd door de Interne Stuurgroep Lease:

Produkt: voorbeelden zijn

Het aan de minister van Financiën voorgelegde Lease-programma.

1.1.3. planning

Inleiding.

Jaarlijks legt de Rgd aan de ministerraad een plan voor over de besteding van gelden voor de rijkshuisvesting. Deze planning geschiedde aanvankelijk in overeenstemming met de Comptabiliteitswet 1927, art. 24, die voorschreef dat elke vakminister jaarlijks bij de Rgd een voorstel tot aankoop, nieuw, aan- en verbouw en onderhoud moest indienen. De Rgd zou deze aanvragen dan in de begrotingen van de desbetreffende departementen verwerken. Ook moesten de ministers aan de hand van voorgeschreven formulieren een begroting van de te verwachte onderhoudswerken indienen. Vanaf 1965 is echter begonnen met het opzetten van meerjarenplannen door de Rgd zelf. Hierin worden behalve de plannen voor het komende jaar ook de verwachtingen van de drie daarop volgende jaren opgenomen.

Van 1924 tot 1938 en van 1967 tot 1988 bracht de Rgd ook een gepubliceerd jaarverslag uit.

Van 1983 tot 1989 houdt een directie, belast met financiële zaken zich volgens de *Staatsalmanak* o.m. bezig met

- het "voeren van interdepartementaal overleg over departementale beleidsinstanties, die gevolgen hebben voor de rijkshuisvestingsbehoefte";
- de "urgentiebepaling en meerjaren-programmering van nieuwbouwwerken, aankopen en huren".

Hiervoor zouden na 1989 ook nadere instrumentaria worden ontworpen, die in een bijlage van de Rijksbegroting voor 1995 nader zouden worden beschreven.

Handelingen.

19 Actor : de minister
Handeling: Het voorbereiden en vaststellen van aanwijzingen, richtlijnen en randvoorwaarden ten aanzien van het opstellen van plannen.

Bron :
Periode : 1945-

Opmerkingen:

- Produkten: voorbeelden zijn
- Rapport van een Commissie tot bevordering economisch gebruik huisvesting. 1958. evaluatiesystemen van bouwprocessen, besteld bij het Functioneel Overleg Bedrijfsbureau'. ca, 1985.

20 Actor : de minister
Handeling: Het opstellen van jaarplannen voor de werkzaamheden van de Rgd.
Bron : Art. 4, KB van 20 augustus 1952, 449.
Periode : 1952-1989.

21 Actor : de minister
Handeling: Het voorstellen van meerjarenplannen op het gebied van rijkshuisvesting aan de Ministerraad.
Bron : Art. 4, KB van 20 augustus 1952, 449
Periode : 1983-

22 Actor : de minister
Handeling: Het jaarlijks verslag uitbrengen inzake de rijkshuisvesting.
Bron :
Periode : 1967-

Opmerkingen:

- Produkt: voorbeelden zijn
Jaarverslag Rijksgebouwendienst. 1924-1938, 1967-1988
verslag Adviesgroep Beeldende Kunst. 1981-

1.2. Uitvoerend.

1.2.1. Adviezen.

1.2.1.1. Door de Rgd

Inleiding.

De Rgd heeft vanaf zijn oprichting in 1922 de taak het geven van voorlichting en het verlenen van hulp van technische aard, indien de vakminister daarom vroeg (art. 2 van het oprichtingsbesluit). Reeds in 1938 werd vastgesteld dat deze taak zich ten aanzien van de minister van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen had uitgebreid tot:

- beoordeling van bouwplannen, bestekken, begrotingen;
- beoordeling van de gunning aan aannemers en onderaannemers;
- beoordeling van de tweemaandelijks bouwrapporten met inspectie ter plaatse;
- de eindopneming en de afrekening.

Vanaf 1952 werden deze werkzaamheden uitgevoerd door adviesbureaus, vanaf 1962 door het Adviescentrum van de Rgd. Mogelijk voerden medewerkers van de Rgd ook zelf huisvestingswerkzaamheden uit voor de subsidiërende vakminister. Een voorbeeld zijn de werkzaamheden die de Rgd voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken heeft verricht.

De Rgd verricht in ieder geval de volgende reguliere werkzaamheden, die soms hun weerslag hadden in de organisatie:

Adviezen aan de minister van Onderwijs-, Kunsten en Wetenschappen inzake:

- * scholen van middelbaar onderwijs (rijks Hogereburgerscholen) 1952-1962.
- * nijverheidsscholen voor jongens en meisjes, 1952-1962
- * Universiteiten en gebouwen van hoger onderwijs, 1952-1962.

Adviezen aan verschillende ministers:

- * gebouwen van justitie.
- * academische ziekenhuizen.

De Rgd verstrekt ook adviezen aan:

- * De Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen van het Ministerie van Defensie;
- * De bouwdienst van het Ministerie van Verkeer en Waterstaat
- * De Dienst Gebouwen Buitenland van het Ministerie van Buitenlandse Zaken (vanaf ca. 1970)
- * De bouwdienst van Staatsbosbeheer.
- * De minister, belast met welzijn, voor loodsen en opvangcentra.

Als reden voor dergelijke adviezen is in 1924 door de afdeling Rijksgebouwen aangevoerd de noodzaak om voor het ministerie van Financiën te kunnen controleren of de uitgaven voor bouwkosten verantwoord waren. Daarnaast kan ook collegiale uitwisseling van kennis een reden zijn voor advisering; zo wisselen de Rgd en Rijkswaterstaat gegevens uit.

De Rgd hield over zijn adviezen "technische archieven" bij ter documentatie voor de geadviseerde instantie. Met name met het Ministerie van Buitenlandse Zaken bestonden hierover afspraken.

De Rgd hield mede door die adviserende taak een specifieke deskundigheid. Daarom werd hij ook geraadpleegd op een breder terrein. Zo werd hij betrokken bij de bouw van het Amsterdamse gemeentehuis De Stopera, waarover hij overigens een negatief rapport uitbracht. Informeel verstreekte ook de afdeling Constructies adviezen, zoals bij de bouw van de Euromast in Rotterdam en de restauratie van de Nieuwe Kerk in Amsterdam.

Handelingen.

23 Actor : de minister
Handeling: Het adviseren van de vakminister bij de uitvoering van het toezicht op de bouw van gesubsidieerde gebouwen.
Bron : Verzameling bepalingen Rijksgebouwendienst, p. 9.
Periode : 1922-

24 Actor : de minister
Handeling: Het verlenen van technische hulp van bouwopdrachten en verbouwingsprojecten in het buitenland.
Bron : Convenant geaccordeerd door de Minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting bij nota van 15 maart 1954, nr. 19
Periode : 1945-ca. 1967.

Opmerkingen:

- De werkzaamheden kunnen betrekking hebben op Nederlandse posten en internationale bouwprojecten. De uitvoering werd vanaf 1954 verzorgd door het Adviescentrum van de Rijksgebouwendienst. De Rgd adviseerde in geval van nieuwbouw bij:
  - * de vaststelling van het programma van eisen
  - * de beoordeling van de door de chef de poste aangetrokken architect
  - * het schetsplan van de architect, voordat het ter goedkeuring aan de minister van Financiën wordt voorgelegd.Op verzoek van BuZa kan de Rgd ook toezicht uitoefenen op de uitvoering van de bouw.
Voorts kon de Rgd op aanvraag adviseren bij:
  - * problemen bij het onderhoud van gebouwen van buitenlandse posten
  - * de aankoop van gebouwen en terreinenVoor dit advieswerk diende bij de Rgd een architect, die in 1954 van het Ministerie van Buitenlandse Zaken was overgekomen.
Voor de huisvesting van buitenlandse posten, zie verder hoofdstuk 1.2.4.3.

25 Actor : de minister
Handeling: Het op verzoek van particulieren en lagere overheden adviseren in bouwkundige aangelegenheden.
Bron : Interviews
Periode : 1945-

Opmerkingen:

26 Actor : de minister
Handeling: Het op verzoek van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg adviseren bij restauratie-aangelegenheden.
Bron : De Rijksbouwmeesters, passim.
Periode : 1922-

1.2.1.2. Door de SERO

De Stuurgroep Energiebesparing Rijksoverheid SERO adviseerde in samenwerking met de Rgd de gebruiker over de bewaking van het energiegebruik en de invoering van energiebesparende maatregelen en toestellen. Hiermee gaf zij uitvoering aan de Nota Energiebeleid die in 1979 door de minister van Economische Zaken was gepubliceerd.

De SERO adviseerde in het kader van een meerjareninvesteringsprogramma, dat in 1979 door haar voorganger, de Interdepartementale Commissie Energiebesparing Overheids Gebouwen (ICEG) was opgesteld. Zij werd aangestuurd door het Ministerie van Economische Zaken.

27 Actor : de minister van Economische Zaken
Handeling: Het benoemen en toelaten van leden van de SERO
Bron : Nota Energiebeleid 1979; Energiebesparingsprogramma SERO 1980
Periode : 1979-

28 Actor : de SERO
Handeling: Het opstellen van energiebesparingsregelingen voor de overheidssector.
Bron : Nota Energiebeleid 1979, p. 91.
Periode : 1979-1980.

Opmerkingen:

- Deze regelingen zijn vastgesteld in meerjarenprogrammas op het gebied van energiebesparing van de rijksoverheid. Voor dit programma is door het Ministerie van Economische Zaken een bedrag uitgetrokken.

Produkt: Energiebesparingsprogramma Rijksoverheid Stcrt. 1980, 205.

29 Actor : de SERO
Handeling: Het adviseren van de minister en de vakministers op het gebied van energiebesparende maatregelen
Bron : Nota Energiebeleid 1979; Energiebesparingsprogramma Rijksoverheid 1980
Periode : 1980-

Opmerkingen:

In 1980 werd geprobeerd om bij elke gebruiker een Departementale Energie Coördinator aangesteld te krijgen. Toen dit niet werd gerealiseerd, verrichte de SERO zelf advieswerkzaamheden in samenwerking met de Rijksgebouwendienst. De uitvoering hiervan kon leiden tot herziening van installaties.

Produkten:

Beschrijvingen van energiebesparende SERO-projecten.

30 Actor : de SERO
Handeling: Het periodiek verslag leggen over de genomen energiebesparende maatregelen in rijksgebouwen.
Bron : Nota Energiebeleid 1979; Energiebesparingsprogramma SERO 1980
Periode : 1979-

1.2.2. Beheer van rijkeigendommen.

1.2.2.1. Door de Rgd.

Inleiding.

Voor de uitvoering van zijn huisvestingstaken heeft de Rgd de bevoegdheid om onroerende zaken aan te kopen voor bouwprojecten. Het kan voorkomen dat deze onroerende zaken voorkomen op een monumentenlijst. In dat geval is er sprake van een Rgd-monument en neemt de Rgd speciale maatregelen om dit zakelijke recht te respecteren.

Terreinen die voor rijkeigendom zijn aangekocht, werden geregistreerd in leggers van de dienst der Domeinen. Domeinen verleende medewerking bij de aankoop door het verlenen van advies en de opstelling van het koopcontract. De Rgd had echter de bevoegdheid om terreinen ten behoeve van bouwprojecten te laten aankopen, mits de minister van Financiën hiervoor toestemming gaf. Daarom legde ook de Rgd registers aan, waarin hij per object zijn beheershandelingen registreerde en de daaraan verbonden rechten en verplichtingen vastlegde.

Tot het tekenen van akten van overdracht van onroerende zaken is alleen de minister van Financiën bevoegd. De handeling wordt uitgevoerd door de Dienst der Domeinen. Tot ca. 1985 kwam de opbrengst van verkochte gebouwen en terreinen volledig ten goede aan de Schatkist. Nadien zijn er regelingen met de Rgd getroffen, waarbij een deel van de opbrengst ten goede komt aan de vervangende huisvesting voor dezelfde dienst.

De Rijksgebouwdienst had de bevoegdheid gebouwen beschikbaar te stellen aan de vakminister en aan ambtenaren, die deze gebouwen als dienstwoningen mochten gebruiken. De Rgd had voor het beheer door de gebruiker voorschriften vastgesteld, die de Rgd in staat stelde de kwaliteit van het gebouw regelmatig te controleren. Zo moest de minister toestemming geven aan de vakminister als die ruimten wilde verhuren of ter beschikking stellen aan derden voor vergaderingen en bijeenkomsten. Ook had de Rgd zelf de bevoegdheid richtlijnen vast te stellen voor het onderhoud, hetgeen hij bij monumenten in beheer van het Rijk daadwerkelijk deed. Zakelijkrechtelijke verplichtingen als bijvoorbeeld gemeentelijke belastingen worden voldaan door de dienst der Domeinen. Gemeentelijke lasten, voortkomend uit bouwwerkzaamheden, zoals precario rechten en leges voor vergunningen, worden door de Rgd voldaan. Voor het sluiten van overeenkomsten tot regeling van zakelijke rechten verbonden aan het gebouw, zoals erfdienstbaarheid, moet de Rgd de instemming van de minister hebben.

Zie voor handelingen, verricht door de dienst der Domeinen het rapport *Zakelijk bekeken*. uit 1995.

Handelingen

31	Actor	:	de minister
	Handeling:	:	Het verkrijgen van onroerende goederen of daarmee verbonden rechten.
	Bron	:	Art. 1, sub a, KB van 29 juli 1922, Stb. 470, Art. 1, lid 2 sub b, KB van 20 augustus 1952, 449.
	Periode	:	1922-
32	Actor	:	de vakminister
	Handeling:	:	Het instemmen met de aan- of verkoop van terreinen ten behoeve van zijn ministerie.
	Bron	:	Art. 1, sub a, KB van 29 juli 1922, Stb. 470, Art. 1, lid 2 sub b, KB en art. 2, lid 2, van 20 augustus 1952, 449.
	Periode	:	1922-
33	Actor	:	de minister, belast met ruimtelijke ordening.
	Handeling:	:	Het instemmen met de bestemming van terreinen voor de bouw van een rijkskantoor.
	Bron	:	Art.37, Wet op de Ruimtelijke Ordening.
	Periode	:	1976

Opmerkingen:

De minister heeft de bevoegdheid om de gemeente aanwijzingen te geven tot herziening van een bestemmingsplan. Omdat dit een nogal ingrijpende procedure is, zal de minister, belast met ruimtelijke ordening moeten toetsen of het rijkskantoor en de gemeentelijke planning goed op elkaar afgesteld zijn.

34	Actor	:	De Rijksdienst voor de Monumentenzorg.

- Handeling: Het instemmen met de aankoop of het gebruik van monumenten als rijksgebouw.
Bron : Art. 1, sub a, KB van 29 juli 1922, Stb. 470, Art. 1, lid 2 sub b, KB en art. 2, lid 2, van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1922-ca. 1980
- 35 Actor : de minister
Handeling: Het sluiten van overeenkomsten tot regeling van zakelijke rechten verbonden aan rijksgebouwen.
Bron : Art. 38, lid 1, Comptabiliteitswet 1976.
Periode : 1922-
- 36 Actor : de minister
Handeling: Het sluiten van verzekeringscontracten
Bron : Art. 2, Besluit 1922, Stb. 470; art. 2 sub a, Besluit 1952, Stb. 449.
Periode : 1945-
- 37 Actor : de minister
Handeling: Het vaststellen van voorschriften voor het gebruik van rijksgebouwen en dienstwoningen.
Bron : Art. 1, lid 2 sub b KB van 29 juli 1922, Stb. 470 en art. 2, lid 2 KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1922-
- 38 Actor : de minister
Handeling: Het registreren van rechten, verplichtingen en verrichte handelingen met betrekking tot onroerende en onroerende goederen.
Bron : Interview.
Periode : 1924-1989
- Opmerkingen:
- Produkt:
Staat van Rijksgebouwen, handmatige objectenkarthotheek 1924-eind 1970
Objectenkarthoteken als uitdraai.
- 39 Actor : de minister
Handeling: Het ter beschikking stellen van dienstwoningen aan ambtenaren
Bron : Beschikking van de minister van Financiën van 24 december 1924, nr. 58, Verzamelde bepalingen, p. 28-32.
Periode : 1924-
- Opmerkingen:
- De terbeschikkingstelling van dienstwoningen houdt de volgende bevoegdheden in:
* Het verlenen van toestemming voor onderhuur of het laten bewonen door niet-familieleden;
* Het overleggen met de bewoner bij de uitvoering van buitengewone reparaties;
* Het verhalen van huurkosten, indien de woning door het rijk is gehuurd
* Het verhalen van eventuele schade (onder meer aan glaswerk)
* Het ontvangen van jaarlijkse schriftelijke verklaringen waaruit blijkt dat de schoorsteen is geveegd;
* Het verlenen van tegemoetkomingen voor de tuin na belangrijke verbouwingen
De ambtenaar wordt geacht door het betrekken van de woning het rijk daartoe te hebben gemachtigd.
- 40 Actor : de minister
Handeling: Het uitoefenen van toezicht op de bewoning van ambtswoningen.
Bron : Beschikking van de minister van Financiën van 24 december 1924, nr. 58 Verzamelde bepalingen, p. 28-32.
Periode : 1924-

Opmerkingen:

- Een en ander kan zeer ver gaan. Bij de ambtenaren van de belastingdienst mag worden genspecteerd op "ordentelijkheid en zindelijkheid". Verder is het de bewoners verboden om door het uitsteken van vlaggen of anderszins blijk te geven van enige politieke gezindheid.

41 Actor : de minister
Handeling: Het instemmen met de vakminister met de onderverhuur van lokalen in rijksgebouwen.
Bron : Verzameling bepalingen Rijksgebouwendienst, p. 8.
Periode : 1922-ca, 1980.

Opmerkingen:

- Het gaat hier om de beschikbaarstelling van lokalen aan derden voor vergaderingen, examens, openbare aanbestedingen, manifestaties e.d.

42 Actor : de minister
Handeling: Het beheren en beschikbaar stellen van barakken en verplaatsbare gebouwen.
Bron : Verzamelde bepalingen, p. 10
Periode : 1922-

43 Actor : de minister
Handeling: Het overdragen van gebruikte roerende goederen naar de Dienst der Domeinen.
Bron : Comptabiliteitsbesluit 1937, art. 2.
Periode : 1937-1989

Opmerkingen:

- De opbrengsten van door de dienst der Domeinen verkochte roerende goederen werden tot ca. 1985 niet verrekend met de minister, maar kwamen ten goede aan de Schatkist. Domeinen heeft de bevoegdheid om roerende zaken aan andere diensten over te dragen.

1.2.2.2. Door de minister van Defensie

N.B. In dit hoofdstuk zijn niet opgenomen: de aanleg van verdedigingswerken tegen een invallende vijand. Deze handelingen maken deel uit van militaire operaties.

44 Actor : de minister van Defensie
Handeling: Het verkrijgen van onroerende goederen of daarmee verbonden rechten.
Bron :
Periode : 1945-

Opmerkingen:

Voorbeelden zijn:

- * de infrastructurele voorzieningen op oefenterreinen, die na 1945 zijn aangeworven.
- * de onroerende goederen, die in de jaren 1940-1945 in opdracht van de bezetter door de Rgd zijn gebouwd en nadien aan de krijgsmacht zijn overgedragen.
- * de terreinen, die door elke gemeente aan Defensie zijn afgestaan voor mobilisatiemagazijnen. De acquisitie van deze terreinen geschiedde mede op aanbeveling van de Rijks Planologische Dienst.

45 Actor : de minister van Defensie
Handeling: Het toekennen van namen aan militaire gebouwen.
Bron :
Periode : 1945-

Opmerkingen:

Gedacht moet worden aan benamingen als Koningin Julianakazerne, Prins Alexanderkazerne etc.

- Produkt:
Legerorder 1948, no, 200 L-LM, houdende vaststelling van de namen van de kazernes.

46 Actor : de minister, belasyt met ruimtelijke ordening.
Handeling: Het instemmen met de bestemming van terreinen voor de bouw van een militair gebouw.
Bron : Art 37, Wet op de Ruimtelijke Ordening.
Periode : 1976

Opmerkingen:

Zie voor de reden handeling nr.. 33.

47 Actor : de minister van Defensie
Handeling: Het overdragen van het beheer van onroerende goederen aan de Rgd.
Bron : Protocol-taakverdeling DGWT-Rgd, oktober 1985.
Periode : 1985-

Opmerkingen:

Het betreft hier gebouwen die niet op militaire terreinen staan, maar die inmiddels monumentale waarde hebben gekregen. De belangrijkste zijn het Armamentarium in Delft en het Koninklijk Militair Tehuis Bronbeek bij Velp.

48 Actor : de minister
Handeling: Het sluiten van overeenkomsten tot regeling van zakelijke rechten verbonden aan rijksgebouwen.
Bron : Art. 38, lid 1, Comptabiliteitswet 1976.
Periode : 1922-

Opmerkingen:

De overeenkomsten worden gesloten door de Rgd. De minister van Defensie verleent instemming.

49 Actor : de minister van Defensie
Handeling: Het vaststellen van voorschriften voor het gebruik van rijksgebouwen en dienstwoningen.
Bron :

Periode : 1945-

Product bv:

-"Het beheer en het gebruik van gebouwen, werken en terreinen voor de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht.", uitgegeven door DGWT. Voorschrift nr. 2-1170.

50 Actor : de minister van Defensie
Handeling: Het ter beschikking overgeven van militaire gebouwen.
Bron : Bijv. Voorschrift nr. 2-1170 van DGWT, hoofdstuk II
Periode : 1945-

Opmerkingen:

- De DGWT geeft de militaire gebouwen in beschikking aan de garnizoenscommandant. Enkele beheershandelingen blijven echter voorbehouden aan de Eerstaanwezend Ingenieur der Genie onder bevel van de Genie-commandant. Deze geeft de gebouwen in gebruik aan de militaire eenheden die daarin zijn gevestigd. Alleen de beheerder is bevoegd bevelen te geven met betrekking tot het onderhoud van het object door de geniedienst. De geniedienst is verantwoordelijk voor de installaties e.d. Dit geldt ook voor onderhouds- en schoonmaakwerkzaamheden.
Indien er geschillen ontstaan met betrekking tot het gebruik van het gebouw voorziet het voorschrift in een procedure, waarin uiteindelijk de DGWT beslissingsbevoegdheid heeft.

Produkten van deze transacties zijn:

- Processen-verbaal van overgave ter beschikking;
- Processen-verbaal van overgave ter gebruik
- Processen-verbaal van teruggave
- Beschikkingen inzake geschillen met betrekking tot het gebruik.

51 Actor : de minister
Handeling: Het ter beschikking stellen van dienstwoningen en ambtswoningen aan ambtenaren
Bron : Bijv. Voorschrift nr. 2-1170 van DGWT, hoofdstuk III
Periode : 1945-

Produkten van deze transacties zijn:

- Kennisgeving van overgave ter bewoning

52 Actor : de minister
Handeling: Het registreren van rechten, verplichtingen en verrichte handelingen met betrekking tot onroerende en onroerende goederen.
Bron : -
Periode : 1945-1989

Opmerkingen:

1.2.2.3. Door de minister van Buitenlandse Zaken.

53 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken
Handeling: Het registreren van eigendommen en in gebruik zijnde gebouwen
Bron :
Periode : 1945-

Opmerkingen:

- produkten: de gegevens, verwerkt in de MLG's:
Geautomatiseerd onderhoudssysteem.

54 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken
Handeling: Het verwerven van onroerende goederen of daarmee verbonden rechten.
Bron : Convenant Rgd-BuZa 1954.
Periode : 1945-

Opmerkingen

Hiervoor diende een door de minister van Buitenlandse Zaken goedgekeurd program van eisen ten grondslag te liggen, dat op advies van de Rgd moest worden gefiatteerd door de minister van Financiën.

- Produkt:
Voorstel tot contract van koop of verkoop.

1.2.3. Huur

1.2.3.1. Door de Rgd

Onder huur wordt ook verstaan inhuring, huurvernieuwing of -verlenging, ontbinding van de huur. Huurcontracten hebben een beperkte duur tot maximaal 10 jaar, en moeten daarna worden vernieuwd (art. 32, lid 3, Compatibiliteitswet 1929). Voor deze bepaling is ontheffing verleend aan het Staatsbedrijf der PTT.

Vanaf 1940 werden de huurprijzen voor een deel wettelijk geregeld. Het Huurprijzbesluit 1940 en de huurwetten vanaf 1950 regelden ook de huurprijs voor kantoorgebouwen. Een en ander betekende dat de minister dus betrokken kon zijn bij de inschakeling van huuradviescommissies en gerechtelijke procedures inzake de huurprijs. Een merkwaardige zaak waarin de staat procedeerde tegen een verhuurder is beschreven in het *Nederlands Juristenblad* 1953, p. 827.

55 Actor : de minister
Handeling: Het sluiten van huurcontracten.
Bron : Art. 1, sub b KB van 29 juli 1922, Stb. 470 Art. 1, lid 2 sub b, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1922-1989

Opmerkingen:

Hierbij is inbegrepen: het laten goedkeuren van huurprijzen door wettelijk voorgeschreven organen

56 Actor : de minister
Handeling: Het aan de Staten-Generaal verzoeken om goedkeuring van een huurcontract boven een wettelijk gesteld maximum bedrag.
Bron : Art. art. 32, lid 3, Compatibiliteitswet 1929
Periode : 1929-

Opmerkingen:

- Produkt: (eenmalig)
Wet van 28 juli 1960 (Stb. 318) houdende goedkeuring van een verlenging van de huur van een gedeelte van een kantoorgebouw aan het Spui no. 32, Kalvermarkt no. 28 en Bagijnestraat no. 27 te 's-Gravenhage.

57 Actor : de minister
Handeling: Het voldoen aan financiële verplichtingen ingevolge huurcontracten.
Bron : Art. 1, sub b, KB van 29 juli 1922, Stb. 470, Art. 1, lid 3 sub b, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1922-1989

58 Actor : de vakminister
Handeling: Het instemmen met de huur van gebouwen door de Rijksgebouwendienst.
Bron : Art. 1, sub b, KB van 29 juli 1922, Stb. 470, Art. 1, lid 3 sub b, en art. 2, lid 2, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1945-1989

59 Actor : de minister
Handeling: Het sluiten van huurkoop- of lease-contracten.
Bron : Art. 1, lid 2 sub b, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1982-1989

Opmerkingen:

Het lease-systeem is een vorm van financiering van te verkopen panden, waarbij de eigendom van het pand bij de eigenaar blijft totdat de som is afgelost. Het systeem is sedert 1982 toegepast om per jaar tot lagere budgetbedragen te komen.

Er zijn twee vormen van leasing:

- Financial lease, waarbij de economische risico's voor de leaser zijn;
- Operational lease, waarbij de economische risico's voor de lender zijn.

In beide gevallen gaat de eigendom uiteindelijk over naar de leaser.

- 60 Actor : de vakminister
Handeling: Het instemmen met de huurkoop- of lease van gebouwen door de Rijksgebouwendienst.
Bron : Art. 1, lid 3 sub b, en art. 2, lid 2, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1982-1989
- 61 Actor : de minister van Financiën
Handeling: Het instemmen met huurkoop- of lease-contracten van de Rijksgebouwendienst.
Bron : Art. 1, lid 2 sub b, KB en art. 2, lid 2, van 20 augustus 1952, Stb. 449
Periode : 1982-1989

1.2.3.2. Door de minister van Buitenlandse Zaken ten behoeve van buitenlandse posten.

62 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken
Handeling: Het sluiten van huurcontracten.
Bron : -
Periode : 1945-

Opmerkingen:

Hierbij wordt ook verstaan inhuring, huurvernieuwing of verlenging, ontbinding van de huur. Huurcontracten zijn in de regel 10 jaar geldig en moeten daarna worden vernieuwd.

63 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken
Handeling: Het voldoen aan financiële verplichtingen ingevolge huurcontracten.
Bron : -
Periode : 1945-

64 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken
Handeling: Het sluiten van huurkoop- of lease-contracten.
Bron : -
Periode : 1945-

Opmerkingen:

Er zijn twee vormen van leasing:

- Financial lease, waarbij de economische risico's voor de leaser zijn;
- Operational lease, waarbij de economische risico's voor de lender zijn.

In beide gevallen gaat de eigendom uiteindelijk over naar de leaser.

1.2.4. Bouwwerkzaamheden.

1.2.4.1. Door de Rgd.

Inleiding.

Bouwwerkzaamheden werden tot 1957 meestal aangestuurd door een afdeling, die belast was met Nieuwbouw. Het kwam echter voor dat een bouwproject, dat lager was dan een daarvoor vastgesteld bedrag, werd uitgevoerd door de afdeling Onderhoud en Uitvoering. Een bestelling van het vakministerie, dat daarvoor een program van eisen opstelde, moest nu eenmaal kunnen worden ingepast in de begroting. De Rgd moest daarom beoordelen of het bestelde bouwproject kon worden ingepast in de planning en het bestek moest om die redenen ook door de minister van Financiën worden goedgekeurd. De uitvoering geschiedde formeel onder leiding van de rijksbouwmeester, die als directeur van de afdeling Nieuwbouw de bevoegdheid had zijn werk uit te besteden. Als bouwprojecten werden huisvestingsprojecten beschouwd, die een tevoren vastgesteld bedrag te boven gingen. Voor de uitvoering van het bouwproces waren regels vastgesteld, die de rijksbouwmeester voorschreven om bij de voorbereiding van de bouw in bepaalde fasen toestemming te vragen:

- aan de toekomstige gebruiker, om te verifiëren of zijn ontwerp voldeed aan het program van eisen;
- aan de minister van Financiën via de directeur-generaal van de Rgd voor financiële controle.

Was het ontwerp, dat in opdracht van de rijksbouwmeester en meestal door de hem aangetrokken architect was opgesteld, eenmaal vastgesteld, dan was de architect nog betrokken bij de vaststelling van het bestek. Maar de uitvoering van de eenmaal aanbestede bouwwerkzaamheden werden niet meer door hem gecontroleerd; veelal geschiedde dit door de districtsbureaus, vanaf 1957 ook door de regionale directies, die daarvoor opzichters ter beschikking stelde. De directie Bouw controleerde vooral de financiële gang van zaken.

Vanaf 1971 is er sprake van projectmatige bouw. Een reden hiervan is dat de minister van Financiën in de voorbereiding van de bouw van grote objecten betrokken wilde zijn, maar ook de Rgd had behoefte aan projectmanagement. Voor de organisatie en het management van projecten werd blijkens de Staartsalmanak een afdeling Bijzondere Projecten ingesteld. Projectmatige bouw heeft over het algemeen een afwijkende procedure.

@Voor de uitvoering van werken aan monumenten zie Onderhoudswerkzaamheden, p.....

@Voor een nadere beschrijving van het bouwproces, zie de bijlagen op p.....

Handelingen.

65	Actor	:	de vakminister
	Handeling:	:	Het opstellen van het programma van eisen voor de bouw van nieuwe gebouwen en voor grote verbouwingen.
	Bron	:	Art. 1, sub b, KB van 29 juli 1922, Stb. 470, Art. 1, lid 2 sub b, KB en art. 2, lid 2, van 20 augustus 1952, Stb. 449
	Periode	:	1922-
66	Actor	:	de minister
	Handeling:	:	Het (laten) uitvoeren van bouwwerkzaamheden van nieuwe gebouwen en grote verbouwingen.
	Bron	:	Art. 1, sub b, KB van 29 juli 1922, Stb. 470; Art. 1, lid 3 sub c, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
	Periode	:	1922-1989

produkten:

Bestek, aanbestedingscirculaire en aanbestedingscontract; het bestek bevat tekeningen van constructies;
Ontwerpen van installaties.
Voortgangsrapportage, staten van meer- en minderwerk.
Proces-verbaal van oplevering
Proces-verbaal van overdracht van het beheer aan de gebruiker.

Beoordeling: Zie de activiteiten, beschreven in bijlage I.

66a Actor : de minister
Handeling: Het projectmatig (laten) uitvoeren van bouwwerkzaamheden aan nieuwe gebouwen en grote verbouwingen.
Bron : Art. 1, sub b, KB van 29 juli 1922, Stb. 470; Art. 1, lid 3 sub c, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1971-1989

produkten:

Bestek, aanbestedingscirculaire en aanbestedingscontract; het bestek bevat a
tekeningen van constructies;
Ontwerpen van installaties.
Voortgangsrapportage, staten van meer- en minderwerk.
Proces-verbaal van oplevering
Proces-verbaal van overdracht van het beheer aan de gebruiker.

Beoordeling: Zie de activiteiten, beschreven in bijlage II.

1.2.4.2. Door de minister van Defensie.

Inleiding.

Onder de bouwwerkzaamheden van de DGWT kan men rekenen:

- Mobilisatiedepots in verschillende gemeenten, op advies van de Rijks Planologische Dienst aangebracht;
- Werkplaatsen voor bewerking en onderhoud van wapens en munitie.
- Vernieuwingen en uitbreidingen van bestaande kazernes en herziening van de inrichtingen zoals de vernieuwing van keukens en sanitaire inrichtingen, de bouw van kantoren, sporthallen en voorzieningen voor vrouwelijke militairen.
- Uitbreiding en nieuwbouw van opleidingsinstellingen b.v. voor de KMA en de LETS.
- Gebouwen voor de rijksverdedigingsorganisatie TNO.
- baanverdraaiing en herinrichting van de vliegbasis Eindhoven, werkzaamheden aan de vliegbasis Soesterberg.
- Voorzieningscentra voor brandstof, bijvoorbeeld het NAVO-pijopleidingssysteem.
- Infrastructurele werkzaamheden aan oefenterreinen in't Harde en de Markerwaard
- Gebouwen voor AFCENT, USAFE, de US Army en andere NAVO-instellingen.

Een nagenoeg uitputtende opsomming van de verrichte bouwwerkzaamheden tot 1988 bevindt zich in de bijdragen van F.H. van den Beemt e.a. in *300 jaar bouwen voor de landsverdediging*.

De bouwplannen, worden veelal ontworpen door medewerkers van de Dienst der Genie (Centraal Bouwbureau), later de DGWT. Hieraan kunnen studies vooraf gaan van werkgroepen, die adviezen verstrekken over het gewenste type bouw. Na goedkeuring van het rapport vindt desgewenst openbare aanbesteding plaats; maar de werkzaamheden kunnen ook door militairen worden uitgevoerd. Aan het gebouw worden ook infrastructuurle voorzieningen gekoppeld, die noodzakelijk zijn voor de uitvoering van militaire activiteiten. Bijvoorbeeld het verharderen van banen, waarover tanks moeten rijden.

Handelingen.

67 Actor : de minister van Defensie.
Handeling: Het (laten) uitvoeren van bouwwerkzaamheden aan nieuwe gebouwen en grote verbouwingen.
Bron :
Periode : 1947-

Produkten:

Bestek, aanbestedingscirculaire en aanbestedingscontract; het bestek bevat a tekeningen van constructies;
Ontwerpen van installaties.
Voortgangsrapportage, staten van meer- en minderwerk.
Proces-verbaal van oplevering

Beoordeling: Zie de activiteiten, beschreven in bijlage I.

68 Actor : de minister van Defensie
Handeling: Het (doen) ontwerpen van standaard bouweenheden en modellen.
Bron :
Periode : 1947-

Opmerkingen:

Gedacht moet worden aan barakken, keukens, sporthallen e.d.

Produkt bijv.:

Resultatenbestekken voor sporthallen in Fort Erfprins, 1985.

1.2.4.3. Door de minister van Buitenlandse Zaken.

Inleiding

In 1954 overhandigde de minister van Buitenlandse Zaken een lijst van 26 gebouwen, die als rijkseigendom konden worden aangemerkt. Deze minister beschikte toen over een architect, die in dat jaar over ging naar de Rijksgebouwendienst om "technische hulp" te verlenen aan het ministerie van Buitenlandse Zaken. Bestond deze hulp in theorie uit (deels verplichte) advisering die nodig was voor de opname van de bouwkosten in de rijksbegroting, in de praktijk moet de Rgd-architect ook ontwerpwerkzaamheden voor het Ministerie van Buitenlandse Zaken hebben verricht. (M. Bolten: "wij hadden de nieuwbouw van Buitenlandse Zaken een beetje naar ons toegeschoven"). Vanaf 1984 werkte de Dienst Gebouwen van Buitenlandse Zaken weer met een eigen architect. De minister stelde intern een procedure vast voor de regeling van huisvestingswerkzaamheden.

De procedure van een bouwproject verloopt als volgt: Voor de totstandkoming van het bouwproject kan de DGB een projectleider aanwijzen. Ook de diplomatieke vertegenwoordiger wijst een projectcoördinator aan, die verantwoordelijk is voor de logistieke steun aan het project (transporten en inklaringen, huisvesting van bij de bouw betrokkenen e.d.) en de begeleiding van de administratieve procedures met de lokale overheden.

Het project bestaat uit de volgende activiteiten.

- Het doen van vooronderzoek: De DGB wint eerst advies in op basis van inspecties, lokaal technisch marktonderzoek, hij verricht onderzoek in Nederland en werkplekonderzoek (d.m.v. een enquête). Produkt: beslissing tot het al dan niet starten van het project.
- Het opstellen van een program van eisen. Op basis van de verkregen gegevens een concept-program op, dat wordt beoordeeld door de diplomatieke vertegenwoordiger. Zo nodig wordt een tweede program van eisen opgesteld. Dit geldt als basis voor de opstelling van een voorlopig ontwerp. Dit ontwerp wordt door de diplomatieke vertegenwoordiger van commentaar voorzien. Daarna stelt de DGB het vast.
Het program van eisen wordt, voorzien van het advies van de Rgd (zie nr.72 van dit rio) voorgelegd aan de minister van Financiën.
- Het doen aanbesteden van het werk, Het ontwerp vormt uitgangspunt voor het bestek. De minister van Buitenlandse Zaken stelt dit op of geeft opdracht aan ingehuurde adviseurs om het op te stellen. Van 1954 tot 1984 kon dit de architect van de Rgd zijn, die technische hulp verleende. Aan de hand van de aard van de werkzaamheden vindt de uitvoering plaats door Nederlandse of lokale bedrijven. Bij gelijke kwaliteit is de kostenfactor bepalend.
Het bouwplan moet - met het advies van de Rgd - ter goedkeuring aan de minister van Financiën worden voorgelegd. Het project kan eerst na goedkeuring door de minister van Buitenlandse Zaken van Financiën worden uitgevoerd. Bij dit verzoek om goedkeuring is een tijdschema toegevoegd over de uitvoering van het bouwplan.
Gunning van het werk vindt uitsluiten plaats op basis van openbare aanbesteding, waarbij minstens drie inschrijvingen vereist zijn.
- Het begeleiden van de uitvoering van het bouwwerk, Voor elke wijziging in de uitvoering is goedkeuring van de DGB vereist. Tot de uitvoeringswerkzaamheden kunnen de volgende nevenwerkzaamheden behoren:
  - * Het goedkeuren van wijzigingen in het uitvoeringsplan
  - * Het uitzenden van bouwploegen vanuit Nederland (inclusief huisvesten, inklaring van materieel e.d.)
  - * Het voorzien in vervangende huisvesting van het personeel van de diplomatieke vertegenwoordiger.
  - * Het aanvragen van vergunningen en vrijstellingen bij de lokale overheden.
- Het doen opleveren en verrekenen van het gebouw. Hiervoor zijn geen procedures vastgesteld.

Naast bouwprojecten kent het ministerie ook projecten van groot onderhoud. Deze projecten werden van meet af aan door het ministerie van Buitenlandse Zaken aanbesteed en vielen buiten de verantwoording van de Rgd. De procedure is als volgt: Op basis van een of meerdere inspecties van deskundigen stellen deskundigen van de DGB een globale werk- en uitvoeringsomschrijving (GWU) op in hoofdelementen. Deze GWU wordt in overleg met de diplomatieke vertegenwoordiger vastgesteld. Deze werkomschrijving vormt de basis voor het bestek en de tekeningen van het uit te voeren werk. De DGB of een door haar ingehuurde adviseur stelt dit bestek op. Daarna wordt in overleg met de diplomatieke vertegenwoordiger het bestek vastgesteld. De bouwtechnische, esthetische en financiële normering geschiedt door de minister van Buitenlandse Zaken.

Voor elke wijziging in de uitvoering is goedkeuring van de DGB vereist. Tot de uitvoeringswerkzaamheden kunnen de volgende nevenactiviteiten behoren:

- Het goedkeuren van wijzigingen in het uitvoeringsplan
- Het uitzenden van bouwploegen vanuit Nederland.
- Het voorzien in vervangende huisvesting van het personeel van de diplomatieke vertegenwoordiger.

Handelingen.

69 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken
 Handeling: Het (laten) uitvoeren van bouwwerkzaamheden aan nieuwe gebouwen voor buitenlandse posten.
 Bron : Convenant Rgd-BuZa 1954.
 Periode : 1954-

Producten:

Bestek, aanbestedingscirculaire en aanbestedingscontract; het bestek bevat architectonische tekeningen
 Voortgangsrapportage, staten van meer- en minderwerk.
 Rekening met betrekking tot de afwikkeling van het contract.

70 Actor : de minister van Financiën
 Handeling: het goedkeuren van het program van eisen voor de bouw van een buitenlandse post.
 Bron : Convenant Rgd-BuZa 1954.
 Periode : 1954-

71 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken
 Handeling: Het laten uitvoeren van bouwwerkzaamheden aan diplomatieke posten.
 Bron : Convenant Rgd-BuZa 1954..
 Periode : 1954-

72 Actor : de minister van Financiën.
 Handeling: Het goedkeuren van de aanneemsom van door de minister van Buitenlandse Zaken aanbestede
 bouwwerken.
 Bron : Convenant Rgd-BuZa 1954.
 Periode : 1970-

73 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken
 Handeling: Het laten uitvoeren van groot onderhoud of renovatie aan gebouwen van diplomatieke posten.
 Bron : Procedures voor bouwkundige projecten van de DGB.
 Periode : 1970-

74 Actor : de minister.
 Handeling: het adviseren van de minister van Buitenlandse Zaken bij bouwaangelegenheden
 Bron : .Nota Architectuurbeleid, p. 83.
 Periode : 1991-

1.2.5. Onderhoudswerkzaamheden.

1.2.5.1 Door de Rgd

Inleiding.

De Rgd had de verantwoording voor de verrichting van onderhoudswerkzaamheden die niet ten laste van de vakminister of de gebruiker van het kantoor kwamen. De verdeling van deze werkzaamheden is niet altijd gelijk geweest. De Verzamelde Bepalingen in 1938 gaven wel globaal aan welke werkzaamheden in ieder geval door de Rgd werden gedaan, zoals:

- Het inzetten van gebroken ruiten;
- Het aanbrengen van wijzigingen in technische installaties;
- Het vervangen en vernieuwen van sloten;
- Het schoonmaken van goten, daken en regenbakken (loodgieterswerk);
- Het zuiveren van gebouwen van schimmel en/of ongedierte.

Deze werkzaamheden betreffen dus reparatieonderhoud of de bestrijding van calamiteiten, niet het reguliere onderhoud. Een enkele maal werd in het verleden door de Rgd ook wel verwerk uitbesteed of liet de Rgd uit zijn eigen begroting kamers behangen; een strikte taakafbakening tussen de Rgd en de gebruiker bestond er dus feitelijk niet. Een en ander hing vaak af van de ambitie van een onderhoudsambtenaar om meer zeggenschap over de inrichting van het gebouw te krijgen of van de middelen die de Rgd in zijn onderhoudspot ter beschikking had.

Voor onderhoudswerkzaamheden kende de Rgd in Den Haag een aparte afdeling. De directeur voor Onderhouds- en Uitbreidingswerkzaamheden had in ieder geval tot 1957 de landelijke leiding over de districtsbouwmeesters, die in de regel het onderhoud uitvoerden. Deze waren ook belast met het toezicht op de rijksgebouwen en konden dus signaleren welke onderhoudsbehoeften er dienden te worden vastgesteld.

Er werd voor de planning van onderhoudswerkzaamheden onderscheid gemaakt tussen:

- Dagelijkse onderhoudswerkzaamheden. Hieronder valt
  - * contractonderhoud op grond van verplichtingen als keuringen of garanties;
  - * onderhoud als gevolg van klachten of calamiteiten;
  - * aanpassing van installaties aan nieuwe regelgeving.
- Planmatig onderhoud om te voorkomen dat er kwaliteitsverlies ontstaat en om calamiteiten tegen te gaan, dus "noodzakelijk groot onderhoud". Hieronder vielen ook kleine verbouwingen tot een maximum-bedrag. Bij de voorbereiding van dit laatste kon ook de rijksbouwmeester als adviseur worden betrokken. Planmatige onderhoudswerkzaamheden moesten door de Rgd middels een schriftelijk contract en in het openbaar worden aanbesteed. Onder bepaalde voorwaarden konden er echter onderhandse contracten worden gesloten.

Planmatig onderhoud werd tot 1989 in de regel als volgt voorbereid en uitgevoerd:

De vakminister signaleert gebreken en schakelt de Rgd in: hij doet een bestelling. Deze treedt dan in overleg met de vakminister: Wanneer de Rgd en de vakminister besloten hebben tot ingrijpend onderhoud, stelt de Rgd-ambtenaar, die belast is met het onderhoud, in overleg met de rijksbouwmeester een voorontwerp met een program van eisen en een kostenraming op. Dit legt hij aan de vakminister voor. Na goedkeuring van het voorontwerp wordt het definitieve plan opgemaakt en ingediend met een ontwerpbestek en een gedetailleerde raming. Hierbij worden revisietekeningen en -berekeningen gemaakt door de Rgd-afdeling belast met technische en infrastructurele voorzieningen. Aan de hand van het goedgekeurde ontwerp wordt het bestek opgemaakt. Daarna vinden de onderhandelingen met aannemers en leveranciers plaats, die moeten leiden tot een schriftelijke opdracht. De districtsbouwkundigen moeten ten minste eenmaal in de maand verslag uitbrengen over de voortgang van de werkzaamheden. In de uitvoering van het onderhoudswerk of het toezicht daarop worden ook de districtsbouwkundigen en hun ambtenaren ingeschakeld. Wanneer het werk is opgeleverd, stelt de directeur, belast met het onderhoud, hierover een proces-verbaal op.

Incidenteel was de Rgd in de gelegenheid om subsidie aan te vragen voor bijzondere projecten. Vanaf 1979 werd in het kader van de energiebesparing door het Ministerie van Economische Zaken subsidie verleend voor experimenten op dat gebied. In 1980 werd door deze minister het Energiebesparingsprogramma Rijksoverheid vastgesteld (Stcrt 1980, nr. 305), waarin de mogelijkheid werd geboden om aan gebruikers van rijksgebouwen subsidie aan te vragen voor energiebesparende projecten. Tot 1988 financierde de inter-

departementale Stuurgroep Energiebesparing Rijksoverheid SERO energiebesparende onderhoudswerkzaamheden in bestaande rijksgebouwen.

Handelingen.

75 Actor : de minister
Handeling: Het (laten) uitvoeren van planmatig vastgestelde onderhouds- en verbouwwerkzaamheden aan bestaande gebouwen.
Bron : Art. 1, sub b, KB van 29 juli 1922, Stb. 470, Art. 1, lid 2 sub c en d, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1922-1973

76 Actor : de minister
Handeling: Het mede op aanwijzing van de minister, belast met het cultuurbeleid, (laten) uitvoeren van verbouwwerkzaamheden en onderhoudswerkzaamheden aan monumenten.
Bron : Verzamelde bepalingen, p. 26.
Periode : 1922-1983.

Opmerkingen:

De minister dient jaarlijks voorstellen in bij de minister, belast met het kunstbeleid. Die beslist wat er ter restauratie aan de monumenten moet worden uitgevoerd en hoe dat zal gebeuren. De uitvoering van het werk gebeurt door de Rijksgebouwendienst, die tevens belast is met de betaling der uitgevoerde voorzieningen. Indien de monumenten dienstgebouwen zijn van andere ministeries, worden de kosten met de vakminister verrekend. De Rgd verrichtte ook werkzaamheden aan monumenten van erfgoedwaarde die formeel onder beheer van het ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen berustten en tot de Monumentenwet van 1983 ook wel "rijksmonumenten" werden genoemd. De kosten voor uitgaven aan die monumenten werden met de minister van O.K. en W. en zijn opvolger, belast met het cultuurbeleid, verrekend.

77 Actor : de minister
Handeling: Het (laten) uitvoeren van onderhouds- en verbouwwerkzaamheden aan paleizen.
Bron : Art. 1, sub b, KB van 29 juli 1922, Stb. 470 Art. 1, lid 2 sub c en d, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1922-1973

Opmerkingen:

Onderhoudswerkzaamheden boven f. 2500,- moeten in het openbaar worden aanbesteed. Onder bepaalde voorwaarden kunnen er echter onderhandse contracten worden gesloten.

- Produkten:

Revisie-ontwerpen van infrastructurele voorzieningen.

Bestek, eventuele aanbestedingscirculaire en aanbestedingscontract; het bestek bevat veelal geen tekeningen of detailtekeningen van technische aard.

Rekening met betrekking tot de afwikkeling van het contract.

78 Actor : de minister
Handeling: Het in overleg met de directeur van het Staatsbedrijf der PTT goedkeuren van vervangingswerkzaamheden aan technische installaties
Bron : Verzamelde bepalingen, p. 21.
Periode : 1922-1972.

Opmerkingen:

- De hoofdkantoren in Amsterdam en Den Haag plegen met elkaar en de Rgd gezamenlijk overleg over wederzijdse afstemming van hun werkzaamheden.

79 Actor : de minister, belast met waterstaat
Handeling: Het doen uitvoeren van onderhoudswerkzaamheden aan enkele ambtswoningen.

Bron : Verzamelde bepalingen, p. 23.
Periode : 1922-1957

Opmerkingen:

- Het betreft het directiegebouw op Ameland, de woning van de technisch ambtenaar te Dieverbrug, de technisch ambtenaar te Petten, de havenmeester van Urk. het Rijksdijkhuis te Gorinchem, het directiegebouw te Hellevoetsluis; woningen te Hellevoetsluis, Goedereede en Vreeswijk, te Moerdijk, Crèvecoeur en Aarle-Rixtel; de veerhuizen te Zaltbommel en Culemborg.

80 Actor : de vakminister
Handeling: Het bestellen van technische installaties in gebouwen..
Bron : Art. 1, sub b, KB van 29 juli 1922, Stb. 470, Art. 1, lid 2 sub d, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1922-

81 Actor : de minister
Handeling: Het (laten) uitvoeren van de plaatsing van technische installaties in gebouwen.
Bron : Art. 1, sub b, KB van 29 juli 1922, Stb. 470, Art. 1, lid 2 sub d, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1945-

Opmerkingen:

Bij installaties moet worden gedacht aan: voorziening van gas-, water- en electriciteitsleidingen, liften, transportmiddelen, zonwering, blussystemen, telefoon, e.d.

Voor de invoering van een installatie geldt de volgende procedure:

- * Opstelling program van eisen
- * Maken van een ontwerp en kiezen van materiaal, veelal door een ontwerpteam
- * Maken van een bestek en (laten) uitvoeren
- * Opstellen van richtlijnen voor het gebruik

Deze procedure wordt in beginsel ook uitgevoerd bij een vastgesteld SERO-project (vgl. handeling nr. 109).

- Producten:

Ontwerpen en revisie-ontwerpen van infrastructurele voorzieningen.

De goedkeuring van deze ontwerpen door de vakminister.

Bestek, aanbestedingscirculaire en aanbestedingscontract; het bestek bevat tekeningen van technische aard over de plaatsing van de voorzieningen.

Rekening met betrekking tot de afwikkeling van het contract.

82 Actor : de minister
Handeling: Het uitoefenen van toezicht op het gebruik van rijksgebouwen.
Bron : Verzamelde bepalingen, p. 16; instructie voor de districtsbouwkundige.
Periode : 1922-1989.

Opmerkingen:

Technische installaties dienen periodiek te worden gekeurd. Tot 1985 werden deze keuringen door ambtenaren van de Rgd, belast met onderhoudswerkzaamheden, uitgevoerd.

Onder het toezicht valt de nazorg bij de oplevering van het gebouw

- * Het keuren van installaties.
- * De controle van de inrichting.
- * De beproeving van brandblusmiddelen en andere veiligheidsinstallaties
- * Het controleren van geregelde schoonmaakwerkzaamheden, zoals het vegen van schoorstenen.

Voor de uitoefening van toezicht of controle heeft de ambtenaar enkele bevoegdheden, zoals het na aanzegging betreden van het gebouw.

Het toezicht wordt uitgeoefend door districtsbouwkundigen.

83 Actor : de minister

- Handeling: Het op aanvraag geven van toestemming aan een beheerder/gebruiker tot het plaatsen van leidingen en installaties.
Bron : Verzamelde bepalingen, p. 18
Periode : 1922-
- Opmerkingen:
Een gebruiker die een nieuwe installatie in zijn gebouw wilde plaatsen, had hiervoor de toestemming van de Rgd nodig. Gedacht kan worden aan radio- en televisie-antennes, steunpunten e.d.
Deze procedure wordt in beginsel ook uitgevoerd bij een vastgesteld SERO-project (vgl. handeling nr. 109).
- 84 Actor : de minister
Handeling: Het bestellen van meubilair en goederen voor de inrichting van monumenten en paleizen.
Bron : Art. 1, lid 2 sub d, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1922-
- 85 Actor : de minister
Handeling: Het sluiten van contracten met openbare nuts- en andere bedrijven voor de levering van exploitatievoorzieningen.
Bron : Art. 1, lid 2 sub d, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.; Verzamelde bepalingen, p. 14-15.
Periode : 1922-
- Opmerkingen:
Gedacht moet hierbij worden aan de levering van gas, water, elektriciteit, en periodiek onderhoud van zowel gebouw als terrein door een schoonmaakdienst. De Rgd raamt de kosten en legt ze voor aan de vakminister of het hoofd van het staatsbedrijf; hij stelt voor welke voorzieningen voor uitvoering in aanmerking komen. Als de vakminister hiermee akkoord gaat, worden de voorstellen nader uitgewerkt tot een aanbestedingsbestek en worden de werken aanbesteed. Aan dit contract kunnen verplichtingen tot keurig, onderhoud en garanties verbonden zijn.
- 86 Actor : de minister
Handeling: Het laten uitvoeren van periodieke keuringen of periodiek garantie-onderhoud door vaste contractpartners.
Bron : -
Periode : 1945-
- 87 Actor : de minister
Handeling: Het laten aanpassen van installaties aan veranderde regelgeving.
Bron : -
Periode : 1945.
- Opmerkingen:
Gedacht moet worden aan veiligheidsvoorschriften, brandweervoorschriften, milieuvoorschriften, voorschriften van bouw- en woningtoezicht e.d.
- 88 Actor : de minister
Handeling: Het adviseren van de vakminister bij kleine onderhouds- en schoonmaakwerkzaamheden.
Bron : Verzamelde bepalingen, p. 19
Periode : 1945-
- Opmerkingen:
- Deze adviezen betreffen de centrale verwarming- en andere technische installaties. De Rgd beoordeelt het onderhoudspersoneel van de minister op zijn deskundigheid en voert desnoods zelf kleine werkzaamheden uit.
- 89 Actor : de minister
Handeling: Het installeren van schuilkelders en het treffen van noodvoorzieningen ingeval van oorlogstijd.
Bron : Besluit schuilplaatsen bij woningen (Stb. 1968, 391).
Periode : 1955-

Opmerkingen:

- Deze zaken werden uitgevoerd door een bureau Beveiliging van de Rgd..

1.2.5.2. Door de minister van Defensie

90 Actor : de minister van Defensie
Handeling: Het (laten) uitvoeren van planmatig vastgestelde onderhouds- en verbouwingswerkzaamheden aan bestaande gebouwen.
Bron : Legerorder 1946, nr. 368 Afgeleide van art. 1, lid 2 sub c en d, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1945-

91 Actor : de minister van Defensie
Handeling: Het op aanwijzing van de minister, belast met Kunst, (laten) uitvoeren van verbouwings- en onderhoudswerkzaamheden aan monumenten.
Bron :
Periode : 1945-

Voorbeeld van een project:

Verbouwing en restauratie van het Kasteel van Breda als gebouw van de Koninklijke Militaire Akademie.]
Onderhoud van het armamentarium in Delft. (tot 1984),
Herstel van Fort Pampus?

92 Actor : de minister van Defensie
Handeling: Het (laten) uitvoeren van de plaatsing van technische installaties in gebouwen.
Bron : bv, Voorschrift nr. 2-1170
Periode : 1945-

Opmerkingen:

Bij installaties moet worden gedacht aan: voorziening van gas-, water- en electriciteitsleidingen, liften, transportmiddelen, zonwering, blussystemen, telefoon, e.d.

Voor de invoering van een installatie geldt de volgende procedure:

- * Opstelling program van eisen
- * Maken van een ontwerp en kiezen van materiaal, veelal door een ontwerpteam
- * Maken van een bestek en (laten) uitvoeren
- * Opstellen van richtlijnen voor het gebruik

Deze procedure wordt in beginsel ook uitgevoerd bij een vastgesteld SERO-project (vgl. handeling nr. 109).

- Producten:

Ontwerpen en revisie-ontwerpen van infrastructurele voorzieningen.

De goedkeuring van deze ontwerpen door de vakminister.

Bestek, aanbestedingscirculaire en aanbestedingscontract; het bestek bevat tekeningen van technische aard over de plaatsing van de voorzieningen.

Rekening met betrekking tot de afwikkeling van het contract.

93 Actor : de minister van Defensie
Handeling: Het uitoefenen van toezicht op het gebruik van militaire gebouwen.
Bron :
Periode : 1945-1989.

Opmerkingen:

Technische installaties dienen periodiek te worden gekeurd. Tot 1985 werden deze keuringen door ambtenaren van de Rgd, belast met onderhoudswerkzaamheden, uitgevoerd.

Onder het toezicht valt de nazorg bij de oplevering van het gebouw

- * Het keuren van installaties.
- * De controle van de inrichting.
- * De beproeving van brandblusmiddelen en andere veiligheidsinstallaties
- * Het controleren van geregelde schoonmaakwerkzaamheden, zoals het vegen van schoorstenen.

Voor de uitoefening van toezicht of controle heeft de ambtenaar enkele bevoegdheden, zoals het na aanzegging betreden

van het gebouw.
Het toezicht wordt uitgeoefend door de Eerstaanwezende Ingenieur .

94 Actor : de minister van Defensie
Handeling: Het aan de hand van meldingsformulieren en staten van verandering verrichten van onderhoudswerken.
Bron : Voorschrift nr. 2-1170
Periode : 1945-

Opmerkingen:

95 Actor : de minister van Defensie
Handeling: Het per object (doen) opstellen van onderhoudsplannen
Bron : -
Periode : 1984-

Opmerkingen:

Produkt: Onderhouds- en inspectieschema's.

1.2.5.3. Door de minister van Buitenlandse Zaken.

Inleiding.

De Dienst Gebouwen van het ministerie van Buitenlandse Zaken maakt onderscheid tussen bouw, groot onderhoud en regulier onderhoud. Het zog. "groot onderhoud" is in dit kader al beschreven als een activiteit dat als bouwwerkzaamheid kan worden aangemerkt. De hier beschreven handelingen betreffen contractmatig regulier onderhoud aan gebouw, inrichting en installaties. Zij komen veelal lokaal tot stand op basis van minimaal drie offertes. Die worden of op initiatief van de post of op basis van het urgentiebestand van DGB aangevraagd. De aanvaarding van de offerte moet door de minister van Buitenlandse Zaken worden gemachtigd. Op aanvraag kan de Rgd bij onderhoudsproblemen van advies dienen.

Handelingen.

96	Actor	:	de minister van Buitenlandse Zaken.(diplomatieke vertegenwoordiger)
	Handeling:		Het laten uitvoeren van planmatige onderhouds- en verbouwingswerkzaamheden aan bestaande gebouwen ('onderhoudsprojecten')
	Bron	:	Procedures voor bouwkundige projecten van de DGB
	Periode	:	1945-1973
97	Actor	:	de minister van Buitenlandse Zaken
	Handeling:		Het jaarlijks machtigen van diplomatieke posten tot het doen uitvoeren van onderhoudsprojecten aan hun gebouwen.
	Bron	:	Procedures voor bouwkundige projecten van de DGB.
	Periode	:	1970-

Opmerkingen:

1.2.6. Inrichting van buitenlandse posten.

Inleiding.

Dit hoofdstuk heeft betrekking op bijzondere inrichtingswerkzaamheden van buitenlandse posten door het Ministerie van Buitenlandse Zaken. Deze voorzieningen maken deel uit van het bouwbeleid van het ministerie.

Op aanvraag van de Dienst Gebouwen van het Ministerie van Buitenlandse Zaken vinden leveranties plaats van

- Installaties van energie- en watervoorziening, zoals generatoren, boilers, waterpompen e.d.
- Medicijnen e.d.
- Meubilair voor de kanselarij en de ambtswoningen
- Kantoormachines
- Klimaatregeling: verwarming, radiatoren, ventilatoren en airco.
- Transportmiddelen: auto's, fietsen, bromfietsen.
- Beveiligingsapparatuur: bedrijfstelefooncentrales, computerrandapparatuur, opbergmiddelen, alarmeringsinstallaties, beveiligingsapparatuur, netwerken op het gebied van tele- en datacommunicatie

"Telematica" en beveiliging" wordt binnen de DGB als de taak van een aparte organisatie gezien. Hieronder worden verstaan de elektronische en andere voorzieningen die bedoeld zijn voor de communicatie van buitenlandse posten met het ministerie in het moederland.

Een bijzondere voorziening betreft de zending van kunstvoorwerpen naar representatieve diplomatieke posten. Elke diplomatieke vertegenwoordiger heeft het recht om zijn gebouw in te richten met voorwerpen van het rijkskunstbezit om op deze manier langs artistieke weg iets mede te delen over de betekenis van Nederland. Hiervoor zijn speciale uitleenprocedures vastgesteld.

Administratie verwerkt in de archiefdelen GIS, beveiliging, energie- en watervoorziening en (inrichting) ambtswoning en kanselarij,

Handelingen.

98 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken.(diplomatieke vertegenwoordiger).
Handeling: Het bestellen van meubilair en goederen voor de inrichting van ambassadegebouwen.
Bron :
Periode : 1945-

99 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken
Handeling: Het doen leveren van meubilair en goederen voor de inrichting van ambassadegebouwen.
Bron :
Periode : 1945-

-Produkt:

Vorraadadministratie
Facturen.
Beschikkingen op aanvragen.

100 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken.(diplomatieke vertegenwoordige)r
Handeling: Het bestellen van werken uit het rijkskunstbezit voor de inrichting van diplomatieke posten.
Bron :
Periode : 1945-

101 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken, de minister belast met Cultuurbeleid.
Handeling: Het uitleenen van werken uit het rijkskunstbezit voor de inrichting van diplomatieke pasten.
Bron :
Periode : 1945-

Opmerkingen:

De verstrekt kunstproducten maken deel uit van de verspreide kunstvoorwerpen en roerende monumenten, die worden beheerd door de dienst van 's Rijks Verspreide Kunstvoorwerpen, thans Rijksdienst Beeldende Kunst..

Produkt:

Uitleenadministratie
Beschikkingen op aanvragen.

- 102 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken.(diplomatieke vertegenwoordiger).
Handeling: Het sluiten van contracten met openbare nuts- en andere bedrijven voor de levering van exploitatievoorzieningen.
Bron :
Periode : 1945-

Opmerkingen:

Gedacht moet hierbij worden aan de levering van gas, water, elektriciteit, en periodiek onderhoud van zowel gebouw als terrein.

- 103 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken
Handeling: Het uitoefenen van toezicht op het gebruik van het gebouw.
Bron :
Periode :

Opmerkingen:

De DGB schrijft een 3 à 5-jarige onderhoudsbeurt aan elk gebouw voor.

Produkt:

Inspectierapporten of berichten over de staat van de gebouwen.

1.2.7. Huisvesting personeel.

104 Actor : de minister
Handeling: Het opstellen van plaatsings- en inrichtingsplannen voor gerepatrieerde rijksambtenaren in heringerichte kantoren.
Bron : *De rijksbouwmeesters*. 1995, p. 466 vlg.
Periode : 1945-1948.

105 Actor : de minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer (was: Openbare Werken en Wederopbouw).
Handeling: Het plaatsen van ambtenaren in heringerichte of nieuw gebouwde kantoren.
Bron : *De rijksbouwmeesters*. 1995, p. 466 vlg.
Periode : 1945-1950.

Opmerkingen:

- Dit betreft de handelingen van het Bureau Aanvoer Regerings Apparaat BARA dat van 1945 tot 1948 belast was met de uitvoering van herhuisvestingsplannen van ambtenaren in daarvoor bestemde kantoren.

106 Actor : de minister van Buitenlandse Zaken
Handeling: Het vaststellen van plaatsing van personeel in panden.
Bron :
Periode : 1945-

1.2.8. Energiebesparing.

Inleiding

In het kader van de energiebesparing hebben de beheerders van rijksgebouwen in de jaren '50 een controlesysteem voor het verbruik van hun energie opgezet. Jaarlijks noteerden controleurs het verbruik van gas-, water en elektriciteit in rijksgebouwen en legden daarvan straten aan. In 1972 werd deze gewoonte bij de Rijksgebouwendienst afgeschaft. Nadien berustte de verantwoordelijkheid voor energiecontrole bij de gebruikers-beheerders van de rijksgebouwen. Bij het ministerie van Defensie heeft de verbruikerscontrole zich voortgezet tot in de jaren 90.

Ter uitvoering van de Energienota 1979 voerde de Minister van Economische Zaken een energiebesparingsprogramma voor rijksgebouwen in. Hieraan was een subsidiepot verbonden. Voor het jaar 1980-1981 had EZ 100 miljoen ter beschikking gesteld. Vanaf 1981 stelden alle ministeries een percentage van hun materiële uitgaven ter beschikking voor energiebesparingsprojecten. Een en ander werd beheerd door een Stuurgroep Energiebesparing Rijksoverheid SERO, die door EZ was ingesteld. De beheerder van een gebouw van de rijksoverheid (dus ook Defensie) die een subsidie wenste, moest zijn aanvraag indienen bij de coördinator van deze stuurgroep, die verbonden was aan de Rgd; die zond de aanvraag door naar de minister van EZ. Deze beoordeelde op advies van de coördinator of het project inderdaad energiebesparend was. Het project werd dan in het energiebesparingsprogramma opgenomen en voor subsidie vatbaar geacht. Jaarlijks werd door EZ aan de hand van het beschikbare budget vastgesteld welk bedrag aan het energiebesparingsproject kon worden toegekend.

Na 1989 stelt de Rgd zelf zijn energiebesparingsprogramma's op.

Handelingen

107 Actor : de minister
Handeling: Het periodiek controleren van het energieverbruik van rijksgebouwen.
Bron : *Staatsalmanak*.
Periode : 1952-1972.

Producten:

Inspectierapporten van controleurs.
Jaaropgaven per gebouw van controleurs.

108 Actor : de minister van Defensie
Handeling: Het periodiek controleren van het energieverbruik van defensiegebouwen.
Bron : Interview
Periode : 1952-1992.

109 Actor : de minister
Handeling: Het aanvragen van subsidie voor energiebesparende maatregelen in bestaande gebouwen bij de minister van Economische Zaken.
Bron : Art. 5, Energiebesparingsprogramma Rijksoverheid.
Periode : 1980-1989.

110 Actor : de minister van Economische Zaken
Handeling: het op aanvraag van de vakminister of de minister van Volkshuisvesting opnemen van een project in het energiebesparingsprogramma.
Bron : Art. 4, Energiebesparingsprogramma Rijksoverheid.
Periode : 1980-1989

111 Actor : de minister van Economische Zaken
Handeling: Het jaarlijks vaststellen van een subsidiebedrag bestemd voor een project van een rijksgebouw, dat opgenomen is in het energiebesparingsprogramma.
Bron : Art. 11, Energiebesparingsprogramma Rijksoverheid.

Periode : 1980-1989.

112 Actor : de minister
Handeling: Het adviseren aan de minister van Economische Zaken over aanvragen van de vakminister om subsidie voor energiebesparende maatregelen voor door het rijk beheerde of gesubsidieerde gebouwen.
Bron : Art. 5.1, Energiebesparingsprogramma Rijksoverheid.
Periode : 1980-1988.

1.2.9. Bevordering van kunst in rijksgebouwen.

Inleiding

Vóór de bouwstop van rijksgebouwen in 1941 bestonden er reeds percentageregelingen voor beeldende kunst in gebouwen van de PTT, die toen onder beheer waren van de Rgd en voor de marinegebouwen van de Rgd. Deze regelingen dienden als voorbeeld om na de Tweede Wereldoorlog te komen tot een landelijke regeling waarbij de rijksgebouwen konden worden voorzien van 'decoratieve aankleding' door een beeldend kunstenaar. Ingevolge een besluit van de ministerraad van 3 september 1951 zou op voordracht van de Rijksbouwmeester 1,5% van de bouwkosten van een representatief rijksgebouw hieraan worden besteed. Welke gebouwen als representatief dienden te gelden en voor decoratie in aanmerking zouden komen, zou door de rijksbouwmeester worden vastgesteld in overleg met vertegenwoordigers van de toenmalige ministers van Financiën, Wederopbouw en Volkshuisvesting en Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen. Vervolgens zouden de architect, de rijksbouwmeester, een afvaardiging van de vakminister die het gebouw zou gebruiken en een afvaardiging van het ministerie van O, K en W overleg voeren over de keuze van de kunstenaar en het onderwerp. Uiteindelijk zou de rijksbouwmeester de keuze maken. Het ministerie van O, K en W was echter spoedig van oordeel, dat de rijksbouwmeester te zelfstandig zijn beslissingen nam en drong o.m. in 1957 aan op nadere structurering van het vooroverleg door de vorming van een commissie. Dit stuitte op verzet van rijksbouwmeester Friedhoff; de adviescommissie die O.K.en W. in 1959 wist te realiseren, zou slechts betrekking hebben op gebouwen van onderwijs. Wel slaagde deze minister door het geven van voorlichting over de toepassing van de percentageregeling erin om de toepassing van deze regeling te verruimen.

In 1975 leidde kritiek van de Raad voor de Beeldende Kunst en het ministerie van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk tot nader beraad op de toepassingsprocedure. In 1975 richtte de Rijksbouwmeester een Kerngroep, later Adviesgroep Beeldende Kunst ABK op. Deze groep is betrokken bij de selectie van de kunstenaars en de verstrekking van de opdracht. Van 1975 tot 1985 was deze groep bezig met de ontwikkeling van een selectieprocedure, waarbij ernaar werd gestreefd om de integratie van het kunstwerk in het gebouw zo vroeg mogelijk te laten plaats vinden. Zo ontstonden er vragen of kunstenaars bij open inschrijving moesten worden aangeworven of dat de ABK zelf een selectieprocedure op gang moest brengen. Er werd een procedure ontwikkeld, die ook kon worden ingepast in het projectmanagement van bouwprojecten en die vanaf 1985 definitief vast stond.

Aan het bouwproject dat onder de percentageregeling valt is een raamopdracht gekoppeld. De projectverantwoordelijke krijgt een adviseur die zich bezig houdt met het op te dragen onderwerp. Dit onderwerp wordt door de ABK, - die immers wordt voorgezeten door de rijksarchitect - vastgesteld, waarna de uitvoerende kunstenaars door middel van advertenties worden aangeworven. De ABK maakt uit de gegadigden een keuze en verstrekt aan de kunstenaar de opdracht.

De uitvoering is in vier fasen ingedeeld: 1. voorlopig ontwerp; 2. definitief ontwerp; 3 uitvoering ; 4. oplevering. Aan ieder stadium is een apart budget gekoppeld. Om de gehele fase uit te voeren is voor elk deel van de opdracht de goedkeuring van de opdrachtgever vereist; de ABK kan hierbij als bemiddelaar optreden.

De uitvoering van deze opdracht wordt door de ABK als volgt nader begeleid: De kunstenaar maakt een voorlopig ontwerp, dat in overleg met de architect, de gebruiker en de projectverantwoordelijke door de ABK wordt getoetst; Hierop volgt het definitieve ontwerp dat de kunstenaar in overleg met de ABK en de opdrachtgever vaststelt. Na uitvoering van het werk tijdens de uitvoering van het project wordt het kunstwerk in een documentatie vastgelegd. Bij deze documentatie, die bij de oplevering hoort, voegt hij aanwijzingen voor preventief onderhoud en andere instructies voor de instandhouding.

In 1989 werd deze procedure ingepast in een nader vastgestelde Methode Project Management.

Handelingen.

kaderstellend.

113 Actor : de minister

- Handeling: Het instellen van percentageregelingen op het gebied van beeldende kunst voor bepaalde categorieën van overheidsgebouwen.
Bron : *Kunstopdrachten...* 1995.
Periode : 1922-
- Opmerkingen:
- Producten zijn bijv.
Percentageregeling voor de PTT-gebouwen. 1938
- 114 Actor : de Raad voor de Kunst, de minister, belast met cultuurbeleid.
Handeling: Het adviseren van de minister inzake de toepassing van de percentageregeling.
Bron : -
Periode : 1950-
- Opmerkingen:
- Producten zijn bijv.
Nota 1 1/2 procent regeling (nota Baljeu), 1970.
Rapport van de Studiecommissie Percentageregelingen, 1975.
- 115 Actor : de minister
Handeling: Het in overleg met overleggroepen nader vaststellen van procedures voor de uitvoering van de percentageregeling.
Bron : *Kunstopdrachten...* 1995, p. 120-121.
Periode : 1972-
- Opmerkingen:
Producten zijn bijv:
Nota kunst bij rijksgebouwen, 1977.
Nota Selectieprocedures bij beeldende kunstopdrachten van de Rijksgebouwendienst, 1985.
- 116 Actor : de minister,
Handeling: Het instellen van werkgroepen ter advisering inzake de uitvoering van de percentageregeling.
Bron : *Kunstopdrachten...* 1995., p. 121 vlgg.
Periode : 1975-
- Opmerkingen:
- Ingesteld zijn:
De Werkgroep Beeldende Kunst, 1975-1978.
De Kerngroep Beeldende Kunst, 1978-
- Uitvoerend
- 117 Actor : de minister
Handeling: Het verstrekken van kunstopdrachten.
Bron : *Kunstopdrachten...* 1995.
Periode : 1924-1951.
- Opmerkingen:
Het betreft hier kunstopdrachten die niet onder de percentageregeling vallen.
- 118 Actor : de minister
Handeling: het geven van opdrachten aan kunstenaars voor de decoraties van rijksgebouwen.
Bron : Percentageregeling beeldende kunst, herziene procedure.
Periode : 1951-
- 119 Actor : de minister, belast met kunstbeleid.
Handeling: Het adviseren van de minister inzake de verstrekking van kunstopdrachten

Bron : -
Periode : 1950-1975

Opmerkingen:

Deze adviesfunctie werd in toenemende mate een formaliteit. Zie inleiding.

Vanaf 1959 werd de minister bijgestaan door een adviescommissie die zich bezig hield met de decoratie van de gebouwen van Onderwijs.

120 Actor : de minister
Handeling: Het doen ontwerpen of decoreren van meubilair in representatieve kamers door kunstenaars.
Bron : Percentageregeling beeldende kunst.
Periode : 1951-1975

121 Actor : de minister
Handeling: Het jaarlijks voordragen van projecten voor extra bijdragen voor toegepaste beeldende kunst.
Bron : Percentageregeling beeldende kunst
Periode : 1951-1975

122 Actor : de minister
Handeling: Het uitschrijven van prijsvragen voor rijksgebouwen.
Bron : De rijksbouwmeesters.
Periode : 1945-

- Product:voorbeelden zijn
Prijsvraag nieuwbouw van de Tweede Kamer, 1977-1978.

123 Actor : de minister
Handeling: Het publiceren van mededelingen over de percentageregeling in tijdschriften.
Bron : -
Periode : 1978-

Opmerkingen:

- Publicaties geschieden in:
BK-informatie
Metropolis M

Deel II: De situatie binnen de Rgd na 1989

In dit rapport is een bijzondere afdeling gewijd aan de handelingen van de Rgd na 1989. In dat jaar zijn ingrijpende reorganisatieprocessen afgerond met de invoering van de Methode Project Management en de vaststelling van een nieuw besluit Rijksgedebouwendienst die de formele taakstelling van de Rgd herzielt. Een en ander impliceert niet alleen een andere regelgeving, maar ook een codificatie van nieuwe procedures, die afwijken van wat vanaf 1922 binnen het beleidsterrein van de rijkshuisvesting gebruikelijk was. De Rgd richt zich meer op planmatig management en ontwerpt daarvoor een eigen instrumentarium. Deze ontwerpwerkzaamheden brengen nieuwe processen met zich mee die afzonderlijk beschreven moeten worden. De bouw diensten van andere ministeries zetten hun werkzaamheden voort volgens de processen, die reeds in deel I zijn beschreven.

2.1. Kaderstellende handelingen.

2.1.1. Beleidsvoorbereiding.

Vanaf 1989 is de formulering van het huisvestingsbeleid ook organisatorisch strikt gescheiden van de uitvoering. Een afzonderlijk bureau stelt instrumenten van beleidsbepaling op, waarbij het een visie ontwikkelt over het huisvestingsbeleid. In overeenstemming met de denkbeelden van P. Winsemius formaliseert de minister een gefaseerde beleidscyclus die bestaat uit:

- Beleidsonderbouwend onderzoek;
- Formulering van beleidsvoorstellen;
- Beleidsbesluiten;
- Implementatie;
- Evaluatie.

Als onderwerpen van beleid worden onder meer gezien:

- Vastgoedbeleid (onderhoud en exploitatie)
- Vraagontwikkeling (markt)
- Inkoopbeleid en allocatiebeleid (gekoppeld aan de structuur van het budget)
- De invloed van het algemene regeringsbeleid en de politiek

Beleidsvoorstellen worden voorbereid door de Dienst Huisvestingsbeleid en door het bureau van de Directeur-Generaal. De hoofdzaken van het beleid worden om de vier jaar in een Rijkshuisvestingsplan vastgelegd, dat door de Ministerraad wordt vastgesteld en voorgelegd aan de Staten-Generaal. Onder invloed van diezelfde Staten-Generaal heeft de Rgd een z.g. "speerpuntenbeleid" geformuleerd voor politiek belangrijk geachte huisvestingsprojecten, zoals bijvoorbeeld de inloping van het gevangeniscentrum. Over de uitvoering van die speerpunten legt de Rgd op verzoek van de Staten-Generaal apart verslag af.

124	Actor	:	de minister
	Handeling:	:	Het formuleren van beleidsvoorstellen ten aanzien van de rijkshuisvesting.
	Bron	:	Voorstel voor de organisatie en formatie van de hoofd afdeling Huisvestingsbeleid 1985. Art. 8, lid 1, Besluit Rijkshuisvesting.
	Periode	:	1989-

Producten: nota's als:

Normeringsnota 1991, 1992.

Nota onderhoud rijkshuisvesting. Kamerstukken II 1992/1993 20 891.

Nota Verder bouwen aan beheer

Uitwerking heroverwegingsrapport Verder bouwen aan beheer

Energie Actie Plan (uitvoering van het Nationaal Milieubeleidsplan actie punt 148), met de projecten: herziening verlichting en energiebeheersingssystemen.

Energie Efficiencyprogramma Rijkshuisvesting (in samenwerking met NOVEM en het Ministerie van Economische Zaken).

Toegankelijkheidsprogramma voor rijksgebouwen.

Rgd-monumenten, Monumenten in beheer bij de Rijksgedebouwendienst. December 1991.

125	Actor	:	de Adviescommissie Rijksdienst, (de subcommissie Huisvesting ARD-H)
	Handeling:	:	Het adviseren van de ministerraad over de rijkshuisvesting en het functioneren van de

- Rijksgedebouwendienst.
- Bron : Art. 8, lid 1, Besluit Rijkshuisvesting Rijkshuisvestingsplan II, p. 41.
- Periode :
- Opmerkingen:
- In deze adviescommissie hebben alle departementale huisvestingscoördinatoren zitting, die functioneren als klanten van de Rijksgedebouwendienst. Zij komt minstens tweemaal per jaar bijeen. In 1993 zouden haar werkzaamheden worden geëvalueerd door de minister.
- 126 Actor : de Commissie voor de Rijkshuisvesting.
- Handeling: Het adviseren van de ministerraad over de rijkshuisvesting en het functioneren van de Rijksgedebouwendienst.
- Bron : Art. 8, lid 1, Besluit Rijkshuisvesting Rijkshuisvestingsplan II, p. 41.
- Periode :
- Opmerkingen:
- In deze adviescommissie hebben alle departementale huisvestingscoördinatoren zitting, die functioneren als klanten van de Rijksgedebouwendienst. Zij komt minstens tweemaal per jaar bijeen. In 1993 zouden haar werkzaamheden worden geëvalueerd door de minister.
- 127 Actor : de minister
- Handeling: Het periodiek voeren van intern beleidsoverleg
- Bron : Productenboek Rgd.
- Periode : 1989-
- Opmerkingen:
- Producten:
    - Verlagen van het veertiendaags Beleidsoverleg Rijkshuisvesting BOR.
    - BOR-nota's algemeen regeringsbeleid. 1990-1991.
    - Verlagen van het periodiek overleg tussen de directeur-generaal en de minister.
    - Verlagen van de wekelijkse vergaderingen van de directieteams.
- 128 Actor : de minister
- Handeling: Het voordragen van rijkshuisvestingsplannen aan de Ministerraad.
- Bron : Art. 8, lid 1, Besluit Rijkshuisvesting.
- Periode : 1989-
- Opmerkingen:
- Het Rijkshuisvestingsplan bevat de uitgangspunten van het beleid. Hierin zullen een beschrijving van de voorraad, analyses, uitgangspunten en normering, budgettaire mogelijkheden en prioriteiten, de taakverdeling tussen rgd en gebruikers en concrete beleidsvoornemens worden opgenomen.
- Het plan, dat minstens eenmaal in de vier jaar moet worden opgesteld, wordt aan de ministerraad ter vaststelling voorgelegd. Daarna wordt het als wetsvoorstel ter goedkeuring aan de Staten-Generaal voorgelegd.
- Producten:
- Rijkshuisvestingsplan 1988.
  - Plan van Aanpak Energie Efficiencyprogramma Rijkshuisvesting EER, 1992.
  - Rijkshuisvestingsplan II, 1992
  - Heroverwegingsvoorstellen 1995
  - Rijkshuisvestingsplan 1996.
- 129 Actor : de minister

Handeling: Het doen van studiereizen op het gebied van overheidshuisvesting in het buitenland en het inwinnen van inlichtingen aldaar.

Bron : Productenboek Rgd.

Periode : 1989-

Opmerkingen:

- Producten: Rapporten als:
Verslag van een studiereis naar Duitsland. 1991.

130 Actor : de minister

Handeling: Het uitbrengen van periodieke verslagen inzake de rijkshuisvesting.

Bron :

Periode : 1992-

Opmerkingen:

Deze verslagen worden door de minister en de directoraten opgesteld om hun beleid te verantwoorden en te presenteren.

- Producten:
periodieke verslagen van de Rgd en van zijn functionarissen, zoals
Jaarverslag van het Bureau Rijksbouwmeester
Jaarlijkse verslaglegging over speerpunten: CAP 96 aan de Tweede Kamer.
Kwartaal- en halfjaarberichten en Jaarbericht Directie Huisvestingsbeleid, 1994-
Paasbrief van de Milieuspecteur van de Rgd. 1991-

2.1.2. Regels en bevoegdheden.

131 Actor : de minister
Handeling: Het voorbereiden van de benoeming van de rijksbouwmeester door de Kroon
Bron : Art. 9, lid 1, Besluit Rijkshuisvesting.
Periode : 1989-

132 Actor : de minister
Handeling: Het geheel of gedeeltelijk overdragen van de zorg voor de huisvesting aan een vakminister
Bron : Art. 3, lid 1, Besluit Rijkshuisvesting.
Periode : 1989-

Opmerkingen:

Deze overdracht dient te geschieden in overleg met de minister van Financiën en de vakminister.
- Producten : voorbeelden zijn
Convenanten met de ministers belast met het onderwijs en met de minister, belast met volksgezondheid.
Nota Regeling Taakverdeling Rijkshuisvesting. 1 januari 1992.

133 Actor : de minister
Handeling: Het stellen van interne regels voor. de organisatie van de Rijksgebouwendienst.
Bron : Art. 6, lid 1, Besluit Rijkshuisvesting 1989.
Periode : 1989-

.- Producten : voorbeelden zijn
Beschikking van het ministerie van 20 maart 1991 (Stcrt 1991, nr. 59) houdende regeling van de taakverdeling van de Rijksgebouwendienst.
Delegatiebeschikking
Project Verbetering Financiële Functie (VEFI) 1987-1991.
Vervolgproject financiële administratie 1991-

134 Actor : de minister
Handeling: Het stellen van regels ten aanzien van de verrekening van kosten van werkzaamheden van de Rgd.
Bron : Art. 7 Besluit Rijkshuisvesting
Periode : 1989-

Opmerkingen:

- Producten: voorbeelden zijn
Spelregels voor (relaties tussen) projectbudgetten, programmering en directiebudgetten. Maart 1990.
Handleiding Bepaling Investeringskosten BIK.
Rgd-koersplan.

135 Actor : de minister
Handeling: Het verzoeken aan de minister van Financiën om instemming met vormen van huurkoop- of lease-
contracten van de Rijksgebouwendienst.
Bron : Art. 1, lid 2 sub b, en art. 2, lid 2, van KB 20 augustus 1952, Stb. 449
Periode : 1989.-

136 Actor : de minister
Handeling: Het vaststellen van gedragslijnen met betrekking tot de bouw en inrichting van rijksgebouwen.
Bron : Art. 4, lid 2, Besluit Rijkshuisvesting.
Periode :

Opmerkingen:

Deze gedragslijnen worden onderscheiden in
- bindende voorschriften

- aanbevelingen.

Op grond van deze gedragslijnen keurt de minister ingevolge art. 4, lid 3, het programma van eisen goed.

- Producten: voorbeelden zijn

Wenkenblad, opgesteld in samenwerking met Centraal Coördinatiepunt ten behoeve van de toegankelijkheid, de gehandicaptenraad en de Stichting CORS.

Handboek Methode Budgetteren Rijkshuisvesting MBR;

Bepaling Investeringskosten BIK

Methode Project Management 1988

Methode Project Management -projectontwikkelaars. 1991.

Leidraad projectbeheersing. 1988, 1991.

Handboek beeldende kunst 1991

Handleiding milieukundig bodemonderzoek, September 1994.

Gedragslijnen inzake bodemverontreiniging in staatseigendommen. 1994.

Regels opgenomen in het *Overzicht van de Regelgeving Rijksgedebouwendienst*, 1994-, bevattende o.m.: model offerte-aanvraag, standaard huurvoorwaarden.

Richtlijnen voor de opstelling van accountplannen, 1995.

137 Actor : de minister
Handeling: Het beleidsmatig toetsen van rijkshuisvestingswerkzaamheden op criteria van milieubeheer.
Bron : *Paasbrief* 1995.
Periode : 1994-

Opmerkingen:

- Met dit werk is een Inspecteur milieuhygiëne voor de rijkshuisvesting belast.

2.1.3. Technisch instrumentarium.

Inleiding.

Doel van het technisch instrumentarium is het voorbereiden en vaststellen van aanwijzingen, richtlijnen en randvoorwaarden ten aanzien van het opstellen van plannen.

Tot bevordering van een beter bouwbeleid ontwikkelt de Rgd zijn instrumentarium door:

- eigen ervaring op het gebied van planning en uitvoering op te slaan, nader te onderzoeken en als expertise te verbreiden (arbeidsproces als leerproces). Hierbij wordt vooral gedacht aan de evaluatie van projecten en van het vastgoedbeheer.
- opdracht te geven tot wetenschappelijk-technisch onderzoek ter verbetering van de kwaliteit van zijn producten. De Rgd verricht ook zelfstandig onderzoek. De methoden die hij hierbij toepast omvat het ontwerpen van proefmodellen en het ontwikkelen van proefprojecten.

Het resultaat leidt tot publicaties van de Rgd over

- Instrumentarium van sturing van de rijkshuisvesting: kostenberekening, huisvestingsplanning, ruimtebeheer (economisch vastgoedmanagement). Niet zelden bevatten deze instrumenten aanbevelingen die als norm kunnen dienen bij de berekening en uitvoering van een huisvestingsproject. Voorbeeld: ontwikkeling van prestatie-eisen in een program van eisen.
- Managementtechnieken bij huisvestingsprocessen: prestatiebeheersing via contractmanagement
- Bouwtechnische aangelegenheden in kantoren,
  - * I in het kader van de regelgeving op het gebied van kantoorarbeid en milieu;
  - * om meer flexibiliteit in bestaande en nieuwe kantoorruimten te verkrijgen
- Architectuur en stedenbouwplanning
- Beleidsinformatievoorziening

Handelingen.

138 Actor : de minister
Handeling: Het opstellen van onderzoeksplannen
Bron :
Periode : 1993-

Opmerkingen:

- Producten: voorbeelden zijn
Onderzoeksplan Rijksgebouwendienst. 1995.
Onderzoeksjaarplan.

139 Actor : de minister
Handeling: Het ontwikkelen van methoden en technieken van de sturing van de rijkshuisvesting.
Bron : Art. 4, lid 4, sub e, Besluit Rijkshuisvesting.
Periode : 1989-

- Producten: voorbeelden zijn
Normeringsnota. Juni 1992.
Op het gebied van kostenberekening:
Exploitatiekosten van kleine gebouwen. 1990.
Notitie Relatie tussen NEN 2580 en bepalingsmethoden van de Rgd. 1991.
Rekenmodel Economische Alternatieven Analyse. 1991,
Kostenaspecten van een gezond gebouw-voorraad. 1991.
Kosten scenario RHP-2. Mei 1992.
Begrippenkader Kosten en Kwaliteit. 1992.
Op het gebied van huisvestingsplanning.
Methoden voor sectoranalyse.
Urgentiemethode MPR/PVR. Juni 1991.

Klantbeheer bij de Rgd. Augustus 1991.
Methode van stads- en regioanalyse
Op het gebied van ruimtebeheer:
Kantoor Inrichtingen systemen.
Op het gebied van contractmanagement:
Het prestatiebeginsel: begrippen en contracten.

In concreto gaat het o.m.

a: publicaties:

Artikelen in vaktijdschriften.
Monografieën, voorbeelden zijn
Gezondheidsklachten van klimaatinstallaties, Rgd-publicatie TKZ 145025.001, 1989
Thermische isolatie van gebouwen. Eisen, richtlijnen en praktijkvoorbeelden, Rgd-publicatie TKZ 14074.01, 1990.
Milieuvriendelijk verven. Rgd-publicatie TKZ 12140.01, 1990
Gezondheidsklachten in kantoorgebouwen. Rgd-publicatie TKZ 145025.003, Januari 1990.
Gezond bouwen, een kwestie van kennis (gezond) verstand en systematiek. September 1989.
Spoorboekje energie, Normen en richtlijnen met betrekking tot warmtehuishouding en energieverbruik in gebouwen, Rgd-publicatie TKZ 12155, 1990.
Werken met prestatiecontracten bij vastgoedontwikkeling. Juni 1995.
Kwaliteitsfactoren van kantoren. 1989.
Inventarisatie hulpmiddelen dag- en kunstlichtontwerp. 1989
Warmteverlies kantoren. 1991.
Methode voor de beoordeling van het thermisch binnenklimaat. 1991.
Toetsing hulpmiddelen voor schatting windhinder rondom gebouwen. 1991.
Temperatuursimulatieberekeningen, een handleiding. 1989.

b: geautomatiseerde systemen

bijvoorbeeld de beschrijving van:

IBIS-Calc calculatieprogramma voor ontwerpen.
Gebouw Indelings Optimalisatie Systeem GIOS. 1992.
Facility Management Informatie Systeem FMIS,
Kostenregistratiesysteem. KRS 1991.

140 Actor : de minister
Handeling: Het vaststellen van normen en kengetallen voor de eisen voor rijksgebouwen.
Bron : Art. 4, lid 4 sub d, Besluit Rijkshuisvesting.
Periode : 1989-

Opmerkingen:

De Rgd heeft een uitgebreid pakket ontwikkeld van normen en kengetallen, gekoppeld aan instrumenten als gestructureerde vragenlijsten en checklists, ramingswijzers en spreadsheet-programma's.

Onderscheid wordt gemaakt tussen:

- * Ruimtenormen. Deze normen gelden voor administratieve gebouwen; er zijn echter uitzonderingen, waarvoor speciale modelprogramma's van eisen en 'ramingswijzers' worden opgesteld
- * Kwaliteitsnormen. Als criterium voor normering geldt dat het Rijk een voorbeeldfunctie moet uitoefenen voor zijn omgeving met betrekking tot kwaliteit van de omgeving, arbeidsomstandigheden en milieubeheer. Criteria voor kwaliteit zijn: energie-efficiency, toepassing van materialen met zo min mogelijk milieuschadelijke aspecten, verhoogde toegankelijkheid en bereikbaarheid e.d.
- * Kostennormen. Uitgangspunt is de prijs in guldens per m² bruto vloeroppervlak per jaar voor de kostensoorten: energie, technisch onderhoud, schoonmaak, terrein en groen, beheer en "vaste" (afschrijving, belasting e.d.) kosten.

Producten: voorbeelden zijn

Real Estate Norm Quick Scan. Den Haag, 1994.

Herziening ruimtenormen voor administratieve diensten. In voorbereiding.

141 Actor : de minister

- Handeling: Het ontwikkelen van proefkantoren en modelprojecten.
 Bron : Sheets van de Rgd, 1995-.
 Periode : 1994-
- Opmerkingen:
 - Producten: voorbeelden zijn rapporten over
 Project huisvesting VROM--kantoor Haarlem;
 Ontwikkeling type hotelkantoor in Den Haag (Bleijenburg 7)
 Ontwikkeling type rijksverzamelkantoor in Arnhem
- 142 Actor : de minister
 Handeling: Het aanvragen van subsidies voor bijzondere en gesubsidieerde proeven bij de uitvoering van
 bouwwerkzaamheden ter verbetering van de situatie.
 Bron : Rijkshuisvestingsplan II, p. 27
 Periode : 1989-
- Opmerkingen:
 Voor de uitvoering van deze proeven kunnen bijzondere subsidies worden aangevraagd voor bedrijfsinterne milieuzorg of
 voor sociale experimenten. Ook kunnen subsidieregelingen van de EU worden toegepast bij bijzondere experimenten op
 energiebesparing.
 - Product: voorbeelden zijn rapporten over
 Voorbeeldproject arbeidsomstandigheden.
 Duurzaam Bouwen Acties.
 Aanvraag EU-subsidie voor de bouw van het belastinggebouw in Enschede.
- 143 Actor : de minister
 Handeling: Het leveren van bijdragen in overlegorganen op het gebied van kwaliteitsnormen in de bouw.
 Bron : Real Estate Norm Quick Scan, Interview.
 Periode :
- Opmerkingen:
 - Producten: voorbeelden zijn
 Ingekomen verslagen van vergaderingen van de adviesraad van de stichting Real Estate Norm Nederland (de stichting stelt
 normen op voor de kwaliteit van kantoorgebouwen).
- 144 Actor : de minister
 Handeling: Het opzetten van opleidingsplannen voor deskundigen.
 Bron : Plan van aanpak verbetering kostendeskundigheid. Productenboek rgd.
 Periode : 1993.
 - Producten: lesmateriaal, roosters e.d., voorbeelden zijn
 Management game
 Programma's voor opleiding van kostendeskundigen.
- 145 Actor : de minister
 Handeling: Het (doen) opleiden van deskundigen.
 Bron : Plan van aanpak verbetering kostendeskundigheid. Productenboek rgd.
 Periode : 1993.
- 146 Actor : de minister
 Handeling: Het houden van conferenties en studiedagen.
 Bron : Productenboek
 Periode : 1992-
- Opmerkingen:
 - Product: voorbeelden zijn
 Discussiebijeenkomsten in Ecodrome over de Paasbrief van de Inspectie Milieuhygiëne Rijkshuisvesting. 1992.

2.1.4. Planning.

2.1.4.1. Meerjarenplanning rijkshuisvesting.

Inleiding.

Ingevolge art. 8, lid 2 Besluit Rijkshuisvesting, is de minister verplicht om jaarlijks de plannen van de rijkshuisvesting vast te stellen als uitwerking aan de rijksbegroting. In feite worden jaarlijks meerjarenplannen voorgesteld over vier jaar, die dienen als uitwerking van het vierjaarlijkse Rijkshuisvestingsplan. Deze plannen zijn over de periode 1989-1994 ingediend onder verschillende benamingen:

Meerjarenprogramma's Projecten Rijkshuisvesting (MPR), Programma's Voorraadbeheer Rijkshuisvesting (PVR) en Overzichten Meerjarenraming Rijkshuisvesting. (OMR). Het OMR is de vorm waarin de rijkshuisvestingsplanning thans integraal wordt gepresenteerd.

In deze plannen worden vastgesteld:

- De uit te voeren projecten (vroeger opgenomen in het MPR)
- Het landelijke onderhoudsprogramma (voor planmatig onderhoud)
- Verdeling en nadere toewijzing van de ruimte binnen de rijksgebouwen (vroeger opgenomen in het PVR, zie Normeringsnota 1992, bijlage 2).

In overweging worden niet alleen genomen de huisvestingskosten, maar ook de lopende huren, de projecten die langs andere weg dan door de Rgd worden gefinancierd (deltaplan cultuurbehoud, luchtverversing archieven).

De meerjarenplannen zijn gekoppeld aan de begrotingscyclus en komen als volgt tot stand. De Rgd heeft accountmanagers aange-steld, die met de gebruikers overleg voeren over hun huisvestingsbehoeften. Het overleg bevat de volgende activiteiten: voorbereiding, beslissing en uitvoering..

Vorbereiding.

a. Beleidsdoelstellingen, geformuleerd door accountsmanagers en/of regionale directies en inspecties.

- Het adviseren bij de uitvoering van vastgestelde speerpuntprojecten. Hierbij worden ook financieringsoplossingen aangedragen aan de hand van het Economisch Alternatieven Analyse-model (EAA), waarbij de Rgd de meest doelmatige financieringswijze aanbeveelt.
- Het doorberekenen van kosten voor de huisvesting als gevolg van ingediende beleidsscenario's van de vakminister.
- Het opstellen van noodzakelijke onderhoudskosten op basis van door inspecteurs aangedragen "Adviezen onderhoud " en door managers gedane voorstellen tot zg. "Behoeft onderhoud" om kapitaalvernietiging te voorkomen.

b. Samenstelling portefeuille.

Activiteiten van het accountmanagement.

- Het opstellen van meerjarige huisvestingsbehoeften per departement aan de hand van sectoranalyses. Dit houdt in: bepalen welke sectoren per departement voor huisvestingsprojecten in aanmerking komen en welke kosten er zijn voor exploitatie en onderhoud.
- Het per sector opstellen van urgentie-analyses, vergeleken met de reeds opgestelde behoeftenplanning en bestaande huisvesting van de departementen. In deze analyse wordt uiteengezet wanneer een project gerealiseerd zou kunnen worden en welke risico's van kapitaals- of productieverliezen aan niet-realiseren verbonden zijn. Dit houdt tevens een knelpuntenonderzoek in.

Activiteiten van het huisvestingsbeleid van de regionale directie.

- Het opstellen van stads- of regio-analyses en specifieke huisvestingsanalyses, eventueel aan te passen.
- Het opstellen van beheersplannen per departement, bevattende een visie op de "harde kern", op wat voor afstoting in aanmerking komt, op de herontwikkeling voor onderhoud en doelmatig gebruik. Tevens: het opstellen van het onderhoudsplan. Dit wordt vastgesteld aan de hand van de onderhoudsvoorraad, die wordt ingebracht door:
  - * rapportages van de regionale inspecties
  - * klachten van gebruikers.

c. Allocatie van de middelen door de afdeling van de Rgd, belast met financiële planning.

- Het afwegen van de urgentie van de verschillende departementale en regionale analyses aan de hand van het EAA-model. Alle urgentie-analyses worden per ministerie gemotiveerd afgewogen volgens toegepaste normen.
- Het opstellen van het concept-meerjarenplan, als onderdeel van de concept-begroting. Vaststellen van verschillen (bijvoorbeeld bij ruimte-overschot in een sector) en opstellen van een programma op basis van overeenstemmingen. Als er verschil- of hangpunten zijn, worden die voorgelegd aan de ministerraad. De lijst bevat: de speerpunten, de gehonoreerde projecten en een posterioriteitenlijst, waarop staat vermeld welke projecten kunnen afvallen bij inkrimping van het budget. Een huisvestingsproject kan ook een voorstel tot ruimtelijke herverdeling zijn. Dan wordt het aldus geformuleerde conceptplan door de minister aan de ministerraad aangeboden. Deze legt het ter goedkeuring aan de Staten-Generaal voor

Beslissing

- Het vaststellen van het meerjarenplan of de allocatiebeslissing. De ministerraad stelt beschikkingen op over het meerjarenplan en over de eventuele 'hangpunten'. Deze bevoegdheid berust dus niet bij de Rgd, maar de resultaten komen voort uit overleg met de verschillende commissies, zoals de interdepartementale commissie ARD-h.

Uitvoering

- Deze activiteiten vinden plaats in het kader van elders geformuleerde handelingen:
Opstelling accountplan
Sluiting onderhoudscontracten
Opstelling onderhoudsplan.

Handelingen.

147 Actor : De minister
Handeling: Het doen van voorstellen aan de ministerraad inzake urgentiecriteria voor de opvoering van een project in een MPR
Bron : Rijkshuisvestingsplan II, p. 14.
Periode : 1990-1991.

Opmerkingen:

- Product: voorbeelden zijn
De door de ministerraad in commissie vastgestelde *Urgentiemethode 1991*.

148 Actor : de minister
Handeling: Het opstellen van door de Ministerraad vast te stellen meerjarenplannen op het gebied van rijkshuisvesting.
Bron : Art. 8, lid 2, Besluit Rijkshuisvesting, Normeringsnota 1992,.
Periode : 1989-

Opmerkingen:

- Product: bijvoorbeeld
Meerjarenprogramma's Projecten Rijkshuisvesting. MPR 1989-1992. Kamerstukken II, serienr. 22 308
Programma Voorraadbeheer Rijkshuisvesting. PVR, waarin opgenomen de MPR. 1992-1994. Kamerstukken II, serienr. 22 308
Overzichten Meerjarenraming Rijkshuisvesting. OMR 1995-, Kamerstukken II, serienr. 22 308

149 Actor : de minister
Handeling: Het vaststellen van bestedingsplannen van de directies.
Bron : Spelregels 1990
Periode : 1990-

Opmerkingen:

- Bestedingsplannen worden opgesteld door de uitvoerende directies op basis van door de directeur-generaal van de Rgd opgevraagde gegevens. De vakminister verstrekt deze gegevens aan de hand van een Blauwdruk Bestedingsplannen en een jaarlijkse aanschrijving. In het plan worden opgenomen: de uitfinanciering van lopende werken en de goedgekeurde plannen. Het wordt na advies van DPF ter goedkeuring voorgelegd aan de DG, DFEZ en IRF. De directeuren stellen in verband met de uitvoering van deze bestedingsplannen maandelijks een brief op.
De directeur van de uitvoerende directie is verplicht de dienstleiding en DPF via deze maandelijkse brief te rapporteren over de voortgang van de gespecificeerde projecten, zaken van politiek belang en projecten die schadeclaims boven f. 100.000 ten gevolge kunnen hebben.
Het bestedingsplan voorziet in twee posten:
  - * Kasgeldbedragen, die per dienstjaar worden toegewezen, en
  - * Verplichtingen, die worden toegewezen aan de hand van reeds vastgestelde kosten uit vorige dienstjaren.

150 Actor : de minister
 Handeling: Het vaststellen van tussentijdse wijzigingen in het OMR.
 Bron : Art.8, Besluit Rijkshuisvesting Spelregels 1990
 Periode : 1980-

Opmerkingen:

- De Directeur-Generaal kan als gevolg van budgetoverschrijding of -onderuitputting wijzigingen aanbrengen in het OMR. Ook moet hij wijzigingsvoorstellen in de projecten, die wijzigingen in het budget ten gevolge hebben, goedkeuren.

151 Actor : de minister
 Handeling: Het vaststellen van (meerjaren) plannen voor de toepassing van bijzondere voorschriften met betrekking tot rijksgebouwen of rijkseigendommen.
 Bron : NMP.
 Periode : 1989-

Opmerkingen:

Het betreft hier een planmatige aanpak van bijzondere voorschriften op het gebied van milieubeheer, voorzieningen voor gehandicapten, energiebesparing of en andere zaken, waarin het rijksbouwbeleid een voorbeeldfunctie vervult en waarvoor bijzondere planning noodzakelijk is. Dit programma wordt in samenwerking met de gebruikers opgesteld. Aan de hand van dit programma wordt een plan van aanpak opgesteld om het probleem gezamenlijk en planmatig iop te lossen en middelen daarvoor aan te trekken.

Tijdens de periode waarop dit RIO betrekking heeft zijn voorbereidingen getroffen tot een plan door de inventarisatie van bodemverontreiniging van de eigendommen in beheer van de Rgd.

-Produkt:

Meerjarenprogramma bodemsanering staatseigendommen. 1997-2001. 1996.

2.1.4.2. Planning met de vakminister: accountmanagement.

Inleiding

Per departement wordt de huisvestingsbehoefte in kaart gebracht, daarna wordt een totaalbestand opgemaakt. De integrale prioriteitenlijst wordt vastgelegd in het Overzicht Meerjarenramingen, het voortschrijdend projectenprogramma van de Rgd. De begroting van de Rgd is vanaf 1995 gecompartmenteerd, dat wil zeggen dat de gelden over de verschillende ministeries moeten worden verdeeld. Om toch tot bouwplanning te komen heeft de Rgd een systeem ontwikkeld om via permanente gesprekken met de klant tot een huisvestingsplanning per departement te komen. De middelen hiertoe zijn:

- A systematisch adviseren
- * inzake de ontwikkeling bij het departement en de waarschijnlijke gevolgen daarvan voor de huisvesting. Hierbij wordt ook in beschouwing genomen welke invloed de huisvesting ondergaat als gevolg van maatschappelijke ontwikkelingen. Samen met de klant analyseert de Rgd de werkprocessen (takenpakket, soorten werkzaamheden, in- en externe communicatie). Een en ander mondt uit in een sectoranalyse. Deze bevat:
    - * Een beschrijving van de ontwikkeling van het departement en de waarschijnlijke gevolgen daarvan voor de huisvesting;
    - * De beïnvloeding van de huisvesting door de technische en maatschappelijke ontwikkelingen (deeltijdwerken, thuiswerk), energiebesparing en het milieu;
    - * De onderhoudsbehoefte in meerjarig perspectief en de afschrijving
    - * De daarvoor benodigde kosten
    - * Scenario's voor gebleken huisvestingsbehoefte.

De Rgd kan ook deelanalyses opmaken:

- inzake de huisvestingssituatie zelf: huisvestingsanalyse. Deze verloopt in twee fasen. De initiatief-fase, waarin de bestaande huisvestingssituatie wordt onderzocht en knelpunten worden aangegeven. De klant geeft aan welke huisvestingscriteria bij hem voorop staan. De Rgd maakt een analyse, die door de klant wordt beoordeeld. Deze fase mondt uit in een aantal toetsingscriteria, op basis waarvan de Rgd een eerste selectie van mogelijkheden maakt.
In de definitiefase worden de geselecteerde alternatieven beoordeeld, de kosten geraamd en wordt aan de hand van een rapport overleg gevoerd voor de keuze van de meest passende huisvestingsoplossing. De minister stelt de eisen en beoordeelt de oplossingen die de Rgd aandraagt.
Inzake de ruimtelijke ordening en de woningmarkt: stads- en regio-analyses.

- B de opzet van een afsprakensysteem (accountplan). In deze plannen worden vastgelegd:

- * activiteiten in bestaande objecten (onderhouds-activiteitenplan).
- * activiteiten in nieuwe objecten.
- * te verrichten onderzoeken, analyses en inspecties.
- * voornemens om bepaalde zaken verder uit te werken.

De accountplannen worden per ministerie (sector)opgesteld. Zij bevatten

- * een "nationaal gedeelte": mededelingen over de organisatie van het ministerie en de rgd, de overlegstructuur, de ontwikkelingen binnen het ministerie die van invloed kunnen zijn op de gemaakte afspraken voor het komende jaar. Dit gedeelte wordt opgesteld door de accountmanager, die als contactpersoon tussen de rgd en het desbetreffende departement functioneert.
- * een regionaal gedeelte, toegezonden vanuit de regionale directie. Dit gedeelte wordt opgesteld door de regionale klantbeheerder (afd. huisvesting).

In het plan worden de objecten opgenomen en beschreven die in gebruik zijn bij de vakminister, de totale huisvestingsvoorraad en de vastgestelde activiteiten per object. Ook worden de afspraken per project genoteerd. Het accountplan registreert gegevens, die reeds in sectoranalyses, stads- en regio-analyses zijn genoteerd en in het onderhoudsprogramma en het programma voorraadbeheer en de OMR zijn vastgelegd.

Vanaf 1995 worden voor deze accountplannen standaardformulieren ontworpen, die in 1996 zullen worden geëvalueerd.

handelingen

152 Actor : de minister
Handeling: Het adviseren van de vakminister inzake zijn huisvestingsplanning en zijn projecten.
Bron : Art. 2, lid 2 sub b, Art.9 lid 2, Besluit Rijkshuisvesting
Periode : 1989-

Opmerkingen:

De adviezen resulteren voornamelijk in verlanglijstjes van het desbetreffende ministerie. Soms lopen zij vooruit in accountplannen of projectvoorstellen.

- Producten:

sectoranalyse, huisvestingsanalyse, rapport met aanbevelingen, programma van eisen, handboek, implementatievoorstel, cursus, behoeftenplannen per pand of "integrale beheersplannen".

153 Actor : de minister
Handeling: Het jaarlijks inventariseren van de vastgestelde afspraken tussen de Rgd en de vakminister.
Bron : Art. 2, en Memorie van Toelichting Besluit Rijkshuisvesting.
Periode : 1994-

Opmerkingen:

Product: accountplan.

154 Actor : de minister
Handeling: Het vaststellen van grote huisvestingsprogramma's voor gelijksoortig diensten (de z.g. 'speerpunten')
Bron : Art. 4, lid 4, sub d, en art. 5 Besluit Rijkshuisvesting; Programma Voorraadbeheer Rijkshuisvesting 1992-1996.
Periode : 1985-

Opmerkingen:

Deze speerpunten zijn veelal het gevolg van politieke besluitvorming inzake het rijkshuisvestingsbeleid. Onderdelen van deze speerpunten worden door de Rgd met voorrang in de meerjarenplanning verwerkt. Bij de vaststelling van deze programma's hoort soms een afzonderlijke projectorganisatie, waarbij de Rgd en de gebruiker samenwerken.

- Producten: voorbeelden zijn

Programma JR 120 voor een belangrijke huisvestingsoperatie in de justitiële sfeer.

Programma HABO voor de huisvestingsgevolgen van de herstructurering en automatisering van de belastingdienst.

Programma GRIJP voor huisvesting van de gereorganiseerde Rijkspolitie.

Operatie Sacri (Samenleving en criminaliteit) voor de bouw van penitentiaire inrichtingen)

Capaciteitsuitbreiding Justitiële Inrichtingen CAP '96. 1991

Capaciteitsuitbreiding Justitiële Inrichtingen CAP '98

2.1.5. Opzet van de administratie.

155 Actor : de minister
Handeling: Het opzetten van geautomatiseerde registratiesystemen voor de administratie van de rijkshuisvesting.
Bron : Infoplan 91/92
Periode : 1988-

Opmerkingen:

De besluitvoering bevat een definitiestudie, een beslisdocument, een rapportage over de technische haalbaarheid en een basisontwerp. Aan de hand van dit basisontwerp werkt de automatiseringsdeskundige verdere ontwerpen uit. Na aanvaarding van de ontwerpen wordt het systeem ingevoerd en geëvalueerd.

- Producten: Beschrijvingen van onder meer de volgende systemen

Registratiesysteem HBS-O II (tot 1992)

Technisch Beheers Systeem TBS

Basisregistratiesysteem BRS (soms ook wel basisregistratie Pand en Klant genoemd)

Financieel administratiesysteem SBB voor financiële kant van de uitvoering.

Huisvestingsinformatiesysteem HIS.

Beslissingsondersteunend systeem voor stadsanalyses BOSS.

Huisvestings Analyse en Registratie Programma HARP

Economisch Alternatieven Model EAA.

Objectenkarthotheek AFTIS (MLG tot 1992)

Objectenkarthoteken BAHR en SOHBRA (MLG)

Entiteitenmodellen (6 dln) 1995.

156 Actor : de minister
Handeling: Het stellen van regels voor de administratie van projecten.
Bron : Interview.
Periode : 1992-

Product: Documentair Structuurplan (DSP) voor archieven inzake projecten

2.2. Uitvoeringshandelingen.

2.2.1. Adviezen.

De minister heeft de bevoegdheid bindend advies uit te brengen bij de uitvoering van bouwwerkzaamheden door de vakminister. Daarnaast kan de Rijksbouwmeester op grond van zijn kennis advies uitbrengen op technisch en bouwkundig terrein aan derden. Ook geeft de minister advies inzake strategische huisvestingsaangelegenheden, huisvestingsplanning en scenario's. De Rgd adviseert ook ministers over huisvestingsaangelegenheden die onder subsidieregelingen van het Rijk vallen. Het betreft adviezen aan:

- de minister, belast met onderwijs, inzake gebouwen van onderwijs
- de minister, belast met welzijn, inzake instellingen en inrichtingen voor gehandicapten, jongeren, bejaarden.
- de minister, belast met landbouw, voor landbouwscholen en inrichtingen voor landbouwonderzoek (incidenteel).

Dit adviseringwerk richt zich op de functionele en bouwtechnische kwaliteit en op het kostenaspect van het bouwproject. Voor goedkeuring van een bouwproject door de minister van Financiën is een positief advies van de Rgd vereist.

Om het advies te vereenvoudigen, stelt de Rgd voor bepaalde typen gebouwen richtlijnen op.

In de rijksbegroting voor 1995 is aangekondigd dat de minister zijn adviserende taak aan de vakministers zal afstoten.

157 Actor : de minister
Handeling: Het op aanvraag adviseren inzake de goedkeuring van programma's van eisen en bestekken van door de vakminister gefinancierde gebouwen, door de minister van Financiën.
Bron : Art. 6, lid 2, Besluit Rijkshuisvesting. Richtlijnen voor de bouw van woon- en dagverblijven voor gehandicapten, februari 1989.
Periode : 1989-

Opmerkingen:

Product:

Rapport aan de minister van Financiën.

158 Actor : de minister
Handeling: Het opstellen van aanbevelingen voor de bouw van bepaalde typen gebouwen met rijksmiddelen.
Bron : Art.5, Besluit Rijkshuisvesting
Periode :

Opmerkingen:

Producten: voorbeelden zijn

[de titels, vermeld in het hoofdstuk Externe advisering van het Productenboek Rgd. 1989-1993.]

159 Actor : de minister
Handeling: Het op aanvraag toelaten (alloceren) van huisvestingsprojecten van vakministers in eigen beheer.
Bron : Art. 2, lid 2 sub b, Besluit Rijkshuisvesting; Normeringsnota 1992, p. 17.
Periode : 1989-

Opmerkingen:

Door de vakministers worden soms uit eigen middelen huisvestingsprojecten uitgevoerd. Dit zou in strijd zijn met het Besluit Rijkshuisvesting. Daarom is geregeld dat alle huisvestingsvoorzieningen op de begroting van de Rgd worden opgevoerd. De gebruikers kunnen middelen uit hun begroting beschikbaar stellen aan de Rgd, zodat hun projecten in de huisvestingsprogramma's kunnen worden opgenomen. Deze middelen worden in beginsel tijdens de begrotingsvoorbereiding naar de Rgd overgeheveld.

Voor de uitvoering wordt het normeringsstelsel van de Rgd toegepast, die voor deze bouw toestemming moet verlenen. De Rgd toetst deze plannen aan eventuele reeds aanwezige ruimtevoorraad.

Producten:

Machtigingen van de Rgd.

160 Actor : de minister
Handeling: Het adviseren van derden over de architectonische kwaliteit van stedenbouwkundige projecten van
utiliteitsbouw.
Bron : Nota Architectuurbeleid.
Periode : 1991-

Opmerkingen:

- Volgens bovengenoemde nota betreft het adviezen aan gemeentebesturen in het kader van het overleg met de gemeente inzake in opdracht van het rijk uit te voeren bouwprojecten. Stukken die betrekking hebben op concrete bouwprojecten, worden gezien als gegevens betreffende de initiatieffase en de definitiefase van het project. De rijksbouwmeester geeft echter ook aan particulieren advies. Het gaat hierbij vooral om objecten of stedenbouwkundige opgaven waarmee een dusdanig algemeen maatschappelijk belang gediend is dat er professionele 'coaching' voor nodig is.

2.2.2. Administratie.

Inleiding.

In dit hoofdstuk worden processen beschreven die leiden tot machineleesbare gegevens. Deze systemen zijn ingevoerd na de totstandkoming van het Besluit Rijkshuisvesting 1989. Er zijn tijdens het functioneren van de dienst na de Tweede Wereldoorlog geen handmatig samengestelde leggers bijgehouden.

Uitgangspunt van de administratie is het door de Rgd beheerde/gebruikte object dat van een objectnummer is voorzien. Binnen deze rubriek worden dossiers gevormd over verbouwing, onderhoud, rechten e.d. Tevens worden aan de objecten de projectdossiers gekoppeld, die eveneens van een projectnummer zijn voorzien. Daarnaast zijn er ook gebruikersnummers die gekoppeld zijn aan de registratie van klanten.

Handelingen

161 Actor : de minister
Handeling: Het registreren van eigendommen en in gebruik zijnde rijksgebouwen (de bouwvoorraad)
Bron : Art. 4, lid 4, sub d, Besluit Rijkshuisvesting Programma Voorraadbeheer Rijkshuisvesting 1992-1996.
Periode : 1985-

Opmerkingen:

- producten: o.m. de volgende gegevens:
Objectenkarthotheek AFTIS (tot 1992)
Objectenkarthoteken BAHR en SOHBRA
Gegevens in de geautomatiseerde systemen:
* HAPPS voor huurprojecten
* BRS = Basisregistratie. Objectenregistratie. Hierin worden ook kunstwerken en monumenten verwerkt.

162 Actor : de minister
Handeling: Het registreren van vraag- en aanbod op de huisvestingsmarkt.
Bron : Art. 4, lid 4 sub d, Besluit Rijkshuisvesting
Periode : 1985-

Opmerkingen:

- Via regio- en stadsanalyses brengt de Rgd vraag- en aanbod in een stad of regio in kaart.
- Producten: de gegevens, o.m. geregistreerd in de systemen
* HIS Huisvestingsinformatiesysteem.
* Beslissingsondersteunend systeem voor stadsanalyses BOSS.
* Economisch Alternatieven Model EAA.
Hurenkaart, een instrument om de kwaliteit van huurpanden te meten en af te zetten tegen de huurprijs.
BAHR (tot 1992)
SOHBRA (tot 1992)

163 Actor : de minister
Handeling: Het registreren van lopende projecten.
Bron : Programma Voorraadbeheer Rijkshuisvesting 1992-1996.
Periode : 1985-

Opmerkingen:

- Producten: de gegevens, o.m. geregistreerd in de systemen
HBS-O II (tot 1992)
Technisch Beheers Systeem TBS (logistieke projectgegevens voor planvorming)
Basisregistratiesysteem BRS (objectregistratie)

Financieel administratiesysteem SBB voor financiële kant van de uitvoering.

164 Actor : de minister
Handeling: Het registreren van noodzakelijke onderhoudswerkzaamheden.
Bron : Nota Onderhouds Rijkshuisvesting, p. 4.
Periode: : 1990-

Opmerkingen:

De planmatige onderhoudswerkzaamheden worden door de bouwinspecties in kaart gebracht. De regionale inspecteurs onderhoud dienen voor een bepaald planjaar een zgn. Advies Onderhoud in. Ook kunnen de Rayoninspecteurs aangegeven welke onderhoudsbehoeften er zijn (het zog. "behoefte onderhoud"). Na afstemming met het huisvestingsportefeuillebeleid en de exploitatievoorzieningen worden ze gepland en uitgevoerd.

Product : Jaarlijkse aspect-prioriteitenmatrix onderhoudsvoorraad.

165 Actor : de minister
Handeling: Het geautomatiseerd administreren van de voorraad.
Bron : Art. 4, lid 4 sub d, Besluit Rijkshuisvesting Rijkshuisvestingsplan.
Periode : 1990-

166 Actor : de minister
Handeling: Het sluiten van periodieke verzekeringscontracten
Bron : Art. 2, Besluit 1922, Stb. 470; art. 2 sub a, Besluit 1952, Stb. 449.
Periode : 1989-

2.2.3. Regulier vastgoedbeheer

2.2.3.1. Verrijging en vervreemding.

Inleiding

Elke rijksdienst mag zelfstandig overgaan tot aankoop van onroerende zaken, voorzover de dienst deze nodig heeft en het budget daartoe ruimte biedt. De minister moet echter wel financieel-juridisch advies inwinnen van de Dienst der Domeinen, die ook de concept-koopakte opstelt. In de regel vindt aankoop van een terrein of gebouw plaats in het kader van een huisvestingsproject, maar omdat niet alleen de minister of zijn gemachtigde bij deze handeling betrokken is, wordt deze handeling toch afzonderlijk opgevoerd. Voor het overige is de minister niet altijd bevoegd alle rechtshandelingen te verrichten die verbonden zijn aan de verplichtingen die berusten op het pand. Zo worden de belastingen en andere periodieke rechten die door lagere overheden aan een rijkseigendom worden opgelegd, voldaan door de dienst der Domeinen, die op grond van die verplichtingen leggers bij houdt.

Vanaf 1992 voert de minister bewust een afstotingsbeleid van overtollige voorraad. In dat geval heeft hij wel degelijk met Domeinen te maken. Onroerende goederen die niet meer door rijksdiensten worden gebruikt, moeten aan Domeinen worden overgedragen. De dienst onderzoekt de feitelijke staat waarin het goed wordt opgeleverd. Bij herstelbare gebreken stelt hij de gebruiker aansprakelijk. Vervolgens onderzoekt de dienst of andere rijksdiensten geïnteresseerd zijn in het object. Indien een andere rijksdienst belangstelling heeft, verrekenen Domeinen de waarde van het object met de desbetreffende dienst en stelt hij een proces-verbaal van overdracht op. Het pand heeft dan in de regel geen rijkshuisvestingsbestemming meer. Op verzoek van de vakminister kan Domeinen ook een pand - tegen marktwaarde, maar met voorkeursbehandeling - te koop aanbieden aan een door hem gesubsidieerde instelling. Heeft het Rijk geen interesse, dan is Domeinen verplicht het pand tegen marktwaarde aan lagere overheden te koop aan te bieden. Daarvoor wordt het pand door een onafhankelijke deskundige getaxeerd. Wanneer er dan een verkoop aan een gemeente, provincie of waterschap plaats vindt, moeten hiervoor specifieke voorwaarden worden opgesteld: dat er een bestemmingsplan mee moet worden gerealiseerd of dat er een antispeculatiebeding moet worden opgesteld. Roerende en onroerende *monumenten* worden niet aan Domeinen overgedragen, hiervoor bestaan afzonderlijke regelingen. Uiteindelijk kan Domeinen het object ter verkoop aan particulieren aanbieden. Belangstellenden moeten in dat geval hun bod schriftelijk uitbrengen op daarvoor bestemde inschrijvingsbiljetten, die bij Domeinen verkrijgbaar zijn. Het object wordt gegund aan de hoogste bieder mits het bod voor Domeinen acceptabel is. Het komt ook wel voor dat verkoop via een makelaar geschiedt.

De opbrengst van het verkochte object gaat in principe terug naar de schatkist. De Rgd heeft echter in een "middelenafpraak" met Domeinen vastgesteld dat de opbrengst bestemd is voor rijkshuisvestingsprojecten.

Handelingen

167	Actor	:	de minister
	Handeling:		Het verkrijgen van onroerende goederen.
	Bron	:	Art. 38, lid 1, Comptabiliteitswet 1976.
	Periode	:	1976-
168	Actor	:	de minister
	Handeling:		Het treffen van regelingen met de minister van Financiën (de dienst der Domeinen) over de opbrengst van de verkoop van goederen van de Rgd.
	Bron	:	Interview
	Periode	:	
	Opmerkingen:		
	- Product:		Middelenafpraak.
169	Actor	:	de vakminister
	Handeling:		Het bemiddelen bij de verkoop van een door Domeinen te verkopen onroerend goed aan een

- Bron : gesubsidieerde instelling.
 Domeinen in beeld, p. 15.
 Periode : 1976-
- 170 Actor : de minister
 Handeling: Het sluiten van overeenkomsten tot regeling van zakelijke verplichtingen, verbonden aan onroerende goederen.
 Bron :
 Periode : 1989-
 - Product: bijvoorbeeld
 Parkeerconvenant Rijk-gemeente Den Haag. 1991.
- 171 Actor : de minister
 Handeling: Het overdragen van het beheer van onroerende goederen aan de dienst der Domeinen.
 Bron : Art. 4, lid 4, sub b, Besluit Rijkshuisvesting.
 Periode : 1989-

Opmerkingen:

Aan deze overdracht gaat een onderzoek vooraf over de staat van het goed. Hierbij is bijv. l van belang of er geen bodemverontreiniging kan worden geconstateerd.

Producten:

Proces-verbaal van overdracht.

Middelenafpraak met het ministerie van Financiën voor de aanwending van de uit de overdracht verkregen middelen.

2.2.3.2. Onderhoud van gebouwen, terreinen en kantoren.

Inleiding

De Rgd maakt onderscheid tussen:

- Dagelijkse onderhoudswerkzaamheden. Hieronder valt contractonderhoud op grond van verplichtingen als keuringen of garanties en onderhoud als gevolg van klachten of calamiteiten. En ook de aanpassing van installaties aan nieuwe regelgeving.
- Planmatig onderhoud om te voorkomen dat er kwaliteitsverlies ontstaat en om calamiteiten tegen te gaan.

Opdrachten voor onderhoud en exploitatie worden in de regel door de regionale directies aangestuurd. Het werk wordt aan particulieren uitbesteed. De regionale directie toetst de uitvoering van de opdracht. De Rgd geeft bij eventuele aanvragen of klachten van gebruikers opdrachten aan derden en oefent toezicht uit op de uitvoering. Ook inspecteert de Rgd regelmatig zijn objecten en voert ze overleg met de gebruikers van de panden over eventueel te treffen voorzieningen. Op deze manier houdt de Rgd op eigen initiatief een onderhoudsvoorraad bij. Huisvestingswerkzaamheden die boven een bepaald maximum uitkomen, gelden niet meer als onderhoud, maar worden als huisvestingsproject uitgevoerd.

Onder onderhoud wordt verstaan:

- onderhoud in de zin van reparatie van een gebouw
- exploitatievoorziening, als gevolg van veranderingen en innovaties op de werkplek
- niet-technisch onderhoud als schoonmaak, verbruik van gas, elektriciteit en water en andere werkzaamheden, waarbij geen veranderingen aan gebouwen of installaties plaats vinden.

De laatste post komt ten laste van de vakminister als gebruiker van het gebouw, de overige taken vallen onder de Rgd. De verantwoordelijkheid met betrekking tot het onderhoud wordt tussen de Rgd en de vakminister verdeeld aan de hand van een *Regeling Taakstelling Rijksgebouwendienst* (RTR). Bij de ingebruikname van elk gebouw of bij de inwerkingtreding van de regeling stellen de Rgd en de vakminister een gebruikersovereenkomst op. In deze overeenkomst wordt ten minste geregeld:

- De verdeling van taken tussen de Rgd en afnemers bij het beheer van het gebouw;
- De afstemming van huur- en lease-voorwaarden;
- De verrekening van financiële gevolgen bij taakverschuivingen.

De contractmatige schoonmaakwerkzaamheden aan installaties vallen in de standaard-gebruikersovereenkomst onder de taak van de afnemers. De Rgd neemt de schoonmaak van het dak- en zinkwerk op zich. Ook tekent hij voor specialistische reinigingen van gevels en de bestrijding van ongedierte

e.d. De Rgd kan echter afwijken van die standaard wanneer het gebouw bijzondere eisen stelt. Als voorbeeld noemt de RTR de stijlkamer van een monumentaal gebouw. Gebruikersovereenkomsten zijn verplicht bij:

- Ingebruikneming van een rijksobject.
- Indien een ruimte zich in een door de Rgd te onderhouden monument bevindt of door de Rijksbouwmeester als stijlkamer wordt aangemerkt. (Gebruikersovereenkomsten van monumenten worden in ieder geval nooit volgens een standaardmodel, maar eerst na overleg met de Rijksbouwmeester opgesteld).
- In kantoorgebouwen, waarin meer dan één afnemer is gehuisvest
- Bij noodzetels voor het burgerlijk bestuur.
- Indien door de gebruiker van de standaardregels van de RTR moet worden afgeweken.

De Rgd moet ook toestemming geven voor de aanschaf van bijzondere voorzieningen door de gebruiker van het gebouw. Deze bevoegdheid wordt bij de ingebruikname van een gebouw of op aanvraag van de gebruiker geregeld in een beheersplan, waarin het 'zelfbeheer' van de beheerder op een aantal te voren vastgestelde punten is geregeld. De regionale directie van de Rgd stelt samen met de gebruiker een beheersplan op, waarin wordt aangegeven:

- welke technische en functionele voorzieningen zijn gewenst
- welke werkzaamheden jaarlijks moeten worden uitgevoerd.

Bij de opstelling van dit plan adviseert de Rgd de gebruikers inzake de Arbowetgeving, het energiebeheer, de beveiliging, de milieuzorg en de telematica. De beheersplannen worden nader geregeld in de door de Rgd samen met de sectoren opgestelde accountplannen. In de begroting wordt deze planning opgevoerd als onderhouds-activiteitenplannen.

Handelingen.

- 172 Actor : de minister
 Handeling: Het sluiten van overeenkomsten inzake het gebruik van rijksgebouwen door de vakminister.
 Bron : Art, 2, lid 2, sub c, art 4, lid 4a, Besluit Rijkshuisvesting; Regeling Technische Uitwerking 1991.
 Periode : 1989-
- 173 Actor : de vakminister
 Handeling: Het sluiten van overeenkomsten inzake periodiek onderhoud en reiniging van rijksgebouwen.
 Bron : Art, 2, lid 2, sub c, art 4, lid 4a, Besluit Rijkshuisvesting; Regeling Technische Uitwerking 1991.
 Periode : 1991-
- 174 Actor : de vakminister
 Handeling: Het sluiten van overeenkomsten inzake periodiek onderhoud en reiniging van monumenten.
 Bron : Art, 2, lid 2, sub c; art 4, lid 4a, Besluit Rijkshuisvesting; Regeling Technische Uitwerking 1991.
 Periode : 1991-
- 175 Actor : de minister van Binnenlandse Zaken
 Handeling: Het sluiten van overeenkomsten inzake periodiek onderhoud en reiniging van paleizen.
 Bron : Art. 2, lid 2, sub c; art 4, lid 4a, Besluit Rijkshuisvesting; Regeling Technische Uitwerking 1991.
 Periode : 1991-
- 176 Actor : de minister
 Handeling: Het voeren van overleg met de gebruiker/vakminister over het gebruik van installaties die door de vakminister worden aangebracht in gebouwen.
 Bron : Art. 5, Besluit Rijkshuisvesting; Regeling Taakverdeling Rijkshuisvesting.
 Periode : 1991-
- 177 Actor : de minister
 Handeling: Het samen met de vakminister opstellen van beheersplannen van een rijksgebouw.
 Bron : Art. 6, lid 2, Besluit Rijkshuisvesting.
 Periode : 1989-
- 178 Actor : de minister
 Handeling: Het op aanvraag van een gebruiker geven van een opdracht tot onderhoudsreparaties of exploitatievoorzieningen aan een huisvestingsobject.
 Bron : Art, 2, lid 2, sub c, art 4, lid 4a, Besluit Rijkshuisvesting;
 Periode : 1989-
- 179 Actor : de minister
 Handeling: Het laten uitvoeren van periodieke keuringen of periodiek garantie-onderhoud door vaste contractpartners.
 Bron :
 Periode : 1945-
- 180 Actor : de minister
 Handeling: Het houden van inspecties inzake het onderhoud van rijksgebouwen.
 Bron : Rijkshuisvestingsplan II, p. VII
 Periode : 1992-

Product: Advies onderhoud.

181 Actor : de minister
Handeling: Het verhalen van schade aan gebouwen.
Bron : -
Periode : 1989-

Opmerkingen:

- Schade kan worden verhaald
  - * Aan aannemers of leveranciers wegens verborgen gebreken.
  - * Aan daarvoor aansprakelijke gebruikers of derden.

182 Actor : de minister
Handeling: Het wijzigen van bestemmingen van gebouwen.
Bron : Art. 6, lid 3, Besluit Rijkshuisvesting.
Periode : 1989-

2.2.3.3. Monumenten.

Inleiding.

Anders dan bij normale gebouwen neemt de Rgd het volledige reparatie-onderhoud van het monumentale pand op zich. Hierbij kunnen ook roerende goederen betrokken zijn. De Rgd maakt dan ook een intensiever gebruik van zijn bevoegdheid om toestemming te verlenen voor door de gebruiker te treffen exploitatievoorzieningen.

Het Rijk maakt in zijn monumentenbeheer geen onderscheid tussen de verschillende monumentenlijsten van Rijk, provincie en gemeente, maar streeft ernaar zelf het voorbeeld te geven. De Rgd registreert zelf ook monumentale gebouwen, die zij als zodanig op haar voorraadlijst plaatst; zij probeert die gebouwen daarna op een monumentenlijst te krijgen.

Er zijn twee groepen monumenten:

- een groep die geen rijkshuisvesting biedt, maar waarvan formeel het beheer berust bij het ministerie, belast met cultuurbeleid: oude kastelen en ruïnes, grafmonumenten, kerktorens, gedenktekens e.,d., die indertijd door het Rijk zijn aangekocht of overgeërfd.
- een groep met rijkshuisvestingsfunctie, de Rgd-monumenten in eigenlijke zin, en die onderdeel zijn van het Rijks-huisvestingsplan.

De Rijksbouwmeester registreert de monumentale gegevens van zijn object in zijn geautomatiseerde systeem. Wijzigingen in de status en voorgenomen mutaties dienen terstond door de regio-directies aan de rijksbouwmeester te worden gemeld. Bezwaren tegen opnemings van gebouwen op de monumentenlijst dienen door de regio-directeur in overleg met de Rijksbouwmeester te worden opgesteld. Hij wordt rechtstreeks bij besprekingen inzake monumenten betrokken.

De rijksbouwmeester levert de historische en andere documentatie die nodig is voor de waardebeoordeling en kwalificatie van het monument. In veel gevallen anticipeert hij op plaatsing van sommige rijksgebouwen op monumentenlijsten door zelf te beoordelen of rijksgebouwen monumentale waarde hebben. Niet zelden gebeurt dit door publicaties over deze gebouwen door zijn bureau.

Handelingen.

183 Actor : De minister
Handeling: Het toetsen van het beheer van monumenten in beheer van het rijk.
Bron : Rgd-monumenten
Periode : 1981-

Opmerkingen:

- Het werk wordt verricht door de Kerngroep Rijksmonumenten, vanaf 1982 genoemd Adviesgroep Monumenten in Rijksbezit.

184 Actor : de minister
Handeling: Het aanmelden van rijksgebouwen als monument aan het bevoegd gezag.
Bron : Rgd-monumenten, p. 9.
Periode : 1991-

Opmerkingen:

Per ingeschreven monument bereidt de Rgd een 'redengevende omschrijving' voor, die de omvang, betekenis en de waarden aangeeft. De aanwijzende instantie stelt de gronden vast, waarop het object tot monument wordt verklaard. Het moment kan worden ingeschreven in een gemeentelijke, provinciale of Rijksmonumentenlijst.

185 Actor : de minister
Handeling: Het doen van architectuurhistorisch onderzoek naar door het rijk beheerde gebouwen van monumentale waarde.
Bron : Art. 4, lid 4 sub e, Besluit Rijkshuisvesting.
Periode : 1979-

Opmerkingen:

T.J.F. Dijkstra, rijksbouwmeester in 1979-1986, initieerde een integraal beleid voor de monumenten in rijksbezit. Hieronder worden ook de voorstellen gerekend die

- Product:

Publikaties in de reeks *Bouwhistorische documentatie waardebepalig*.

186 Actor : de minister
Handeling: Het beoordelen van restauratievoorstellen van monumenten.
Bron :
Periode : 1981-

187 Actor : de minister
Handeling: Het adviseren over voorstellen tot vervreemding van Rgd-monumenten.
Bron : Rgd-monumenten, p. 17.
Periode : 1991-

Opmerkingen:

- Vervreemding kan plaats vinden bij privatisering of verzelfstandiging van diensten. De Rijksbouwmeester kan hierbij adviezen opstellen aan de dienstleiding over beperkende voorwaarden ten aanzien van het beheer. Gelijkaardige procedures kunnen zich ook voordoen bij roerende monumenten of kunstvoorwerpen.

188 Actor : de minister
Handeling: Het (laten) uitvoeren van verbouwingwerkzaamheden van monumenten.
Bron : Nota van Toelichting Besluit Rijkshuisvesting; RTR, Monumentennota.
Periode : 1991-

Opmerkingen:

De architect voert bij uitvoeringwerkzaamheden overleg met de Rijksbouwmeester, die op zijn beurt de opdracht gevende minister adviseert. Onder monumenten worden ook die gedeelten van gebouwen verstaan, die deel uit hebben gemaakt van de uitvoering van kunstopdrachten volgens het percentageregeling beeldende kunst.

189 Actor : de minister
Handeling: Het (laten) uitvoeren van verbouwing- en inrichtingswerkzaamheden van koninklijke paleizen en daarbij behorende gebouwen.
Bron : Art. 2, lid 2 sub c, Besluit Rijkshuisvesting;
Periode : 1989-
Anders dan bij de huisvesting van de vakministers het geval is, dient bij het beheer van de paleizen ook roerende goederen betrokken te worden.

2.2.3.4 Verhuren en ter beschikking stellen aan derden

Inleiding

De minister heeft de bevoegdheid panden te verhuren of toestemming te geven voor beschikbaarstelling aan derden voor bijeenkomsten en manifestaties. Indien het pand contractmatig verhuurd wordt, gaat de opbrengst naar de dienst der Domeinen.

Handelingen.

- 190 Actor : de minister
Handeling: Het sluiten van verhuurcontracten van panden of delen daarvan.
Bron :
Periode : 1989-
- 191 Actor : de minister van Financiën (dienst der Domeinen)
Handeling: Het vaststellen van standaard-verhuurcontracten.
Bron :
Periode : 1989-
- 192 Actor : de minister van Financiën (dienst der Domeinen)
Handeling: Het innen van huurgelden van verhuurde panden.
Bron : Domeinen in beeld.
Periode : 1989-
- 193 Actor : de minister
Handeling: Het ter bezichtiging open stellen van panden.
Bron :
Periode : 1989.

Opmerkingen:

- Gedacht moet worden aan monumenten, stijlzalen e.d.

2.2.4. huur

194 Actor : de minister
Handeling: Het sluiten van huurcontracten.
Bron : Art. 1, lid 2 sub b, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1989-

Opmerkingen:

Hierbij wordt ook verstaan inhuring, huurvernieuwing of verlenging, ontbinding van de huur.

195 Actor : de minister
Handeling: Het voldoen van financiële verplichtingen volgens de huurcontracten.
Bron : Art. 1, lid 3 sub b, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1989-

196 Actor : de minister
Handeling: Het overleggen met de verhuurder over aan het object te treffen voorzieningen.
Bron : Interview.
Periode : 1989-

Opmerkingen:

- Het betreft voorzieningen die, indien het gebouw rijkseigendom was, als onderhoud zouden moeten gelden.

197 Actor : de vakminister
Handeling: Het instemmen met de huur van gebouwen door de Rijksgebouwendienst.
Bron : Art. 1, lid 3 sub b, en art. 2, lid 2, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1989-

198 Actor : de minister
Handeling: Het sluiten van huurkoop- of lease-contracten.
Bron : Art. 1, lid 2 sub b, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1989-

Opmerkingen:

Er zijn twee vormen van leasing:

- Financial lease, waarbij de economische risico's voor de leaser zijn;
- Operational lease, waarbij de economische risico's voor de lender zijn.

In beide gevallen gaat de eigendom uiteindelijk over naar de leaser.

Lease-contracten kunnen ook tussentijds worden afgekocht met bedragen à fonds perdu, in welk geval er sprake is van een normale koophandeling.

199 Actor : de vakminister
Handeling: Het instemmen met de huurkoop- of lease van gebouwen door de Rijksgebouwendienst.
Bron : Art. 1, lid 3 sub b, en art. 2, lid 2, KB van 20 augustus 1952, Stb. 449.
Periode : 1989-

2.2.5. Huisvestingsprojecten.

"Een project is een geheel van samenhangende activiteiten waarbij tussen opdrachtgever en projectverantwoordelijke vooraf afspraken zijn gemaakt over het beoogde resultaat en de beheersaspecten." ¹ Een huisvestingsproject is een reeks van activiteiten waarbij de kosten van verandering van een huisvestingssituatie hoger uitvallen dan een vastgesteld bedrag. Meestal zijn dit intensieve verbouwingen of is het nieuwbouw. Het project wordt door de minister vastgesteld in overleg met de vakminister. In de praktijk geschiedt dit overleg reeds tijdens de opstelling van het accountplan, zodat hiervoor geen afzonderlijke procedure plaats vindt.

Een project wordt door de Rgd aangestuurd door een projectverantwoordelijke. De projectverantwoordelijke geeft opdracht aan architecten, is verantwoordelijk voor de aanbestedingen en de uitvoering daarvan. Aan het project is een tevoren vastgesteld budget gekoppeld. Bovendien is het project vastgesteld na voorafgaand behoeftenonderzoek en is afgesproken wie ten aanzien van dit project als opdrachtgever functioneert. Dat kan de Rgd zelf zijn, maar het komt vaak voor dat het door een projectontwikkelaar van buiten wordt uitgevoerd onder toezicht van de Rgd. In dat geval tekent de projectverantwoordelijke van de Rgd voor het toezicht. Ook vertegenwoordigt hij de Rgd als het Rgd-project in een complex van projecten met meer belanghebbenden wordt uitgevoerd. De Rgd overlegt in dat geval met "andere initiatiefnemers" en burgemeester en wethouders van gemeenten in een samenwerkingsverband of workshop.

De minister heeft interne regels opgesteld voor de administratie van een huisvestingsproject.

Voor de verdere analyse van een huisvestingsproject, zie bijlage 3.

200	Actor	:	de minister
	Handeling:	:	Het (doen) realiseren van huisvestingsprojecten.
	Bron	:	Art. 2, lid 1, Besluit Rijkshuisvesting
	Periode	:	1989-
201	Actor	:	de minister
	Handeling:	:	Het (mede) voorbereiden van publiek-private samenwerkingsprojecten op het gebied van huisvesting en kantorenbouw (workshops).
	Bron	:	Art. 2, lid 2d sub 1, art. 5, Besluit Rijkshuisvesting.
	Periode	:	1989-
-	Producten:	:	
		:	Adviezen voor ontwerpende vooronderzoeken van stadsontwerpen aan de Rijksplanologische Dienst.
		:	Stationsgebied Noord-West Groningen
		:	Den Haag Nieuw Centrum: LAVI-kavel, Grotiusplaats.
		:	Kop van Zuid Rotterdam.
202	Actor	:	de minister van Financiën
	Handeling	:	Het goedkeuren van programma's van eisen in huisvestingsprojecten.
	Bron	:	Art. 4, lid 3, Besluit Rijkshuisvesting.
	Periode	:	1989-

---

¹ Definitie, gehanteerd in de Methode Projectmanagement.

2.2.6. Bijzondere voorzieningen op basis van speciale regelingen.

De hier beschreven handelingen hebben betrekking op de uitvoering van:

- Wettelijke bepalingen of daarvan afgeleide voorschriften bij de verkrijging van bouwvergunningen;
- subsidieregelingen die door verschillende ministers worden toegekend voor het treffen van speciale voorzieningen. Meestal gaat het om het treffen van extra voorzieningen, die zonder deze subsidieregels niet op dit moment zouden zijn uitgevoerd. Zij hebben betrekking op:
  - * Energiebesparing;
  - * Milieuzorg;
  - * Cultuurbehoud;
  - * Toegankelijkheid voor gehandicapten.

Voor een deel maken deze handelingen deel uit van projecten. De regelingen vinden dan soms fasegewijs plaats tijdens de projectvoorbereiding. In andere gevallen worden deze handelingen ook in het onderhoud meegenomen.

203 Actor : de minister, de minister van Economische Zaken
Handeling: Het opstellen van een plan voor energiebesparing in rijksgebouwen via convenanten tussen de ministeries en de Rgd.
Bron : Kabinetsbesluit juni 1991, Strct. 1991, 125.
Periode : 1991-

Opmerkingen:

- Het programma wordt uitgevoerd door NOVEM, de Rgd en EZ in nauwe samenwerking met alle ministeries.

204 Actor : de minister
Handeling: Het sluiten van convenanten met de vakminister inzake energiebesparing.
Bron :
Periode : 1991-1995.

Opmerkingen:

- Deze convenanten kunnen worden geïntegreerd in de jaarlijks op te stellen accountplannen.

205 Actor : de minister
Handeling: Het opstellen van een milieuzorgprogramma met de vakminister/gebruiker
Bron : Nationaal Milieubeleidsplan-plus, actiepunten 152.
Periode : 1989-

Opmerkingen:

- Dit milieuzorgprogramma is o.m. gericht op preventie van bodemverontreiniging, zoals omschreven in de Gedragslijn inzake bodemverontreiniging in staats-eigendommen, nr. 12.

206 Actor : de minister
Handeling: Het in samenwerking met de vakminister/gebruiker inventariseren van mogelijke bodemverontreiniging in de door de vakministers beheerde objecten
Bron : Gedragslijn inzake bodemverontreiniging in staats-eigendommen, nr. 13.
Periode : 1994-

Opmerkingen:

Deze regel is gebaseerd op het Besluit Verplicht Bodemonderzoek Bedrijfsterreinen en vult het inventarisatiewerk van de provinciale stichtingen Bodemsanering Bedrijfsterreinen (de z.g. BSB-acties) aan. In een daarvoor ontworpen formulier worden categorieën objecten aangegeven als: garages, werkplaatsen en terreinen met ondergrondse tanks. Ondergrondse tanks moeten beheerd worden overeenkomstig het Besluit Opslag Ondergrondse Tanks (BOOT) en onder toezicht van de gemeente verwijderd als ze niet meer worden gebruikt.

207 Actor : de minister
Handeling: Het (laten) verrichten van milieukundig bodemonderzoek op verontreinigde objecten.

Bron : Gedragslijn inzake bodemverontreiniging in staatseigendommen.
Periode : 1994-

Opmerkingen:

Redenen voor bodemonderzoek kunnen zijn:

- Bouwwerkzaamheden: In het kader van het Bouwbesluit en aan daaraan aansluitende gemeentelijke bouwverordeningen moet eerst de bodem worden onderzocht op mogelijke verontreiniging. In dat geval maakt bodemonderzoek deel uit van een project. Voor de opname in het projectproces, die de beschrijving in bijlage 3
- Een verzoek van de dienst der Domeinen, voorafgaand aan overdracht van het beheer door de Rgd aan de dienst. In dat geval kan een reinigingsprocedure aan de overdracht vooraf gaan.
- Vastgestelde verontreiniging in als gevolg van een inventarisatie van bodemverontreiniging op een bedrijfsterrein van het rijk door een VSB-actie of andere verplichtingen.

De uitvoering van bodemsanering geschiedt in geval van aankoop door de Rgd door de vervuiler of de verkoper. In veel gevallen is dit de gemeente. De Rgd kan zelf genoodzaakt zijn tot bodemsanering indien ze langdurig in bezit is van een terrein, dat verontreinigt blijkt te zijn. Bij de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen van het ministerie van Defensie is te verwachten dat saneringsnoodzaak zich vaker zal voordoen.

Het bodemonderzoek wordt in de regel uitbesteed. Het houdt in:

- * Een vooronderzoek, waarin wordt nagegaan welke handelingen er in het verleden er op de bodem zijn verricht en hoe de geohydrologische samenstelling van de bodem is tot 10 meter onder het maaiveld. Een deel van het vooronderzoek kan reeds zijn verricht in het kader van de inventarisatie.
- * De opstelling van een hypothese.
- Aan de hand van de hypothese moet de bouwer een rapport indienen bij het bevoegd gezag (de provincie dan wel de burgemeester van Amsterdam, Den Haag, Rotterdam of Utrecht). Deze legt hem de volgende keuzen op:
  - * Indien er geen vermoeden is van verontreiniging: verkennend bodemonderzoek;
  - * Indien er wel vermoeden is van verontreiniging: oriënterend bodemonderzoek.

Het bevoegd gezag stelt dan aan de hand van krachtens Europese richtlijnen opgestelde normcriteria vast of er sprake is van geen verontreiniging, lichte verontreiniging of ernstige verontreiniging. In het laatste geval stelt het ook vast of sanering urgent is. Bij de voorbereiding van een project zorgt de Rgd er in de regel voor dat het verkennend onderzoek al tijdens de definitiefase heeft plaats gevonden, zodat de resultaten in het projectcontract kunnen worden meegenomen.

Bij vastgestelde verontreiniging schrijft het bevoegd gezag een nader onderzoek voor.

Verplaatste verontreinigde grond moet volgens bepaalde voorschriften worden verplaatst en worden gereinigd. Voor ernstig verontreinigde grond waarvan de sanering urgent is, moet door de verantwoordelijke verontreiniger een saneringsonderzoek worden ingesteld en een saneringsplan worden opgesteld. Dit plan moet door het bevoegd gezag worden goedgekeurd. Eventueel kan de sanering door het bevoegd gezag en de minister, belast met milieubeheer, worden gefinancierd.

Hierna kan de rgd, als hij voor sanering aansprakelijk wordt gesteld, tot de volgende stappen overgaan:

- * Opstellen van het saneringsbestek, aanbesteding en gunning
- * Aanvragen van vergunningen voor de handelingen ter uitvoering van de sanering
- * Opstellen van veiligheidsvoorschriften voor de uitvoering van de sanering.
- * Na uitvoering: opstelling van een saneringsverslag.

208 Actor : de minister
Handeling: Het doen uitvoeren van veiligheids- en gezondheidsplannen in rijksgebouwen.
Bron : ARBO-wet, *passim*.
Periode : 1994-

Opmerkingen:

- Het veiligheids- en gezondheidsplan kan verwerkt worden in nieuwbouwprojecten, maar kan - gesubsidieerd door de minister, belast met Milieubeheer - ook in bestaande projecten worden uitgevoerd. De procedure is als volgt. Na het ontwerp van een Veiligheids- en Gezondheidsplan (V & G-plan) door de rijksbouwmeester wordt overleg gevoerd met de bouworganisatie met wie de minister het contract heeft gesloten. Daarna wordt het plan vastgesteld. Na de aanname van het werk licht de rijksbouwmeester samen met de uitvoerder van het project de werknemers voor. De rijksbouwmeester ziet erop toe dat op de werkplaats het V & G-plan wordt in acht genomen.

209 Actor : de minister
Handeling: Het toelaten van milieu-audits bij bouwprojecten.
Bron : Kwaliteitsnormen rijkshuisvesting, milieuriichtlijnen en preferenties. 1992.
Periode : 1992-

Opmerkingen:

- Milieu-audits worden uitgevoerd door de Inspecteur Milieuhygiëne in het kader van de convenanten Bedrijfsinterne Milieuzorg. Hierin wordt langs externe weg de milieuvriendelijkheid van het bouwproject getoetst. Hierbij kan worden gedacht aan:
  - * Aanwending van duurzaam en/of milieuvriendelijk materiaal;
  - * Vermijding van milieugevaarlijke stoffen (asbest, halonen)
  - * Vermijding van bodemverontreinigende werkzaamheden (verf, ontgravingen e.d.).

210 Actor : de minister
Handeling: Het treffen van energiebesparende maatregelen in rijksgebouwen.
Bron : De PVR's, Programma EER, Str. 1991,125.
Periode : 1992-

Opmerkingen:

- De minister verricht een haalbaarheidsstudie inzake energiebesparende voorstellen met betrekking tot het desbetreffende rijksgebouw. Bij positieve conclusie wint hij advies in bij de Nederlandse Maatschappij voor Energie en Milieu b.v. NOVEM. Daarna voert hij een Energie Bewakingssysteem (EBS) in, bestaande uit een uit te voeren en aan te besteden bestek, voorschriften en controlewerkzaamheden.
Voor de uitvoering van dit programma is een speciaal speerpuntbudget opgezet.

211 Actor : de minister
Handeling: Het aanwenden van subsidiegelden voor het doen verbeteren van de toegankelijkheid aan rijksgebouwen voor gehandicapten.
Bron : De PVR's, Toegankelijkheidsregeling gebouwen.
Periode : 1989-

Opmerkingen:

- Deze voorzieningen worden gezamenlijk gefinancierd door de minister en de minister, belast met Welzijn.

212 Actor : de minister
Handeling: Het aanwenden van subsidiegelden van de minister, belast met Cultuur, voor de conservering en restauratie van roerende monumenten.
Bron : De PVR's, Deltaplan cultuurbehoud.
Periode : 1991-

Opmerkingen:

Het gaat hier om handelingen in het kader van de uitvoering van het Deltaplan Cultuurbehoud in overleg met het ministerie , belast het cultuur.

2.2.7. Percentageregeling beeldende kunst.

Inleiding.

De na uitvoerig overleg vastgestelde procedure voor de uitvoering van de Percentageregeling Beeldende Kunst, beschreven op p. @@ werd in 1989 ingepast in de Methode Project Management. Aan degene die voor het verloop van het project verantwoordelijk is, wordt een adviseur met betrekking tot beeldende kunst toegevoegd. Deze gaat bij de projectverantwoordelijke na wanneer met de uitvoering van de beeldende kunst kan worden aangevangen en hoe zijn werk in het project (dat immers ook aan een projectontwikkelaar kan zijn uitbesteed) moet worden ingepast.

Bij de voorbereiding van de uitvoering van de opdracht kunnen aan de kunstenaar voorschotten worden verstrekt voor de aanwending van goederen en diensten door derden. De kosten worden vergoed door de minister en uitbetaald door de opdrachtgevende directie. De minister kan het kunstwerk in ontwerp doen exposeren in tijdelijke openbare tentoonstellingsruimten en publikaties hierover laten verschijnen. Zie hierover handeling nr. 225.

De opdrachten in het kader van de percentageregeling geschieden meestal in het kader van een project dat reeds aan de gang is. In de correspondentie van de projectmanager of zijn verantwoordelijke bevinden zich dan ook ontwerpen en dia's van uitgevoerde kunstwerken, die ook door de ABK zouden moeten worden geregistreerd. Het gegevensbeheer inzake het kunstwerk kan dus in dat van het gehele projectmanagement zijn geïntegreerd. De uiteindelijke resultaten worden in het Basisregistratiesysteem BRS verwerkt, dat ook afbeeldingen opneemt.

213 Actor : de Adviesgroep Beeldende Kunst
Handeling: Het adviseren aan de minister inzake opdrachten aan kunstenaars voor de uitvoering van kunstwerken aan rijksgebouwen.
Bron : Percentageregeling beeldende kunst. 1951
Periode : 1977-

214 Actor : de minister
Handeling: Het geven van opdrachten aan kunstenaars voor de uitvoering van kunstwerken aan rijksgebouwen.
Bron : Percentageregeling beeldende kunst. 1951
Periode : 1977-

215 Actor : de Adviesgroep Beeldende Kunst
Handeling: Het bijhouden van een documentatie van kunstwerken van voor bouwwerken aangetrokken of aan te trekken beeldende kunstenaars.
Bron : Jaarverslag ABK 1977.
Periode : 1977-

Opmerkingen:

- Deze documentatieverzameling bestaat uit beschrijvingen van voltooide producten (waaronder dia's en de daarbij behorende registratie.

216 Actor : de minister
Handeling: Het aan de kunstenaar verzoeken om zijn kunstwerk te verwijderen, te verplaatsen of te doen wijzigen.
Bron : Auteurswet. Handboek beeldende kunst 1991, p. 14.
Periode : 1989-

Opmerkingen:

- Het persoonlijkheidsrecht van de kunstenaar voor een kunstwerk aan een gebouw is een zakelijk recht. Het kunstwerk mag niet zonder toestemming van de kunstenaar worden verwijderd op straffe van een geldboete. De projectmanager dient hiervoor schriftelijk een verzoek bij de kunstenaar in te dienen, die dan instemmingsrecht heeft. Een en ander kan gebeuren bij renovatie en verbouwing., afstoting van onroerend goed,

217 Actor : de minister
Handeling: Het vervreemden van kunstwerken, die in het kader van de percentageregeling zijn vervaardigd.

Bron : Handboek beeldende kunst 1991, p. 14..

Periode : 1989-

Opmerkingen:

- Kunstwerken, die van afgestoten panden afkomstig zijn, en die kunnen worden verplaatst, kunnen in overeenstemming met de gebruiker en kunstenaar in andere panden worden geplaatst. Zij kunnen ook worden overgedragen aan de Rijksdienst Beeldende Kunst. In dat geval moet de waarde van het kunstwerk worden bepaald in overleg met de Dienst der Domeinen.

2.2.8. Voorlichting.

218 Actor : de minister
Handeling: Het uitgeven van tijdschriften en periodieke publikaties.
Bron :
Periode : 1989-

Producten: Voorbeelden zijn:

Bestek, Magazine, uitgave van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, verzorgd door de Rijksgebouwendienst. [1990-...]

De sheets van de Rgd. 1994-.

Rgd-prijsindexcijfers.

Rijkshuisvesting voor morgen. 1991-

Paasbrief van de Inspecteur Milieuzorg Rijkshuisvestingsdienst. 1991-

219 Actor : de minister
Handeling: Het geven van persberichten.
Bron : Interview
Periode : 1989-

220 Actor : de minister
Handeling: Het oprichten van documentatie- en informatiepunten
Bron : Rijksbegroting..
Periode : 1989-

Opmerkingen:

- Product: bijvoorbeeld
Instellingsbeschikking informatiepunt over architectuur.

221 Actor : de minister
Handeling: Het houden van instructie- en voorlichtingsbijeenkomsten.
Bron : Productenboek Rgd, p. 24.
Periode : 1989-

Opmerkingen:

- Product: bijvoorbeeld
Voorlichtingsdag onderhoudsinspecties.

222 Actor : de minister
Handeling: Het organiseren van tentoonstellingen of het deelnemen daaraan.
Bron : -
Periode : 1945-

Opmerkingen:

- Het gaat hier om demonstraties van projecten in het kader van de percentrageregeling Beeldende Kunst of ter demonstratie van het eigen architectuur- of bouwbeleid. Voor een deel valt deze handeling samen met het architectuurbeleid.

BIJLAGE I: BOUWACTIVITEITEN IN HET ALGEMEEN.

Bron: Verzamelde Aanwijzingen. Instructie voor de Rijksbouwmeester.

Nadere beschrijving van de handeling:

66 *Het (laten) uitvoeren van bouwwerkzaamheden van nieuwe gebouwen en grote verbouwingen.*

Periode 1922-1971.

Bij activiteiten inzake een groot bouwwerk zijn de volgende actoren betrokken:

- de minister (de lijnmanager) met als subalternen
  - * de rijksbouwmeester
  - * ingeval van een project, in beginsel: de projectmanager,
  - * de ministeriële afdelingen die technisch advies verstrekken en soms bemiddelen bij tegenstrijdige opvattingen
  - * de ontwerpers en tekenaars
  - * de financiële controle
  - * de opzichters-inspecteurs
- de architect, die in sommige situaties ook het projectmanagement voert. Voor de Tweede Wereldoorlog is dat een van de architecten die medewerker zijn van het bureau van de Rijksbouwmeester, Daarna worden de architecten meer en meer van buiten door de rijksbouwmeester aangetrokken.
- de vakminister/gebruiker
- eventuele andere partners als bijv. projectontwikkelaars. In dat geval is de minister geen opdrachtgever meer, maar toetst hij het werk.
- de gecontracteerde uitvoerder-aannemers (kan dezelfde zijn als de projectontwikkelaar, maar hoeft dat niet; bovendien zijn er onderaannemers voor detailwerk)
- de overheden aan wie de Rgd vergunning moet vragen om een bouwproject te realiseren.
- de bij een vergunningsaanvraag betrokken adviseurs: rijk of provincie.

De hier beschreven activiteiten behandelen voornamelijk de processen die door of in opdracht van de Rgd worden uitgevoerd.

a. Actor : de minister
Activiteit : Het maken van afspraken met de vakminister over een nieuw gebouw
Product : Contract.

b. Actor : de minister
Activiteit : Het beoordelen van bouwlocaties.

Opmerkingen:

- De regionale directie verzoekt aan de rijksbouwmeester de bouwlocatie te beoordelen. De rijksbouwmeester dient de minister en de contractanten van advies.

c. Actor : de vakminister
Activiteit : Het vaststellen van een program van eisen.
Opmerkingen : Tot 1958 stelde de rijksbouwmeester het concept op.

d. Actor : de minister
Activiteit : Het (doen) opstellen van een voorlopig ontwerp met een voorlopige begroting.
Product : Voorstel aan de vakminister.

e. Actor : de vakminister
Activiteit : Het toetsen van het voorlopig ontwerp aan het program van eisen.

f. Actor : de minister
Activiteit : Het opstellen van constructie-ontwerpen.

Opmerkingen :

Ontwerpproces houdt in:

Ontwerpen door de architect.

Berekenen door de experts.

Tekenen van de bouwtekeningen en de details door de experts.

Ontwerpen kunnen worden gemaakt met betrekking tot

- de gevel en de basisconstructie van de bouw. Afschrijft technisch is dit ontwerp ca. 50 jaar houdbaar.
- Infrastructuurle voorzieningen. Afschrijft technisch is dit ontwerp ca. 20 jaar houdbaar.

Deze afschrijft termijnen wisselden in de jaren 1922-1971 nog al eens op papier.

De minister en de vakminister moeten het definitieve ontwerp goedkeuren. Hierbij kan hij het advies inwinnen van het Adviesbureau.

- Producten:

- * Aan de vakminister aan te bieden definitief ontwerp, met voortekeningen en de daarbij gesloten adviezen.

g. Actor : de minister

Activiteit : Het opstellen van infrastructuurle ontwerpen.

Opmerkingen :

Het ontwerpproces houdt in:

Ontwerpen door de architect.

Berekenen door de experts.

Tekenen van de bouwtekeningen en de details door de experts.

Ontwerpen kunnen worden gemaakt met betrekking tot

- De ruimtelijke indeling van het gebouw (wanden etc.)
- De elektrische bedrading
- De klimaatbeheersing
- De waterleiding
- De plaatsing van de verlichting en de installaties
- De plafondindeling

De technische geldigheid van deze tekeningen wordt geschat op ca. 20 jaar. Daarna is als gevolg van veranderingen aan de eisen van de omgeving verandering noodzakelijk. Deze tekeningen zouden dan moeten worden vervangen door revisietekeningen. In de praktijk komt het er vaak op neer dat er wijzigingen op de reeds bestaande tekeningen zijn aangebracht ('overtekenen')

- Producten:

- * Aan de vakminister aan te bieden definitief ontwerp, met voortekeningen en de daarbij gesloten adviezen.

h. Actor : de minister

Activiteit : Het vaststellen van de kostenraming van het gebouw.

Opmerkingen:

Deze ramingen worden bij het definitief ontwerp gevoegd.

i. Actor : de minister

Activiteit : Het verkrijgen van bouw-, milieu-, hinderwet- en andere vergunningen, machtigingen, ontheffingen of toestemmingen.

Opmerkingen:

- Aanvragen worden gedaan door de afdeling administratie van de afdeling Bouw. Voor de aanvraag van een vergunning is de indiening van het voorlopig ontwerp vereist.

Het gaat om:

- * Bouwvergunningen ingevolge de Wet Ruimtelijke Ordening.
- * Hinderwetvergunningen of vergunningen ex. art. 4 van het besluit ter voorkoming van brandgevaar van 30 december 1934, Stb. 620.
- * Ontheffingen van het verbod tot het gebruik van vuurpotten ingevolge art. 2 van het besluit ter voorkoming van brandgevaar van 30 december 1934, Stb. 620.

j. Actor : de minister

Activiteit : Het aanwijzen van functionarissen die met de bouw worden belast.

Opmerkingen:

Gedacht moet worden aan architecten, ambtenaren in bouwdirecties, bouwcommissies, projectgroepen e.d.

- k. Actor : de vakminister
Activiteit : Het toetsen van het definitieve ontwerp.

Opmerkingen:

- Na toetsing wordt het definitieve ontwerp vastgesteld. door de minister.

- l. Actor : de minister
Activiteit : Het aankondigen van de aanbesteding.

Opmerkingen:

Bij de aankondiging behoort in de regel het bestek. Dit bestek wordt te koop aangeboden aan de inschrijvers. Het bestek is goedgekeurd door de minister van Financiën (zie activiteit nr. m.)

- Product:
Bestek
Voorwaarden van aanbesteding, modelcontract.

- m. Actor : de minister van Financiën
Activiteit : Het goedkeuren van het bestek.

- n. Actor : de minister
Activiteit : Het selecteren van beeldende kunstenaars.

Opmerkingen:

Uitvoering van de percentageregeling beeldende kunst.

- o. Actor : de minister
Activiteit : Het sluiten van contracten.

Opmerkingen:

Het gaat hier om onderhandse contracten voor kleine werkzaamheden beneden een minimum, waarvoor geen aanbestedingsprocedure is vereist.

- p. Actor : de minister
Activiteit : Het selecteren en uitnodigen van inschrijvers of onderhandelingspartners bij aanbestedingen met voorafgaande selectie, bij onderhandse aanbestedingen of bij onderhandelingsprocedures.

- q. Actor : de minister
Activiteit : Het toewijzen van aanbestedingscontracten.

- r. Actor : de minister: (de opzichters).
Activiteit : Het uitoefenen van toezicht op de uitvoering van de bouw.

Opmerkingen:

De opzichters worden bijgestaan door de expertise van de afdeling, belast met de constructie en de installaties. Het toetsen van de bouw geschiedt echter vooral op financieel terrein en heeft betrekking op de besteding van de kosten.

Product:
Bouwverslagen.
Declaratieformulieren.

- s. Actor : de minister
Activiteit : Het doen bewaken van bouwwerken.
Bron : *VROM Vernietigingslijsten*. 1994.

- t. Actor : de minister

Activiteit : Het goedkeuren van afwijkingen van het bestek en de begroting

Product:

Staten van meer- en minder werk.

- u. Actor : de minister
- Activiteit : Het in oplevering aanvaarden van het gebouw.
- Product: Proces-verbaal van oplevering.

- v. Actor : de minister
- Activiteit : Het overdragen van het gebouw aan de gebruiker.

Opmerkingen:

- Met deze overdracht gaat gepaard: het overdragen van het toezicht op het gebouw naar de afdeling, belast met het onderhoud.

- w. Actor : de minister
- Activiteit : Het eenmalig inrichten van nieuwe huisvesting.

Opmerkingen:

Deze activiteit geschiedt afzonderlijk voorzover zij niet reeds in het contract met de marktpartij of projectontwikkelaar is opgenomen.

Bijlage II: ACTIVITEITEN VERRICHT IN VERBAND MET DE UITVOERING VAN EEN BOUWPROJECT.

Nadere beschrijving van de handeling:

66a *Het projectmatig (laten) uitvoeren van bouwwerkzaamheden van nieuwe gebouwen en grote verbouwingen*

Periode 1971-1989.

Inleiding.

Het bewustzijn dat omvangrijke werkzaamheden projectmatig in teamverband het beste tot stand kon komen, vond in 1971 zijn eerste afspiegeling in de organisatie. Dan treedt er in de pas opgerichte afdeling Bouw een projectbureau op, ofwel een afdeling Projectrealisering.

Kenmerk van goed projectmanagement is dat een project planmatig wordt gefaseerd en dat elke fase controleerbaar is. De beginselen van dit projectmanagement zijn o.m. uiteengezet in *De organisatie van het bouwproces* door dr. ir. A. Twijnstra en A. Duijs (Alphen, 1969); eerstgenoemde is herhaaldelijk door de minister als adviseur geraadpleegd. In dit handboek wordt bij een bouwproject dat een gecoördineerd proces vereist onderscheid gemaakt tussen drie fasen:

- De voorfase, geleid vanuit de lijn (een regionale directie of een bureau van de centrale directie)
- De ontwerpfase, uit te voeren door een ontwerpteam.
- De uitvoeringsfase, uit te voeren door een bouwteam.

De bouwprojecten worden na de voorfase achtereenvolgens geleid door de lijn, de na de voorfase aangestelde architect en de projectmanager. De architect leidt het project tot aan de aanbesteding (de ontwerpfase), de projectmanager is belast met de uitvoering van de bouw. Hun werkzaamheden zijn strikt gescheiden.

De architect kan de rijksbouwmeester zijn of een van zijn medewerkers, maar hij zal in de meeste gevallen een ingehuurde particulier zijn. Hij wordt na de voorbereidingsfase aangesteld. Hij heeft de leiding over het ontwerpteam in de planning van de ontwerpfase, waarbij hij dan de ruwe schets maakt en na overleg met technische adviseurs op basis van betonconstructie, klimatisering, electro en andere installaties de schets nader uit laat werken. Het ontwerpteam bestaat verder uit adviseurs op gespecialiseerde terreinen en eventueel een kostendeskundige. Dit team integreert alle belanghebbenden bij de vaststelling van het ontwerp. De architect heeft een grote mate van zelfstandigheid, maar in de praktijk heeft de minister - met zijn team - meer controlebevoegdheid wanneer de architect van buitenaf is aangetrokken.

De projectmanager heeft de leiding over het bouwteam, dat verder bestaat uit de aannemers en enkele adviseurs op bouwtechnisch en financieel terrein. Een enkele maal, maar niet altijd, kan ook de architect mee-adviseren. Dit team is vooral actief als - in het kader van geïntegreerd ontwerpen -

de uitvoerders bij de planning betrokken zijn geweest (bijv. bij projectontwikkelaars). Is er geen bouwteam, dan worden de bouwvergaderingen geleid door de architect. Per project wordt er een taakstellend budget opgesteld.

Het administratieve gegevensbeheer (het archief) berust bij de reguliere afdeling van de minister, die opdracht heeft gegeven tot de totstandkoming van het project. Deze projectmatige werkmethode, waarbij tijdens de rit bevoegdheden konden worden overgedragen en een aanspreekbaar management ontbrak, was niet vrij van kritiek.

Activiteiten.

Voorfase.

x. Actor : de minister
Activiteit : Het opstellen van een contract met de vakminister.

Opmerkingen:

- In dit contract wordt het huisvestingsvoorstel geregeld.

y. Actor : de minister
Activiteit : het vaststellen van de bouwlocatie.

Opmerkingen:

- De rijksbouwmeester verricht hiervoor het onderzoek. De minister bepaalt in overleg met de rijksbouwmeester de keuze.

z. Actor : de vakminister,
Activiteit : Het opstellen van het programma van eisen.

Opmerkingen:

- Programma's van eisen worden door de vakminister aangeleverd. Met de vaststelling van het programma gaat de instelling van het ontwerpteam gepaard.

aa. Actor : de minister,
Activiteit : Het aanwerven van de architect.
Product : Aanstellingscontract.

bb. Actor : de minister,
Activiteit : Het opstellen van contracten met projectontwikkelaars.

Opmerkingen:

Indien bij de uitvoering van het werk een projectontwikkelaar wordt ingeschakeld, functioneert deze als opdrachtgever en worden de Activiteiten door de projectontwikkelaar uitgevoerd. De minister controleert ze dan door in de teams betrokken te zijn. Een goede regeling voor deze situatie ontstaat eerst na de invoering van de Methode Projectmanagement in 1987.

Ontwerpfase.

cc. Actor : de minister
Activiteit : Het opdragen van onderzoekswerkzaamheden ten behoeve van het ontwerp aan ontwerpbureaus.
Product: : machtiging.

dd. Actor : de minister,
Activiteit : Het vaststellen van een ontwerp.

Opmerkingen:

- Het werk wordt uitgevoerd door een ontwerpteam, bestaande uit de architect, adviseurs en een eventuele kostendeskundige. De leiding van het team berust bij de minister (1986: afdeling Architectuur en Bouwtechniek) Vanaf 1986 wordt het ontwerp via Computer Aided Design opgesteld. De architect stelt een voorlopig ontwerp op. Aan de hand hiervan krijgt de architect aanwijzingen van een der vertegenwoordigers van de Ontwerpbureaus. Deze adviseert de architect over constructiewijze, materialen, fundering enz. Het ontwerpbureau verricht de constructieve berekeningen en het daarbij behorende tekenwerk. Aan de hand van het voorlopig ontwerp wordt door de minister een taakstellend budget opgesteld. Dit wordt met het voorlopige ontwerp aan de gebruiker voorgelegd. Tevens wordt het ontwerp ter goedkeuring voorgelegd aan de minister van Financiën en de welstandscommissie van de desbetreffende gemeente. Nadat de vereiste instemmingen zijn verkregen, stelt de architect het definitieve ontwerp op. Dit ontwerp wordt door de gebruiker/vakminister getoetst aan het voorlopig ontwerp met medewerking van het bureau Plananalyse.

ee. Actor : de minister van Financiën

Activiteit : Het goedkeuren van het voorlopig ontwerp.

ff. Actor : de minister
Activiteit : Het opmaken van het bestek

Opmerkingen:

- Het bestek wordt opgemaakt met advies van de ontwerp bureaus inzake de hoeveelheden voor de constructie, het grondwerk en de bemaling.
Het bestek wordt gepubliceerd in de Staatscourant of door de Staatsdrukkerij.

gg. Actor : de minister, (de projectmanager)
Activiteit : Het aanbesteden van het werk

Opmerkingen:

- Bij de uitvoering van de aanbesteding stelt de minister deelbudgetten op. De buiteninspectie adviseert inzake de aanbesteding, en keurt de benoeming van opzichters goed. Het ontwerp bureau verricht de technische en financiële beoordeling van de inschrijvingen van aannemers voor de constructie. De afdeling installatietechniek doet hetzelfde met aannemers van installaties.
Bij de aanbesteding worden de regels gevolgd die zijn vastgelegd in het Besluit Aanbesteding van werken 1973 en het uniform aanbestedingsreglement van 1986
De aanbestedingsprocedure geschiedt als volgt:
De minister maakt de aanbesteding in diverse periodieken bekend. Hij selecteert de gegadigden die zich binnen de gestelde periode aanmelden. Degenen die in aanmerking komen voor een inschrijving ontvangen een inschrijvingsbiljet alsmede de aanbestedingsstukken. De gegadigden sturen hun aanbesteding in enveloppes retour. Op de dag van aanbesteding worden de inschrijvenveloppes open gemaakt, waarna het procesverbaal van aanbesteding volgt. Degene aan wie het werk wordt gegund, moet een bankgarantie aan de minister overhandigen.

hh. Actor : de minister
Activiteit : Het opmaken van de definitieve kostenbegroting.

ii. Actor : de minister
Activiteit : Het selecteren van beeldende kunstenaars.

jj. Actor : de minister
Activiteit : Het sluiten van uitvoeringscontracten.

kk. Actor : de minister
Activiteit : Het verkrijgen van bouw-, milieu-, hinderwet- en andere vergunningen.

Opmerkingen:

- Aanvragen worden gedaan door de afdeling administratie van de afdeling Bouw. Voor de aanvraag van een vergunning is de indiening van het voorlopig ontwerp vereist.
Het gaat om:
  - * Bouwvergunningen ingevolge de Wet Ruimtelijke Ordening.
  - * Hinderwetvergunningen of vergunningen ex. art. 4 van het besluit ter voorkoming van brandgevaar van 30 december 1934, Stb. 620.
  - * Ontheffingen van het verbod tot het gebruik van vuurpotten ingevolge art. 2 van het besluit ter voorkoming van brandgevaar van 30 december 1934, Stb. 620.
  - * Eventuele vergunningen in het kader van de Wet Luchtverontreiniging, de Wet Geluidhinder en de procedures in het kader van de Wet Algemene Bepalingen Milieubeheer.

Uitvoeringsfase.

ll. Actor : de minister
Activiteit : Het aan de hand van de bestekken en definitieve ontwerpen doen geven van aanwijzingen inzake het

verloop van de uitvoering.

Opmerkingen:

Producten van deze processen zijn door de ontwerp bureau's en/of aannemers nader uitgewerkte coördinatietekeningen, planschema's, werktekeningplannen e.d., gericht aan de uitvoerende aannemers op het gebied van bouw en inrichting met de daarbij behorende toelichtingen.

mm. Actor : de minister, (de architect)
Activiteit : Het controleren van het verloop van de uitvoering.

Opmerkingen:

- Bouwactiviteiten worden verricht door het bouwteam of tijdens bouwvergaderingen en werkbesprekingen. De minister toetst de werkzaamheden aan het budget. De minister vergadert met de betrokkenen om de bouw te controleren. (Bouwvergaderingen, stafvergaderingen) Controle geschiedt ook door de afdeling Plananalyse en Buiteninspectie van de afdeling Bouw. (De Buiteninspectie functioneert vanaf 1973). De Buiteninspectie adviseert de architect over de agenda van de bouwvergadering, over de aanstelling van onderaannemers en inspecteert de uitvoering. Hij rapporteert de projectmanager over de voortgang van het werk. De minister stelt in overleg met de architect staten van meer- en minder werk vast. De buiteninspecteur adviseert hierover.

nn. Actor : de minister van Financiën
Activiteit : Het monitoren van het project aan de hand van de vastgestelde kostenraming.

Opmerkingen:

- Een delegatie van de minister woont de bouwvergaderingen bij om de kosten in de gaten te houden.

oo. Actor : de minister
Activiteit : Het signaleren van oudheidkundige vondsten
Bron : Verzamelde bepalingen, p. 33-34.

Opmerkingen:

Indien bij graafwerk voorwerpen van hoge ouderdom of andere sporen worden ontdekt, dient het bevoegd gezag dat de bouwvergunning heeft verleend daarvan in kennis te worden gesteld. Het graafwerk wordt dan enige tijd gestaakt om archeologen in staat te stellen hun onderzoek te verrichten. Er dienen afspraken te worden gemaakt met de Rijksdienst voor Oudheidkundig Bodemonderzoek en de Monumentenwet is op de gevonden goederen van toepassing.

pp. Actor : de minister
Activiteit : Het aanvaarden van de oplevering van het gebouw.

Opmerkingen:

- De buiteninspecteur vertegenwoordigt de opdrachtgever bij de opnemings van het werk bij de eerste oplevering. Hij signaleert de gebreken en controleert de effectiviteit daarvan, en adviseert de minister over herstelwerkzaamheden. Bij grote projecten geschiedt de oplevering in fasen, waarbij ook de inrichting betrokken is. Onder deze controle valt de verplichte toetsing van het beveiligingsmateriaal en de brandblusmiddelen door de burgemeester KB van 30 december 1924, Stb. 620). Onder deze handelingen vallen niet de herstelwerkzaamheden, die als gevolg van aanmerkingen e.d. door de projectmanager alsnog moeten worden uitgevoerd. Deze worden als uitvoeringsactiviteiten van de bouw beschouwd.

qq. Actor : de minister
Activiteit : Het alloceren van het gebouw

Opmerkingen:

Na voltooiing van het bouwproject wordt het gebouw overgedragen aan de vakminister, waarbij de plaatsing van de ambtenaren wordt geregeld.

Product bijvoorbeeld: bemanningsplan.

rr. Actor : de minister
Activiteit : Het sluiten van contracten met leveranciers van diensten

Opmerkingen:

- Gedacht wordt aan openbare nutsbedrijven.

BIJLAGE III: PROJECTMATIG UITGEVOERDE HUISVESTINGSACTIVITEITEN VOLGENS DE METHODE PROJECT MANAGEMENT 1989.

Nadere beschrijving van de handeling:

201 *Het (doen) realiseren van huisvestingsprojecten.*

In 1989 voerde de Rijksgebouwendienst de Methode Project Management in, die aan dit proces een specifieke voorbereidings- en planningsprocedure heeft toegevoegd. De verschillende activiteiten worden volgens deze methode in fasen ingedeeld, die worden afgesloten met een document. Aan deze documentatie worden specifieke eisen gesteld en alle partijen moeten daarmee akkoord gaan. De methode stelt de Rgd namelijk in staat een proces aan te sturen en te registreren, ook al wordt het extern door daarvoor ingehuurde projectontwikkelaars uitgevoerd.

Elk project is van een projectnummer voorzien; Indien het project over objecten handelt, is het projectnummer gekoppeld aan het objectnummer. De projecten worden apart in de meerjarenplanning geregistreerd. Dat zijn (volgens de norm van 1987):

- Investeringsprojecten met een omvang van minstens 1 miljoen gulden van het rijksbudget ;
- Huurprojecten met een jaarhuurbedrag van 100.000 gulden
- lease- of alternatief te financieren projecten (LAF)

De werkmethode is na de invoering van de MPM voortdurend geëvalueerd en onderwerp van rapportage geweest. Hierbij is ook de sturing van documenten en de verkrijging van de per fase gewenste gegevens aan de orde geweest. Het instrument van de MPM wordt meer en meer het kader waarbinnen de activiteiten van de bouw of het toezicht daarop worden uitgewerkt.

Een project kent de volgende indeling:

- De initiatiefase, die een periode van voorbereiding inhoudt door de lijnmanager. Deze fase wordt afgesloten met de vaststelling van een projectopdracht. Met de vaststelling van de projectopdracht wordt overigens pas bepaald of de procedure die in gang is gezet inderdaad tot een project zal leiden.
- De definitiefase, waarin voor het eerst projectgelden worden besteed om het plan voor te bereiden. In deze fase wordt het onderzoek gevoerd dat de planning moet onderbouwen en wordt, wanneer het project aan particulieren - projectontwikkelaars - wordt uitbesteed, het prestatiecontract voorbereid.
- De ontwerfase, onder leiding van de projectmanager. Hier wordt het voorbereidende onderzoek voor de uitvoering van de bouw verricht. In deze fase worden ook de vergunningen aangevraagd die de bouw mogelijk maken.
- De uitwerkingsfase onder leiding van de projectmanager.

Zodra het projectvoorstel is vastgesteld en de initiatiefase is afgesloten, wordt er één projectverantwoordelijke benoemd. Hij biedt het projectmanagement als totaalpakket aan. Hij is ervoor verantwoordelijk dat het afgesproken resultaat er op tijd en binnen het budget komt en past zijn planning binnen het kader van het budget. De projectverantwoordelijke draagt vaak het totaalpakket over aan een externe projectontwikkelaar; hijzelf treedt dan als toetsende instantie op en houdt de gewenste gegevens bij.

Het project wordt in beginsel gemonitord door de regionale directies. De Centrale Directie tekent voor de verantwoordelijkheid voor het project wanneer het omvangrijk en/of complex is (bijv. wanneer er politiek kwesties over zijn).

Initiatiefase

De hier beschreven activiteiten kunnen aan een project voorafgaan, maar hoeven niet noodzakelijk te leiden tot een project. Het kan zijn dat er wordt besloten tot eenvoudige werkzaamheden in het kader van exploitatie en onderhoud. De lijnmanager van de Rgd voert overleg met zijn klant over diens behoeften en over de oplossingen die daarvoor moeten worden aangedragen. Volgens de MPM moet er bij de vaststelling van een project sprake zijn van de volgende procesafwikkeling:

- een behoeftensignalering: formulering van het probleem
- een behoeftenalyse of haalbaarheidsonderzoek
- een behoeftedefinitie of projectplan,

waarin op grond van het gevoerde beraad de noodzaak van de invoering van een project is aangetoond en het project globaal wordt beschreven. Verder is aangegeven dat het project in de bestedingsplannen en de accountplannen van de directies en departementen is verantwoord of, indien dat niet het geval is, hoe de financiële middelen zullen worden aangeworven.

Afhankelijk van de omvang van het project wordt ook met derden overleg gevoerd. Zo moet er met gemeentebesturen worden onderhandeld over de planologische gevolgen van grote bouwprojecten (als bijv. rechtbanken). Daarnaast moet worden vastgesteld of het project in eigen beheer wordt uitgevoerd of in samenwerking met de markt. Ook deze randvoorwaarden worden in de beredening van het project betrokken.

Aan de hand van de verkregen gegevens wordt een projectopdracht vastgesteld. In deze opdracht wordt ook voorgesteld of en hoe het project zal worden uitbesteed. Indien de Rgd de uitvoering van het project aan zichzelf voorbehoudt (wat nagenoeg niet voor komt), stelt zij een eigen projectmanager aan.

ss. Actor : de minister,
Activiteit : Het formuleren van een huisvestingsprobleem van een vakminister.

Opmerkingen:

Het probleem wordt kwantitatief en kwalitatief geformuleerd, in termen van financieel-economische randvoorwaarden, met voorstellen tot financiering. Eventueel worden prestatie-specificaties opgegeven.

Dit onderzoek bevat een massastudie, c.q. structuurplan op locatie, waarmee de financieel-economische en bedrijfsmatige en stedenbouwkundige haalbaarheid van het initiatief wordt aangetoond. Er worden basiseisen gesteld op het gebied van

* ruimtelijke visuele kwaliteit

* functionele kwaliteit

* technische kwaliteit

Deze eisen hebben betrekking op de locatie, de constructie van het gebouw, de werkruimte, het "element" en het toegepaste materiaal.

- De te verwachten producten zijn:

* Programma van eisen van de vakminister, vertaald in een prestatiespecificatie.

* Structuurplan

* Massastudie op locatie

tt. Actor : de vakminister
Activiteit : Het samen met de minister van VROM formuleren van een huisvestingsprobleem.

uu. Actor : de minister
Activiteit : Het doen van een haalbaarheidsonderzoek.

Opmerkingen:

- De prestatiespecificaties worden getoetst aan de bestaande voorraad en de beschikbare middelen. De financieringsmogelijkheden worden afgewogen aan de hand van het economisch analysemodel EAA.

Er wordt contact opgenomen met de omgeving; het overleg met de gemeente en met andere eventuele belanghebbende of bevoegde instanties begint.

- De te verwachten producten zijn:

Rapporten en verslagen, met als bijlagen ingekomen adviezen.

vv. Actor : de minister
Activiteit : Het formuleren van een projectplan.

Opmerkingen:

- De behoefte definitie wordt voorzien van een Indicatief budget investeringskosten IBI waarbij tevens een economische alternatieven analysemodel wordt toegepast om de alternatieven op het gebied van financiering af te wegen en het voorstel te motiveren

De te verwachten producten zijn:

* Financieringsvoorstellen: de gemaakte keuze tussen koop, huur of leasing.

* Indicatief Budget Investeringskosten IBIK.

ww. Actor : de minister
Activiteit : Het registreren van goedgekeurde projectopdrachten in een interne voorraadlijst.

Opmerkingen:

- Product: interne voorraadlijst. Opname in het meerjarenplan of op de prioriteitenlijst. Indien het project in het meerjarenplan is opgenomen, wordt het verder uitgewerkt. In het andere geval wordt er opnieuw naar alternatieven omgezien.

definitiefase

In deze fase kunnen verschillende varianten van contacten met externe relaties (projectontwikkelaars) worden gelegd voor de uitvoering van het project.

- xx. Actor : de minister
Activiteit : Het aanwijzen van een projectverantwoordelijke.

Product:
Aanstellingsakte.

Opmerkingen:
Eventueel wijst de minister ook een projectmanager aan, die het werk van de projectverantwoordelijke aanstuurt..

- yy. Actor : de minister
Activiteit : Het inventariseren van de noodzakelijke werkzaamheden tot uitvoering van het project.
Product (beslissingsdocument): projectplan bevattend: een structuurontwerp en een program van eisen.

Opmerkingen:
De projectmanager inventariseert de noodzakelijke werkzaamheden van het project; daarbij betreft hij in overleg met de portefeuillemanagers de argumenten waarom de bij het overleg aangedragen alternatieven minder wenselijk zijn. Aldus komt hij tot een controleerbare motivatie van de keuze van de beschreven huisvestingsoplossing.
Indien het werk is uitbesteed aan een projectontwikkelaar, worden de werkzaamheden door hem verricht en komen de gegevens bij de minister binnen.
- Hij stelt een basisprogram van eisen op.
Aan dit program van eisen wordt een Voorlopig (Taakstellend) Budget investeringskosten (VBIK of VTBIK), met een "kasritme" toegevoegd. In dit budget worden ook de kosten verrekend die nodig zijn voor de uitbesteding van de opstelling van het voorontwerp en het bestek.
Het projectplan geeft de resultaten van het project aan in concrete te leveren prestaties. Tevens wordt aangegeven wie het project uitvoert, welke normen worden toegepast en hoe de projectverantwoordelijke controleert Ook wordt vastgesteld op welk moment de contracten worden gesloten en hoe de uitvoering daarvan wordt gecontroleerd. Bij de opstelling van het projectplan kan de regionale directeur als adviseur optreden.
Het aldus vastgestelde project wordt voor de meerjarenplanning van de Rgd (MPR) voorgedragen. De directeur-Generaal beslist of het plan in de MPR wordt opgenomen. Zo niet, dan wordt het gedeponneerd in de voorraadlijst.

- zz. Actor : de minister
Activiteit : Het opstellen van overeenkomsten met deskundigen als partners in een workshop-overleg.

- Producten:
prestatiecontract met prestatiespecificatie.
Convenanten met institutionele beleggers.

Opmerkingen:
Soms zit het programma verweven in een samenwerkingsverband met particulieren die het huisvestingsproject kunnen integreren in een uitgebreidere vorm van projectontwikkeling, bijvoorbeeld in een kantorencomplex of een gezamenlijk bouwproject met lagere overheden; in dat geval wordt het project gerund door institutionele beleggers die ook andere belangen vertegenwoordigen. "Als je het proces maar kunt sturen door voorwaarden te stellen". In dat geval participeert de projectverantwoordelijke in het workshop-overleg waar de belangen van het rijk in het architectonische concept worden opgenomen. Niet zelden wordt dit overleg als een bijdrage van het rijk aan de plaatselijke architectuur beschouwd. De programma's van eisen, de ontwerpen en de budgets worden nu door de minister getoetst; elk binnengekomen stuk wordt, voordat ze wordt vastgesteld door het overleg, door een deskundige van de minister van een toetsingsrapport voorzien.

aaa. Actor : de minister
Activiteit : Het uitbesteden van een project aan een projectontwikkelaar.
Product:
Prestatiecontract.

Opmerkingen:

- Indien besloten wordt om met een particuliere projectontwikkelaar in zee te gaan, wordt eerst een contract met de wederpartij gesloten. Beide contractanten wijzen een contactpersoon aan. De Rgd-projectverantwoordelijke wordt bijgestaan door een team van adviseurs per fase van het proces en per aspect van het te realiseren gebouw. De aanbieder zal een vergelijkbare organisatie opleveren.
Kenmerk van dit soort contracten is, dat zij niet worden opgesteld op basis van een bestek (die wordt eerst in de uitwerkingsfase door de projectontwikkelaar opgesteld). Wel worden in de definitiefase de activiteiten vastgelegd die in de volgende fasen zullen worden uitgevoerd.

bbb. Actor : de minister
Activiteit : Het opdragen van onderzoek aan deskundigen.

Opmerkingen:

- Voor contracten met deskundigen worden soms speciale kredieten vrijgemaakt, die vooruitlopen op mogelijke contracten.
Producten:
Stedenbouwkundig plan, structuurplan, metingen en regelingen
Locatiestudie, massastudie.
Rapport voor het verkennend bodemonderzoek.

ccc. Actor : de minister
Activiteit : Het voorselecteren van projectontwikkelaars.

Opmerkingen:

- Projectontwikkelaars zijn te onderscheiden in drie groepen, waaruit de minister een keuze moet maken:
  - * projectontwikkelaar-aannemers;
  - * projectontwikkelaar-beleggers
  - * projectontwikkelaars-managers (pur-sang)

ddd. Actor : de minister
Activiteit : Het uitnodigen voor de inschrijving in het uit te voeren werk.
Grondslag: Het ontwerp van het desbetreffende projectplan.

Opmerkingen:

- Voor de uitnodiging is een model-offerte-aanvraag ontwikkeld, waarin beschreven wordt:
    - * de procedurele bepalingen
    - * opgave van door de rgd gestelde kwaliteitseisen en -specificaties
    - * model-overeenkomsten, bijvoorbeeld standaard huurvoorwaarden of uitsplitsing investeringskosten en stichtingskosten.
    - * lijst van te vragen gegevens
    - * prestatie-specificaties, met de daarin opgegeven kostengroepen.
    - * de resultaten van reeds verrichte onderzoekingen ten aanzien van de bodem, het bouwterrein, locatiestudies en massastudies
    - * planningsspecificaties, zoals data beschikbaarheid bouwterrein, oplevering e.d.
- De offerte-aanvraag moet zo geformuleerd zijn dat het inwinnen van aanvullende inlichtingen niet meer nodig is. In voorkomende gevallen dient de rgd alternatieve offerte-aanvragen in (op basis van huur of eigen stichtingsfinanciering), waaruit ze na ontvangst een keuze maakt.
- De rgd verwacht van de intekenaar dat hij met voorstellen en oplossingen komt.
- In de offerte-aanvraag wordt ook aangegeven wat de rgd van de partner aan gegevens verwacht.

Product:

Offerte-aanvraag.

eee. Actor : de minister
Activiteit : Het opstellen van het projectplan.

Opmerkingen:

In het projectplan zijn de elementen opgenomen die ook in eventuele contracten zullen worden verwerkt. Tevens wordt vastgesteld uit welke middelen het project zal worden gefinancierd. De middelen moeten dus definitief gereserveerd zijn.

Aan de opstelling van het projectplan kan onderzoek voorafgaan dat door de minister wordt uitbesteed.

In het projectplan zijn opgenomen:

financieel-economische bepalingen

- * De samenstelling van het contractencomplex;
- * De financieringsvorm;
- * Het moment waarop de elkaar opvolgende ontwikkelingsfasen van het project ingaan (eventueel afhankelijk van contractanten).

kwaliteitsbepalingen

- * specificaties van kostengroepen,
- * ruimtelijk programma van eisen,
- * strategische prestatie-specificaties.
- * nadere prestatiespecificaties, zoals
  - * voorzieningen voor te huisvesten organisaties (meubilair)
  - * prestaties op het gebied van kunst in het kader van de percentageregeling.
- * samenvatting van het onder activiteitsresultaat over de meest preferabele aanbidding,

procedurele bepalingen

- * De per fase te leveren stukken ter beoordeling en communicatie
- * Daarbij een schriftelijke verklaring dat met de aangeleverde stukken aan eerder overeengekomen prestatie-specificaties zal worden voldaan
- * Een beoordelingsprotocol (tjdpad van de beoordelingsprocedure)
- * Beschrijving van de wijze van communicatie bij de uitvoering en van het op te stellen acceptatieprotocol bij oplevering.
- * De handelwijze bij vastgestelde gebreken.
- * rechten en verplichtingen

De inhoud van het projectplan kan geïntegreerd worden in de samenwerkingsovereenkomst met een particuliere projectontwikkelaar.

fff. Actor : de minister
Activiteit : Het (laten) verrichten van onderzoek ten behoeve van het projectplan.

Opmerkingen:

De studies hebben betrekking op de randvoorwaarden die niet in het program van eisen passen, zoals

- * Architectonische en ruimtelijke plankwaliteit: bereikbaarheid, doelmatigheid van de routing, historische context e.d.
- * Bouwfysische aspecten, zoals luchtkwaliteit, stand op de zon, ergonomische consequenties.

Deze studies kunnen vanaf 1994 worden getoetst aan de hand van de Real Estate Norm.

Producten: Structuurontwerpen, massastudie en functionele plattegrond.

ggg. Actor : de minister
Activiteit : Het sluiten van raamcontracten voor de realisatie van het project.

Opmerkingen:

Bij de keuze van de projectontwikkelaar neemt de rgd in aanmerking:

- * Of de intekenaar voldoet aan de opgevraagde gegevens en de gestelde eisen in de offerte;
- * De ruimtelijk-visuele kwaliteit (van belang als het object moet worden ingepast in een stedelijk project).
- * De functionele kwaliteit (de verhouding tussen nuttig oppervlak en vloeroppervlak)
- * De economische waardering: voordeel van huur/leasing t.o. eigendom; de s stichtingskosten; jaarlijkse kosten als energie, schoonmaakonderhoud en klein technisch onderhoud; bijkomende voordelen bij de oplevering
- * Extra technische kwaliteit, voorgestelde adviseurs; planning

Een en ander houdt in dat de gekozen partner niet altijd de goedkoopste offerte hoeft te leveren.

Zelden wordt na intekening op de offerte-aanvraag meteen een samenwerkingsovereenkomst gesloten met de meest preferabele aanbieder. Gewoonlijk wordt de aanbieder gevraagd de offerte uit te werken met bijvoorbeeld een verduidelijking van de financiële voorwaarden en de aanbodsspecificaties. Deze leiden tot contractspecificaties die leiden tot een samenwerkingsovereenkomst.

In de contracten zijn de elementen van het projectplan opgenomen. Een van die elementen geeft aan welke deelcontracten er met de ontwikkelaar of met derden dienen te worden gesloten.

Product:

Samenwerkingsovereenkomst.

hhh. Actor : de minister (de projectverantwoordelijke)
Activiteit : Het voeren van overleg met de contractpartner van de contractant.

Opmerkingen:

- Product:
Overlegverslagen.
Correspondentie.

iii. Actor : de minister (de projectverantwoordelijke)
Activiteit : Het beoordelen van het projectplan van de projectontwikkelaar.

Opmerkingen:

De opstelling van het plan is een uitwerking van aanwijzingen in de samenwerkingsovereenkomst.

Het plan wordt in subfasen door de projectontwikkelaar ingediend en door de rgd beoordeeld op basis van de overeengekomen prestaties. Eventueel stellen beide partijen afwijkingen ten aanzien van het referentiekader vast. De Rgd stelt tijdens dit en volgend overleg een lijst van overeengekomen programma-afwijkingen vast.

Het projectplan kan een wijziging in het projectvoorstel bevallen, omdat dan de projectontwikkelaar zelf een alternatief plan heeft aangeboden. Voor het overige wordt het plan beoordeeld door een team, bestaande uit de regionale bouwkundige en een regionaal technisch adviseur op het gebied van bouwfysica. Hierbij wordt de architectonisch-stedenbouwkundige plankwaliteit in acht genomen, terwijl het plan verder wordt beoordeeld op efficiency, toegankelijkheid e.d., omgevingslawaaai, lichtval, mogelijkheden voor installaties e.d.

Producten:

Commentaren op concept-deelplannen berekeningen.
Beschikking inzake het projectplan

jjj. Actor : de minister
Activiteit : Het registreren van de gewenste rapportage bij de uitvoering van contracten.
Product:
Checklisten.

ontwerpfase

Vanaf dit moment treedt een proces in werking dat in de regel bij elk rijksbouwproject en elk belangrijk en goed voor te bereiden huisvestingsproject wordt uitgevoerd. De uitvoering van dit project vindt in teamverband plaats, waarbij ook de klant-gebruiker is vertegenwoordigd. Die delegatie kan op zijn beurt ruggespraak houden met de vakminister.

kkk. Actor : de minister.
Activiteit : Het doen opstellen van het uitwerkingsplan van het project.

Opmerkingen:

- Het ontwerpen van gebouwen door architecten geschiedt meestal op grondslag van de samenwerkingsovereenkomst tussen de minister en de door hem ingehuurde particuliere projectontwikkelaar. (De minister heeft aan de rijksbouwmeester de bevoegdheid gelaten om in uitzonderlijke gevallen als particulier architect zelf nog gebouwen te ontwerpen. De rijksbouwmeester laat dit in incidentele gevallen een van zijn architecten doen omwille van de "handhaving van de deskun-

digheid”.

De projectontwikkelaar vormt in deze fase een ontwerpteam, bestaande uit de projectmanager en interne of externe deskundigen op het gebied van ontwerp en techniek. Indien het team uit externe deskundigen is samengesteld - wat meestal het geval is - wordt het project begeleid door een toetsingsteam, dat het ontwerp en de kostenraming financieel toetst.

De voorgeschreven detailwerkzaamheden van het team bestaan uit:

- vaststelling van het gedetailleerde programma van eisen. Dit programma wordt in beginsel door de vakminister opgesteld, de Rgd treedt als adviseur op.
- vaststelling van het voorlopig ontwerp door de architect.
- uitvoering van het reken- en tekenwerk van de constructie
- uitvoering van het reken- en tekenwerk van de infrastructurele voorzieningen.
- vaststelling van het Definitief Taakstellend Budget Investeringskosten (DTBIK), dat in beginsel binnen het normatief bepaalde volume van het VTBIK blijft.
- Vaststelling definitief ontwerp
- Opstelling begroting

Tevens wordt vastgesteld welke werkzaamheden er moeten worden uitgevoerd om aan de voorwaarden van de verschillende vergunningen te voldoen. De projectverantwoordelijke houdt in ieder geval gegevens over deze werkzaamheden bij.

Het uitwerkingsplan wordt opgesteld door het ontwerpteam. Het uitwerkingsplan wordt in de meerjarenplanning van de Rgd gepresenteerd en verwerkt.

III. Actor : De minister (de projectverantwoordelijke, de architect)
Activiteit : het (doen)opstellen van voorlopige ontwerpen.

Opmerkingen:

- Tussen voorlopig ontwerp en definitief ontwerp worden soms verschillende tussenstadia geproduceerd.

Het voorlopig ontwerp bevat ten minste de volgende te toetsen elementen:

- * Bouwtechnische eisen: rapportage over algemene efficiency (routing), functionaliteit van de indeling, gebouwindelingsmogelijkheden (nuttig vloeroppervlak), interne en externe flexibiliteit bij eventueel hergebruik, de deugdelijkheid van de constructie.
- * Installatietechnische eisen van liften en transport, klimaat, elektriciteit en telematica: rapporten over de infrastructurele opzet, een integrale parameterstudie over de klimaatbeheersing, en capaciteitsindicaties over het energieverbruik.
- * Eisen ten aanzien van de beveiligbaarheid van het gebouw.
- * Bouwfysische eisen: rapportages over de afstemming tussen gebouwen en installaties, knelpunten bij beheersing van het geluid, andere noodzakelijkheden voor isolatie, beperkingen en mogelijkheden van arbeidsomstandigheden op de werkplek.

Al deze zaken worden in overleg door het team nader besproken. De projectverantwoordelijke houdt in ieder geval gegevens over deze werkzaamheden bij.

mmm. Actor : de minister (projectverantwoordelijke, de architect).
Activiteit : het (doen)opstellen van definitieve ontwerpen inzake de constructie en de gevels.

Opmerkingen:

- Tijdens de totstandkoming van het ontwerp vinden de volgende processen plaats:

- * Interdisciplinaire inhoudelijke afstemming van de verschillende ontwerpen
- * Bouwkundige eisen: rapporten over de realisering van het ruimteprogramma op de werkplek, beredenering van mogelijkheden en beperkingen van flexibel gebruik van het casco; afwerkingen van ruimtebegrenzende vlakken; vaste bouwkundige voorzieningen ten behoeve van de installaties;
- * De berekeningen en tekeningen van alle ontwerpen uit het voorontwerp en de detailuitwerking daarvan.

Al deze zaken worden in overleg door het team nader besproken. De projectverantwoordelijke houdt in ieder geval gegevens over deze werkzaamheden bij.

nnn. Actor : de minister (projectverantwoordelijke, de architect).
Activiteit : het (doen)opstellen van definitieve ontwerpen inzake de infrastructurele voorzieningen.

Opmerkingen:

- Tijdens de totstandkoming van het ontwerp worden tenminste de volgende elementen getoetst:
    - * Interdisciplinaire inhoudelijke afstemming van de verschillende ontwerpen
    - * Bouwkundige eisen: rapporten over de realisering van het ruimteprogramma op de werkplek, beredenering van mogelijkheden en beperkingen van flexibel gebruik van het casco; afwerkingen van ruimtebegrenzende vlakken; vaste bouwkundige voorzieningen ten behoeve van de installaties;
    - * De berekeningen en tekeningen van alle ontwerpen uit het voorontwerp en de detailuitwerking daarvan.
- Al deze zaken worden in overleg door het team nader besproken. De projectverantwoordelijke houdt in ieder geval gegevens over deze werkzaamheden bij.

ooo. Actor : de minister
 Activiteit : Het aanvragen van bouw-, milieu-, hinderwet- en andere vergunningen aan de burgemeester van een gemeente.

Opmerkingen:

De formele aanvraag van vergunningen kan eerst geschieden naar aanleiding van het voorlopig ontwerp. Voor de aanvraag heeft de Wet op de Ruimtelijke Ordening regels en procedures vastgesteld. Opvragen.

De aanvraag wordt ingediend bij de burgemeester. Die toetst de aanvraag aan het bestemmingsplan en legt hem voor aan de gemeenteraad. Na goedkeuring van de raad wordt de beslissing doorgestuurd naar Gedeputeerde Staten, die het plan voorleggen aan de Plancommissie. Daarna legt de gemeente de aanvraag voor aan derden, die eventueel bezwaar mogen indienen. Na een inspraakronde neemt de gemeente een beschikking. Deze is na zes weken van afgifte van kracht, om de burger ingevolge de Algemene Wet Bestuursrecht de gelegenheid te geven alsnog bezwaar aan te tekenen.

Voor de aanvraag van vergunningen is degene die de bouw uitvoert verantwoordelijk. De Rgd vraagt vergunningen aan wanneer hij de bouw in eigen beheer uitvoert. In het andere gevallen berusten de stukken bij de uitvoerende projectontwikkelaar..

Vorbereiding van de vergunningsaanvragen kan reeds hebben plaats gevonden in het workshop-overleg (opname van het bouwproject in een bestemmingsplan, goedkeuring van het ontwerp door de wethouder in een stedenbouwkundig plan e.d.), dat deel uitmaakt van de definitiefase.

ppp. Actor : de minister.
 Activiteit : Het beoordelen van het uitwerkingsplan van het project.

Opmerkingen:

De aanbieder stuurt zijn team van ontwerpers en adviseurs aan. De beoordeling van de ontwerpen geschiedt door het team van de rgd-projectverantwoordelijke. Dit team bestaat uit de klant-vertegenwoordiger, een technisch-inhoudelijke coördinator en het bureau Rijksbouwmeester, soms ondersteund door technisch-specialistische adviseurs.

De rgd-projectverantwoordelijke becommentarieert de werkzaamheden van de projectontwikkelaar met een beoordelingsrapport, waarin hij per bouwdiscipline de voortgang en de resultaten bespreekt.

uitwerkingsfase

qqq. Actor : de minister.
 Activiteit : Het opstellen van het bestek.

rrr. Actor : de minister
 Activiteit : Het beoordelen van het bestek.

Opmerkingen:

Het bestek bevat:

- (eventueel gemuteerde) prestatie-eisen waarop aangegeven de te realiseren kwaliteit;
  - technische oplossingen om aan de te realiseren kwaliteit van het gebouw te voldoen
- Eventueel bevat het bestek een voorwaarde voor het voeren van overleg over de realisatie van de prestatie-eisen.
- De opstelling van een uitvoeringsplan en de verkrijging van het daarvoor bestemde krediet.

sss. Actor : de minister
 Activiteit : Het sluiten van deelcontracten

Opmerkingen:

De deelcontracten zijn vooraf beschreven in het projectplan of in de samenwerkingsovereenkomst met de projectontwikkelaar. De wijze van totstandkoming van de deelcontracten is in de stukken geregeld en geschiedt volgens de EU-richtlijnen inzake de aanbesteding van werken.

ttt. Actor : de minister
Activiteit : Het toetsen van deelcontracten van de projectontwikkelaar.

uuu. Actor : de minister
Activiteit : Het doen overdragen van bouw terrein aan externe financiers.

Opmerkingen:

Afhankelijk van de financieringsvorm kan het voorkomen dat het bebouwde terrein door het rijk aan de financierder wordt overgedragen, omdat het project extern is gefinancierd en het rijk de ruimte zal gaan leasen of huren. De overdracht wordt geregeld door de dienst der Domeinen van het ministerie van Financiën.

vvv. Actor : de minister
Activiteit : Het aanstellen van een projectinspecteur

Opmerkingen:

De projectinspecteur wordt bijgestaan door de technisch-inhoudelijke coördinator. Eventueel vraagt hij ondersteuning aan rgd deskundigen en -specialisten. De inspecteur neemt deel aan bouw- en werkvergaderingen van de opdracht gevende aanvrager.

Indien het project door de rgd zelf wordt uitgevoerd, is de normale inspectieprocedure van toepassing.

Bij het toezicht kunnen betrokken zijn:

- * Medewerkers van de afdeling Ontwerp en Techniek of regionale medewerkers in die discipline;
- * Architecten in dienst van de rijksbouwmeester, eventueel werkzaam in deeldisciplines;
- * Beveiligingscoördinatoren binnen de rgd en bij de vakminister

www. Actor : De minister
Activiteit : Het bijwonen van bouwvergaderingen.

Opmerkingen:

- De bouwvergaderingen worden periodiek gehouden door de opdrachtgever. De rgd zal vooral in bouwvergaderingen participeren als hij eigenaar van het gebouw is. Wat de rol van de rgd in deze vergaderingen dient te zijn, is contractueel vastgelegd.

xxx. Actor : de minister
Activiteit : Het beoordelen van uitvoeringsstukken.

Opmerkingen:

Bedoeld worden hiermee:

- Werktekeningen. Deze zijn alleen van belang voorzover zij ter bevestiging dienen van een wijzigingsalternatief. In de regel is de Rgd niet bij de opstelling van uitvoeringsplannen of -werktekeningen betrokken.
- Stelposten, of voorlopige berekeningen van de uitvoering van het werk.
- Staten van meer- en minderwerk.

Voor prijswijzigingen die zich tijdens de uitvoering van een project voordoen is de Risicoregeling Woning en Utiliteitsbouw 1991 (RWU '91) van kracht.

yyy. Actor : de minister
Activiteit : Het verwerken van wijzigingen in wet- en regelgeving in het plan.

zzz. Actor : de minister
Activiteit : Het in oplevering aanvaarden van het voltooide werk.

Opmerkingen:

- Aanvaarding van het voltooide werk geldt als afsluiting van het project. Hierbij zijn de volgende procedures relevant:

- * De beoordeling van de afwerking.
- * De eindafrekening met de contractant. In het contract is opgenomen hoe zal worden gehandeld bij gebreken.
- * Het nazorgplan (voor beoordeling van het gebouw in de gebruiksfase.)
- * Het overdragen van de werkzaamheden van de rijksarchitect en de directie ontwerp en techniek aan de regionale directies, die belast zijn met de zorg voor het onderhoud.

Producten:

Inspectieformulieren per te inspecteren ruimte.
Acceptatiebescheiden.

aaaa. Actor : de minister
Activiteit : Het aankopen van het bebouwde terrein.

Opmerkingen:

Afhankelijk van de financieringsvorm kan het voorkomen dat het bebouwde terrein door het rijk wordt aangekocht, omdat het gebouw volledig door het rijk is gefinancierd.

bbbb. Actor : de minister
Activiteit : Het afsluiten van een lease-contract met de institutionele belegger.

Opmerkingen:

Met deze activiteit wordt een project afgesloten dat door een institutionele belegger met de minister als mede-opdrachtgever is uitgevoerd.

Aan deze activiteit gaat de uitwerking van het project vooraf, waarvan de Activiteiten door de minister worden getoetst. De rijksbouwmeester en de technische adviseurs toetsen periodiek de resultaten.

"De overheid bouwt niet langer, maar laat bouwen en leest die gebouwen vervolgens van de institutionele belegger." De rijksbouwmeester in *De Volkskrant*, 17 februari 1995.

De minister van Financiën wil inmiddels terug van dit beleid.

cccc. Actor : de minister
Activiteit : Het overdragen van de huisvestingsruimte aan de gebruikers.

Opmerkingen:

- Bij deze activiteit gaat gepaard:

- * Het sluiten van een gebruikersovereenkomst;
- * Het opstellen van een beheersplan voor het gebouw.
- * Het opstellen van een indelingsplan en een plan van plaatsing van de ambtenaren.
- * De vervaardiging van afbeeldingen van het opgeleverde pand (foto's en dia's) als bewijsmateriaal.

dddd. Actor : de minister
Activiteit : Het eenmalig aankopen van meubilair in de nieuwe huisvesting.

Opmerkingen:

Deze activiteit geschiedt afzonderlijk voorzover zij niet reeds in het contract met de marktpartij of projectontwikkelaar is opgenomen.

eeee. Actor : de vakminister
Activiteit : Het accepteren van de huisvesting.

Opmerkingen:

- De acceptatie geschiedt in twee fasen:

- * Het beoordelen van de acceptatiebescheiden. Dit zijn de keuringsrapporten van de aangetroffen voorzieningen door derden volgens de daartoe gestelde voorschriften (brandblusmiddelen, transportinstallaties, telefoon e.d.)
- * De gebouwinspectie door de gebruiker. Eventueel worden metingen verricht door een onafhankelijke derde.
- * Overdracht van de stukken, te toetsen op volledigheid.

Een en ander is vastgelegd in een acceptatie- check-list en controlelijsten van de instrumenten. Tevens worden bij de oplevering foto's en dia's van het voltooide project gemaakt.

Bij geconstateerde mankementen wordt door de gebruiker een rapport opgesteld, die de rgd aan de projectontwikkelaar

verstrekt. Nadat deze gebreken zijn verholpen, volgt een tweede acceptatietraject en een en ander nogmaals te kunnen beoordelen.

ffff. Actor : de vakminister
Activiteit : Het inhuizen van de te huisvesten organisatie.

gggg. Actor : de minister
Activiteit : Het evalueren van het project.

Opmerkingen:

- Product:
Evaluatierapport.
Revisietekeningen. Deze hebben vooral betrekking op infrastructurele voorzieningen.

BRONNEN EN LITERATUUR

Overzicht van relevante wet- en regelgeving op het beleidsterrein rijkshuisvesting.

- K.B. van 29 juli 1922, Stb. 470, houdende centralisatie van den dienst der Rijksgebouwen.
- K.B. van 28 juli 1924, Stb. 392, houdende bepalingen omtrent het personeel van den Rijksgebouwendienst.
- Comptabiliteitswet 1927, Stb. 259;
- K.B. van 9 december 1937, Stb. 484, houdende bepalingen omtrent het gebruik, de overdracht en de afstand van staatsgoederen [...] (Comptabiliteitsbesluit)
- K.B. van 6 december 1945, Stb. F167, houdende regeling van taken en bevoegdheden van het Hoofd van het Ministerie van Openbare Werken en Wederopbouw.
- Legerorder van de Inspecteur der Genie L) 1946, nr. 38.
- Beschikking van het ministerie van Oorlog van 18 juli 1949, Hoofdkwartier GS sectie GI, nr. 1003.
- Besluit van de ministerraad van 3 september 1951, medegedeeld door de secretaris-generaal van Wederopbouw op 24 september.
- K.B. van 20 augustus 1952, houdende regelen betreffende de zorg voor de huisvesting van de Hoge Colleges van Staat, de departementen van algemeen bestuur en de daaronder ressorterende organen, bedrijven en diensten van het Rijk.
- "Convenant RGD-BUZA": een geaccordeerd voorstel van de minister van Wederopbouw en Volkshuisvesting van 4 mei 1954, D.G. no. 10970.
- Wet van 28 juli 1960 (Stb. 318) houdende goedkeuring van een verlenging van de huur van een gedeelte van een kantoorgebouw aan het Spui no. 32, Kalvermarkt no. 28 en Bagijnestraat no. 27 te 's-Gravenhage.
- Publikatie van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen betreffende de regeling van de decoratieve aankleding van rijksgebouwen en van scholen. [17] december 1964.
- Het beheer en het gebruik van gebouwen, werken en terreinen voor de Koninklijke Landmacht en de Koninklijke Luchtmacht, 3e druk. Voorschrift nr. 2-1170. 1970.
- Besluit van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening van 2 juli 1973, nr. 0702338, houdende instelling van een directieraad.
- K.B. van 6 april 1973, houdende regelen voor het plaatsen van openbare aanbestedingen voor de uitvoering van werken. Stb. 202.
ref: EEG-richtlijn 71/304; EEG-richtlijn 71/305
Gewijzigd 1987 Stb. 226; 1987, Stb. 78; 1991, Stb. 495; 1993, Stb. 214.
- Energienota 1974, Kamerstukken II 1974-1975, nr. 13 122.
- Comptabiliteitswet 1976, Stb.
- Regeling Steun demonstratieprojecten energiebesparing. Stcrt 1979, nr. 121, p. 3.
- Energiebesparingsprogramma Rijksoverheid, Stcrt. 1980, 205.
- Beschikking van de minister van Defensie van 29 september 1982, dir. org. nr. DRO 82/4300/220935, LO 82011, houdende reorganisatie van de Dienst Gebouwen, Werken en Terreinen.
- Richtlijn Inrichting en Technisch Beheer van de Rijksgebouwendienst nr 4.4.1. 13 oktober 1987.
- Monumentenwet 1989, Stb. 638.
- K.B. van 1989 m.b.t. rol Rijksdienst Beeldende Kunst
- K.B. van 14 juli 1989, Stb. 320, houdende regels betreffende de Rijksgebouwendienst.
- Spelregels voor (relaties tussen) projectbudgetten, programmering en directiebudgetten. Maart 1990.
- Besluit rijkssubsiëring restauratie monumenten, Stb 1990, 529.
- Beschikking van het Ministerie van Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening van 20 maart 1991 (Stcrt 1991, nr. 59) houdende regeling van de taakverdeling van de Rijksgebouwendienst, gepubliceerd in: Nota *Regeling taakverdeling Rijksgebouwendienst*. 1 januari 1992.
- Algemene Wet Bestuursrecht.
- Wet Bodembescherming 1994, Stb. 331

Relevante nota's:

Decoratieve aankleding van rijksgebouwen en scholen, publikatie van het Ministerie van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen, Den Haag, 1961, 1964.

Studie over de structuur van de G.G.W.T., door J.C.W. Loonen. 's-Gravenhage 1973.
Beleidsvisie Onroerend Goed Defensie, 1976,
Energienota, Kamerstukken II 1979-1980, nr. 15 802.
Evaluatierapporten project verbetering financiële functie Rijksgebouwendienst. Juni 1981.
Heroverweging Rijksgebouwendienst, Kamerstukken II 1981-2, nr. 16 625, deelrapport 41.
Wat is en doet de Rijksgebouwendienst? Publikatie VROM. 's-Gravenhage, 1982.
Verkenningnota organisatie Rijksgebouwendienst. December 1982.
Besluitvormingsnota organisatie Rijksgebouwendienst. 1984.
Voorlopige aanpassingsnota organisatie Rijksgebouwendienst. 1985.
Monumenten in rijksbezit. Inventarisatie en beschrijving. Maart 1983.
Systematisch Onderzoek Huisvestingsbehoefte Rijksapparaat in Den Haag SOHBRA. December 1983.
Onderzoeksbeleid van de Rijksgebouwendienst. Augustus 1983.
Projectenoverzicht Onderzoek en Ontwikkeling. 1984.
Automatiseringsprogramma. 1984.
Informatienota Huisvestingsbeleid Rijksapparaat. 15 juli 1983.
"Het rijk onder één dak", een tentoonstelling over de huisvesting van het rijksapparaat. 's-Gravenhage 1984.
4 x 2%, Problematiek regionale directies. Eindrapport van de stuurgroep. Augustus 1984.
Architectonische kwaliteit, een notitie over het architectuurbeleid. 20 februari 1985.
Bezoek aan de Rgd. Vaste Commissie Volkshuisvesting en Ruimtelijke Ordening Tweede Kamer der Staten-Generaal. 1985,
 Uitgebreide stafconferentie. 28 januari 1986.
Huisvestingsbeleid voor de Rijksoverheid. Beleidsanalyses huisvesting rijksapparaat. Juli 1986.
De rijksgebouwendienst. Uitgave VROM 60027/11. 's-Gravenhage, 1986.
 Organisatierapportage Hoofdafdeling Adviescentrum Directie Advisering, Normering en Onderzoek. 1 augustus 1986.
De Rijksgebouwendienst op weg naar de jaren '90. Juli 1986.
Rgd-entiteitenmodel. 1987.
Rijkshuisvestingsplan, de vierkante meter van morgen. 1988.
Methode Project Management mei 1988 (Directie Advisering en Onderzoek).
Huisvestingskosten, de aandacht waard, rapport van de Stuurgroep Utiliteitsbouw Rijksoverheid. Den Haag, 1987.
Rapport van de Werkgroep A-functies. De kubieke meter van morgen. 1990.
Spelregels voor (relaties tussen) projectbudgetten, programmering en directiebudgetten. 's-Gravenhage maart 1990.
Rijkshuisvesting en milieu, 's-Gravenhage 1990.
Handleiding kostenregistratiesysteem. 1 juli 1991.
Ruimte voor architectuur. Nota architectuurbeleid. 's-Gravenhage 1991.
Rgd-Monumenten; monumenten in beheer bij de Rijksgebouwendienst. Beleid en overzicht van objecten. 's-Gravenhage 1991.
Handboek beeldende kunst. De realisatie en het behoud van beeldende kunst bij de Rijksgebouwendienst. 1992.
Rijkshuisvestingsplan, het huisvesten van een overheid in beweging met bijlagen: nr. 2 Normeringsnota 1992, Rgd Monumenten, september 1993.
Produktenboek (DHB) 1988-1993, 's-Gravenhage 1993.
Handleiding Milieukundig Bodemonderzoek, Wet Bodembescherming uitgave Rgd, 's-Gravenhage 1994
Algemeen regeringsbeleid, checklist, door E Zandstra. (8 nov. 1994)/ Rgd/DGEO/TA/E.
Werken met prestatiecontracten bij vastgoedontwikkeling, 's-Gravenhage 1995.
Entiteitenmodel. (6 dln), 's-Gravenhage 1995.
Overdracht Stukken (Eindrapport); (Rgd/DPM), 4-7-94

Periodieken.

Jaarverslag Rijksgebouwendienst. 1924-1938; 1967-... .
 Rijksbegroting en miljoenennota. 1946-... .

Hierin opgenomen:

Meerjarenprogramma's Projecten Rijkshuisvesting. MPR 1989-1992. Kamerstukken II, serienr. 22 308

Programma Voorraadbeheer Rijkshuisvesting. PVR, waarin opgenomen de MPR. 1992-1994. Kamerstukken II, serienr. 22

Overzichten Meerjarenraming Rijkshuisvesting. OMR 1995-, Kamerstukken II, serienr. 22 308
Meerjarenplan 1986-1991, Jaarplan 1986 Onderzoek en Ontwikkeling. 1986.
Nederlandse Staatsalmanak. 1946-... .
Jaarverslag Adviesgroep Beeldende Kunst. 1981-... .
 Rapporten *Bouwhistorische documentatie en Waardebepaling*, ook: bouwhistorisch onderzoek, monumentenonderzoek e.d. 1982-... .
Huisvesting van rijksdiensten. Bouw- en aankoopprogramma. Tien-jarenplannen. 1983 -
Kunst bij rijksgebouwen. Verschenen zijn nr. 1-8. 1985-... .
Bestek, Magazine, uitgave van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, verzorgd door de
 Rijksgebouwendienst. [1990-...].
 Werkplannen en beleidsplannen van de Rijksbouwmeester, 1991-... .
Rijkshuisvesting voor morgen. 1991-... .
 [verzameling sheets over verschillende producten van de Rgd]. 1994-
 N.B. Deze sheets worden per stuk als afzonderlijke eenheid bibliografisch beschreven.

Overige bronnen en relevante literatuur

De huurwet, oorspronkelijk bewerkt door mr/dr. H.F.A. Vollmar[...], Deventer, 1951-
 Rapport van de Adviescommissie Rijksgebouwendienst, ingesteld bij beschikking van het Ministerie van Financiën van 11 mei 1931, nr.
 7606. 30 juni 1932.
Verzamelde bepalingen Rijksgebouwendienst, 's-Gravenhage 1938.
 'Het kasteel van Breda: IV. De uitvoering der restauratie-werkzaamheden', geredigeerd door C.J.J. Stoorvogel, in: *Voordrachten*,
gehouden voor het Koninklijk Instituut van Ingenieurs 2 (1950), p. 203-206.
Rijksgebouwendienst, door P.J.J. Schrama, ['s-Gravenhage], 1958.
De organisatie van het bouwproces, door Dr. ir. A. Twijnstra en A. Duijs, Alphen aan den Rijn, Brussel 1969.
De Rijksgebouwendienst en zijn voorlopers, door A.G. van Mil. ['s-Gravenhage, 1972].
Bouw jrg. 27, nr. 44 (Oktober 1972), uitgegeven naar aanleiding van het 50-jarig bestaan van de Rijksgebouwendienst.
 C.F.M. van den Boer, Energiebeheer 1984 (nr. 3), nr. 6); *Rijksgebouwendienst leert van energiebesparingsresultaten*, *ibid*, 1985, p. 11-
 15.
Landsgebouwen en de waterstaat/Rijksgebouwendienst, door L. Popken. Onderzoeksrapport CAS, Winschoten 1985.
De archieven van het Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer, researchrapport nr. 1, het
"Objectenarchief" van de Rijksarchiefdienst, 1 augustus 1922-31 december 1985., door L.J.J.G. Nijholt. Winschoten, september 1985.
 Directie Bouw. Organisatierapport 1985.
 Organisatierapport Bedrijfsbureau Directie Financiële, Juridische en Huisvestingszaken. 26 juni 1985.
 Reorganisatie DFJH. 's-Gravenhage 26 september 1985.
 Voorstel voor de organisatie en formatie van de hoofdafdeling Huisvestingsbeleid. 23 september 1985.
 Voorstel voor de organisatie en formatie van de hoofdafdeling Huisvestingsplanning. 20 september 1985.
 [Organisatierapport] Directie advisering, normering en onderzoek, hoofdafdeling onderzoek en normering. September 1985.
Literatuurrapport ten behoeve van de bewerking van de archieven van de regionale directies van de Rijksgebouwendienst. door M.M.
 Timmerman. Winschoten, 1988.
300 jaar bouwen voor de landsverdediging. 's-Gravenhage (dienst Gebouwen, Werken en Terreinen, 1988)
Inventaris van het tekeningenarchief van de rijksgebouwendienst en diens rechtsvoorgangers - over de periode 1824-1945. door J.
 Faber. 's-Gravenhage, 1992.
Bouw jrg. 47, (Oktober 1992), uitgegeven naar aanleiding van het 70-jarig bestaan van de Rijksgebouwendienst.
Ministeriegebouwen in Nederland, door R. van Venetië. Den Haag, 1993.
Bundel voorschriften aanbestedingen..., door H.F. van der Berchen. 's-Gravenhage 1993.
VROM Vernietigingslijsten, door de Dienst Documentaire Informatie. Den Haag 1994.
 Rijksgebouwendienst, huisvesten in verandering. Uitgave VROM 94397/h/4. 's-Gravenhage, 1994.
De rijksbouwmeesters, twee eeuwen architectuur van de rijksgebouwendienst en zijn voorlopers, door Corjan van der Peet en Guido
 Steenmeijer (red.). Rotterdam, 1995.
Zakelijk gezien, rapport van het institutioneel onderzoek naar de taken en handelingen van de dienst Domeinen van het ministerie van
Financiën over de periode 1945-1994 [...], door F. van Dijk., Den Haag, 1995.

Kunstopdrachten van de Rijksgebouwendienst, door Wilma Jansen. Rotterdam 1995.

Waterstaat, rapport van een institutioneel onderzoek naar het overheidshandelen op het beleidsterrein waterstaat over de periode 1945-1994, door J.W.J.M. Bogaarts, Pivot-rapport nr. 28. 's-Gravenhage 1995.

Van monumentale waarde, een institutioneel onderzoek naar de rijksoverheidsbemoeyenis met monumentenzorg, 1945-1990. door E.J. van der Doe en F.J. Spijkerman. PIVOT-rapport nr. 33, 's-Gravenhage 1996.

'Procedures voor bouwkundige projecten van de DGB', door n.n. . ['s-Gravenhage] Z.j.

'Concept-archiefplan DGB', door n.n., ['s-Gravenhage], Z.j.

LIJST VAN GEINTERVIEWDE PERSONEN.

Ir. H. Beunderman, MSB, directeur van de Directie Huisvestingsbeleid, tevens plaatsvervangend directeur-generaal, over onderzoek naar criteria voor de formulering van huisvestingsbeleid.

Ir. W.A.C. Bodewes, directeur van de Directie Ontwerp en Techniek over de adviserende functie van deze directie bij de totstandkoming van bouwprojecten en het onderscheid tussen projecten en regulier onderhoud.

Drs. F. Boéré, directeur van de Directie Noord-West van de Rijksgebouwendienst in Haarlem over de werkzaamheden van een regionale directie.

Ir. M. Bolten te Voorburg, architect bij de Rgd in de periode 1940-1970, medewerker van de Rijksbouwmeester.

Drs. T.R.F.J. van den Boom, hoofd van het bureau van de Directeur-Generaal, voor het verkrijgen van een algeheel overzicht van de werkzaamheden van de diensten binnen de Rgd.

Ir. D.J. Esselink, directeur Accountmanagement van de Directie Intern Beleid over de contacten tussen Rgd en de departementale sectoren als gebruiker en de daaruit voortvloeiende accountplannen.

Ir. P.J. Hoppenbrouwers, medewerker van de Directie Projectmanagement over de definitie en de totstandkoming en uitvoering van huisvestingsprojecten en de registratie van de correspondentie per project.

Drs. C.J. van der Peet, medewerker van de de Rijksbouwmeester, tevens co-auteur van de monografie *De Rijksbouwmeesters.*, voltooid in 1995.

[overzicht publicaties]